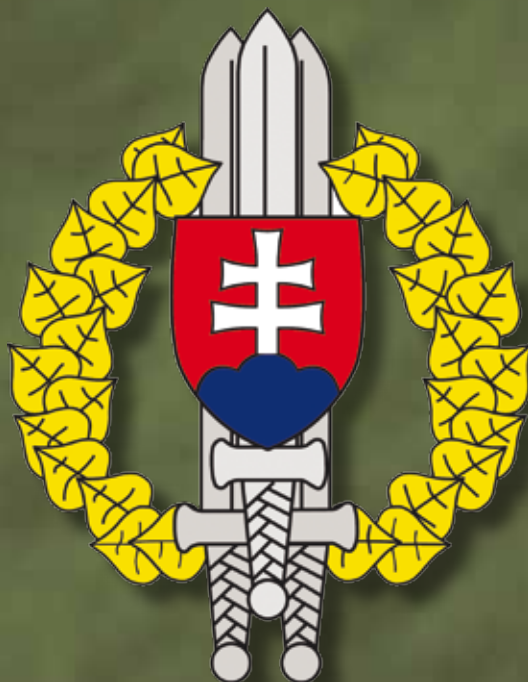

2023 - 2024

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre

Slovenské národné povstanie

Zorganizovaním Slovenského národného povstania sa Slováci zaradili do tábora protifašistickej koalície a celému svetu dali najavo svoj odpor k nacizmu. V roku 1943 podpísali predstavitelia domáceho odboja Vianočnú dohodu, ktorou vznikla Slovenská národná rada. Slovenská národná rada mala viesť odboj proti Slovenskému štátu s cieľom obnoviť Československo. Za veliteľa Vojenského ústredia Slovenskej národnej rady bol vymenovaný pplk. Ján Golian. Vojenské ústredie vybudovalo odbojovú sieť vo viacerých vojenských posádkach, vykonávalo logistické operácie na zaistenie zásob a pripravovalo operačné plány Slovenského národného povstania. Po 29. auguste 1944 sa naplno rozpútali boje 1. československej armády na Slovensku proti okupačným vojskám. V septembri bol za hlavného veliteľa povstalcov vymenovaný div. gen. Rudolf Viest. Povstalecké územie stredného Slovenska sa im darilo brániť vyše dvoch mesiacov. Posledný Viestov rozkaz znel: „Boj za slobodu Československa sa nekončí, bude pokračovať v horách.“ Týmito slovami sa ukončila najslávnejšia epizóda slovenských vojenských dejín.

Vďaka Slovenskému národnému povstaniu získali profesionálni vojaci obrovský zdroj morálnych vzorov, ktoré sú hodné nasledovania. Osobnosti, ktoré sa zapojili do bojov v Slovenskom národnom povstaní si zaslúžia, aby ich odkaz naďalej rozvíjali ďalšie generácie profesionálnych vojakov.

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2023 – 2024

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. František GRZNÁR
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
pplk. Ing. Tatiana VOJČINIÁKOVÁ
pplk. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ
pplk. Mgr. Katarína GARGALÍKOVÁ
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
PhDr. Dominika PAŽICKÁ ČERNÁKOVÁ

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

Mgr. Bc. Tomáš ŘEPA
Mgr. Marek ORAVEC
Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.
Ing. František MATYÁŠ, PhD.
pplk. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ
JUDr. Tomáš MARTAUS
Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.
Mgr. Lukáš VOLENTIER, PhD.

Rok vydania: 2023

Vydanie: prvé

Náklad: 350 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-33-8

Obsah:

- 1. Dezinformačná propaganda na sociálnych sieťach v súvislosti s konfliktom na Ukrajine**
Mgr. Štefan IŽÁK, PhD. 3
- 2. Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka ako základ vojenskej disciplíny**
rtn. PhDr. Róbert TOMÁŠEK 20
- 3. Boje československej armády pri zabezpečovaní obrany južného Slovenska po 1. svetovej vojne**
Mgr. Martin POSCH, PhD. 30
- 4. NATO ako záruka bezpečnosti Slovenskej republiky**
pplk. Mgr. Mário PAŽICKÝ, EMBA 39
- 5. Vplyv návykových látok na rizikové správanie profesionálnych vojakov**
mjr. Mgr. PhDr. Andrea VITEKOVÁ 55
- 6. Kyberterorizmus ako skutočný problém pre modernú spoločnosť**
npor. JUDr. Milan KUSÁK 68
- 7. 1. československá armáda v Slovenskom národnom povstaní**
Mgr. Lukáš VOLENTIER, PhD. 83
- 8. Slováci na bojiskách 1. svetovej vojny**
Mgr. Peter CHORVÁT, PhD. 99

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na <https://osveta.mil.sk>

ÚVODNÉ SLOVO

Žijeme v dynamickej dobe, kde neustále zmeny majú za následok rýchlo sa meniace bezpečnostné prostredie, nové požiadavky na profesionálnych vojakov i na ich výcvik, vzdelávanie a prípravu. Jednou zo súčastí odbornej prípravy profesionálnych vojakov je spoločenskovedná príprava formou spoločenskovedných seminárov.

Cieľom spoločenskovedných seminárov na obdobie október 2023 – september 2024 je: rozvíjať osobnosť profesionálneho vojaka s dôrazom na zvyšovanie vlasteneckého povedomia; rozšíriť vedomosti o inštitúte vojenského ombudsmana a v oblasti historického povedomia; venovať zvýšenú pozornosť dezinformačnej propagande na sociálnych sieťach, ako aj princípom ochrany pred kyberterorizmom; rozvíjať mravné kvality profesionálnych vojakov a zvýšiť informovanosť v oblasti duševného zdravia vojaka či prevencie rizikového správania.

Veríme, že spoločenskovedná príprava splní svoj cieľ a prispeje k ďalšiemu rozvoju kvalít profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Tematický plán spoločenskovedných seminárov na obdobie október 2023 - september 2024

Mesiac	Názov témy	Informačný zdroj
Október 2023	Právny inštitút vojenského ombudsmana v rámci rezortu obrany SR	Vojenská osveta 2/2022 – 2023
November 2023	Vlastenectvo ako súčasť morálneho profilu profesionálneho vojaka	Vojenská osveta 2/2022 – 2023
December 2023	Dezinformačná propaganda na sociálnych sieťach v súvislosti s konfliktom na Ukrajine	Vojenská osveta 2023 – 2024
Január 2024	Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka ako základ vojenskej disciplíny	Vojenská osveta 2023 – 2024
Február 2024	Boje Československej armády pri zabezpečovaní obrany južného Slovenska po 1. svetovej vojne	Vojenská osveta 2023 – 2024
Marec 2024	NATO ako záruka bezpečnosti Slovenskej republiky	Vojenská osveta 2023 – 2024
Apríl 2024	Vplyv návykových látok na rizikové správanie profesionálnych vojakov	Vojenská osveta 2023 – 2024
Máj 2024	Kyberterorizmus ako skutočný problém pre modernú spoločnosť	Vojenská osveta 2023 – 2024
Jún 2024	1. československá armáda v Slovenskom národnom povstaní	Vojenská osveta 2023 – 2024
September 2024	Slováci na bojiskách 1. svetovej vojny	Vojenská osveta 2023 – 2024

DEZINFORMAČNÁ PROPAGANDA NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH V SÚVISLOSTI S KONFLIKTOM NA UKRAJINE

Mgr. Štefan IŽÁK, PhD.

ÚVOD

V júli 2014 ruská štátna televízna stanica *Pervyj kanal* odvysielala reportáž, v ktorej bola hlavnou hrdinkou Galina Pyšňjak (aspoň tak sa predstavila). Tá utiekla pred ukrajinskými fašistami z mesta Slovjansk v Doneckej oblasti do Rostovskej oblasti Ruska. Galina v reportáži rozprávala príbeh o tom, ako začiatkom júla ukrajinskí fašisti vyhnali zo Slovjanska miestnych baníkov (separatistov), ktorí sa vzbúрили proti centrálnej vláde v Kyjeve a obsadili mesto. Ukrajinci podľa Galiny zhromaždili ľudí na centrálnom námestí a pred ich očami ukrižovali trojročného chlapca. Jeho mamu potom vraj priviazali o tank a v bezvedomí ju ťahali okolo námestia. Správu o tejto brutálnej ukrutnosti Ukrajincov prevzali aj ďalšie ruské médiá a virálne sa začala šíriť sociálnymi sieťami v Rusku a zahraničí.

Tento príbeh má však jednu chybu. Je úplne vymyslený. Keď sa novinári z ruských nezávislých novín *Novaja Gazeta* a televízie *Dožd'* vybrali do Slovjanska overiť príbeh Galiny Pyšňjak, zistili, že sa tam nič také nestalo.¹⁾ Celý príbeh bol výmyslom prokremelskej propagandy, ktorý mal ukrajinskú armádu vykresliť ako neľudských barbarov, ktorí brutálnym spôsobom vraždia aj nevinné deti. Týmto spôsobom mala propaganda legitimizovať ruskú pomoc proruským separatistom.

Vojna na Ukrajine nezačala 24. februára 2022. V tento deň len prešla do novej fázy. V skutočnosti začala už na konci zimy a počas jari 2014, keď Rusko ilegálne anektovalo Krym a prostredníctvom svojich tajných služieb a proruských separatistov v Doneckej a Luhanskej oblasti (Donbas) rozpútalo ozbrojený konflikt aj na východe Ukrajiny.²⁾ Od začiatku tohto konfliktu je jeho dôležitou súčasťou propaganda, ktorou sa Rusko snaží vojnu legitimizovať. Prípád „ukrižovaného chlapca“ v Slovjansku je len zrnkom v piesku rôznych dezinformácií a zavádzajúcich naratívov, ktoré za posledných viac ako deväť rokov Rusko a kanály šíriace jeho propagandu o Ukrajine vyprodukovali. Ako o ruskej zahraničnej politike píše historik Timothy Snyder: „*nepriateľská propagandistická kampaň v kybernetickom priestore sprevádza skutočnú vojnu*“.³⁾

Primárnym cieľom tohto článku je predstaviť základné argumentačné línie ruskej propagandy a poukázať na konkrétne prípady dezinformácií o Ukrajine, ktoré sa šírili na sociálnych sieťach. Sekundárnym cieľom je poukázať na ich vplyv na slovenský verejný diskurz, pretože obsahy na sociálnych sieťach ovplyvňujú názory ľudí. V neposlednom rade je cieľom článku aj navrhnúť odporúčania, ktorými by sme sa ako spoločnosť mohli voči nepriateľskej propagande a dezinformáciám brániť.

1 DEZINFORMÁCIE A PROPAGANDA NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH

Na začiatok je prínosné definovať základné pojmy, s ktorými sa bude v článku pracovať, aby čitateľ od začiatku vedel, čo si má pod nimi predstaviť. Prvým základným pojmom je dezinformácia

1) BŘEŠŤAN R.: *Ukrižovaný chlapec je o dva roky starší...*, 2016.

2) FORRÓ, T.: *Donbas : Svadobný apartmán v hoteli Vojna*, 2019.

3) SNYDER, T.: *Cesta do neslobody : Rusko, Európa, Amerika*, 2018.

cia. **Dezinformácia** je zámerne nepravdivá, zavádzajúca alebo skreslená informácia. Pri termíne dezinformácia je dôležitý zámer šírenia nepravdivej informácie. Existuje totiž aj pojem **misinformácia**, čo je taktiež nepravdivá, zavádzajúca alebo skreslená informácia, ale nemusí byť šírená so zámerom niekoho oklamať alebo zmanipulovať. Na internete sa tak môžeme stretávať s oboma druhmi informácií.⁴⁾

Ďalším typom informácie, ktorým je možné ľudí manipulovať je **fáma**. V tomto článku je fáma chápaná ako neoverená informácia.⁵⁾ Od dezinformácie a misinformation sa fáma líši tým, že jej pravdivosť nie je overená alebo dokázaná, avšak aj na základe takejto informácie si ľudia môžu vytvárať svoj pohľad na svet. Neoveriteľnosť resp. nepodloženosť zo strany relevantných autorít je dôležitým znakom ďalšieho pojmu, s ktorým je možné sa stretnúť v diskusii o dianí na sociálnych sieťach, a tým pojmom je **konšpiračná teória**. Podľa etnologickej Zuzany Panczovej konšpiračné teórie sú „nepodložené, neoverené, resp. oficiálne neakceptované informácie, ktoré varujú pred nebezpečným sprisaháním. V súvislosti s významnými historickými udalosťami vyzdvihujú úlohu sprisahania (resp. sprisahání) a neveria oficiálnym zdôvodneniam. Aktérmi týchto sprisahání môžu byť členovia minorít, rôzni zástupcovia kategórie „cudzích“, reprezentanti spoločenských elít alebo bezmenní členovia štátneho aparátu („systém“).“⁶⁾ Práve motív sprisahania s cieľom niekomu poškodiť je dôležitým znakom konšpiračných teórií. Označenie nejakej informácie za konšpiračnú teóriu nemusí automaticky znamenať jej nepravdivosť. Sprisahania (alebo aj konšpirácie) sa totiž naozaj stávajú. Konšpiračná teória však ostáva v rovine teórie a jej pravosť musí byť predmetom ďalšieho dokazovania.

Posledným termínom je termín propaganda. **Propaganda** je „zámerný a systematický pokus o formovanie vnímania, manipuláciu poznania a správania na dosiahnutie reakcie, ktorá vyhovuje zámerom propagandistu“.⁷⁾ Už z definície je zrejmé, že propaganda nemusí pracovať len s dezinformáciami, fámami či konšpiračnými teóriami. S týmito nástrojmi propagandisti pracujú často, ale rovnako pracujú aj s pravdou, s ktorou dokážu manipulovať a dosiahnuť tak vytýčený cieľ svojho pôsobenia. Novinárka Alexandra Alvarová píše: „Propaganda nie je len šírenie lží, ako by sa mohlo zdať. Šírenie lží a falošných informácií, dezinformácií a misinformationí je samozrejme temnejšia súčasť tejto modernej zbrane. Ale propaganda disponuje neveriteľne kreatívnym arzenálom práce s pravdou, ku ktorej primiešava významy, akcenty, tu a tam drobné klamstvo, niekedy iné vyznenie, správny kontext, mierne manipulovanú fotku – a polopravda už zrazu nevyzerá tak neznesiteľne hlúpo, je z nej mačka, v médiách pôsobí sexy... začína po nej byť dopyt.“⁸⁾

Základné znaky modernej propagandy vo forme zásad „moderného“ propagandistu prináša novinár Petr Nutil.⁹⁾ Podľa neho musí každá propaganda zjednodušovať a informácie podávať dosť jednoducho, aby ich pochopili čo najširšie masy obyvateľstva. Propaganda musí *prebúdzat emócie* ako hnev, strach, nenávisť a závisť, čím zároveň utlmí kritický úsudok. Ďalšou taktikou propagandy by mala byť *konštrukcia nepriateľa*. Ak neexistuje reálna hrozba, treba nejakú vytvoriť pomocou rozdelenia spoločnosti na skupiny *my* a *oni*, pričom je nutné prezentovať skupinu *oni* ako hrozbu, ktorá zároveň mobilizuje identitu skupiny *my*. Nutil propagandistom taktiež „radí“ *požívať slogany, klamy a nálepky*, ktoré jednoduchým spôsobom označia nepriateľa zrozumiteľnou

4) „Misinformation“ vs. „Disinformation“: *Get Informed on the Difference*, 2022.

5) PANCZOVÁ, Z.: *Konšpiračné teórie...*, 2017, s. 13-14.

6) PANCZOVÁ, Z.: *Konšpiračné teórie...*, 2017, s. 14.

7) JOWETT, S. G. - O'DONNELL, V.: *Propaganda and Persuasion*, 2012, s. 7.

8) ALVAROVÁ, A.: *Průmysl lží: Propaganda, konspirace a dezinformační válka*, 2017, s. 13.

9) NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek: Průvodce postpravdivým světem*, 2018, s. 164-169.

a ľahko zapamätateľnou frázou. Propaganda musí *ovládnúť médiá, alebo si vytvoriť vlastné*. Posledným znakom propagandy by malo byť šírenie chaosu a vyčerpanie kritikov. Chaos sa tvorí zaplavením informačného priestoru vlastnou tvorbou, ktorá všetko spochybňuje a vytvára pocit, že sa nedá nikomu veriť.

Aby bola propaganda v nejakej sociálnej skupine úspešná, musí byť schopná využívať chyby, slabé miesta a konfliktné línie vo fungovaní danej skupiny, ale aj stereotypy, predsudky a naratívy v nej prítomné. Podľa bývalého spravodajského dôstojníka a profesora medzinárodnej komunikácie Ladislava Bittmana tkvie efektívnosť propagandy nielen v presvedčaní ľudí o správnosti šírených obsahov, ale aj v utvrdzovaní už existujúcich nálad. *„Páchatel' sa vedome snaží zmiast' verejnú poúžitím jazyka a argumentov, ktoré sú v súlade s existujúcimi náladami a predsudkami. Jeho poslanstvo ukolísava kritický úsudok a naopak posilňuje existujúce rasové, politické či náboženské predsudky... Jazyk propagandistických a dezinformačných medzinárodných kampaní je jazykom falošných názorov, ktoré parazitujú na existujúcich predsudkoch. Obsah a frazeológia sú volené tak, aby vnášali zmätok do názorov ľudí, urážali národnú hrdosť či náboženské cítenie ľudí a budili dojem, že za všetkými existujúcimi problémami stojí vonkajší nepriateľ.“*¹⁰⁾

Propaganda bola v ľudských spoločnostiach prítomná v rôznych historických obdobiach. Bola kľúčovou súčasťou totalitných režimov (komunizmu a fašizmu), a aj kvôli tomu ako ju tieto režimy využívali, získala negatívne konotácie. Ako však upozorňuje Bittman, propaganda nie je ideológia, ale je skôr nástrojom komunikácie a manipulácie a môžu ju využívať rôzne spoločenské, náboženské či politické organizácie.¹¹⁾ Propagandu môžu na svoje ciele využívať fašisti, ktorí chcú vyhľadiť určité skupiny obyvateľstva, ale aj ľudsko-právne organizácie, ktoré presadzujú dodržiavanie ľudských práv. Preto je dôležitý aj obsah propagandy. Tento obsah môže byť plný humanistických ideálov, ale aj nenávisť a zloby.

V 21. storočí sa výrazne urýchlil rozvoj masovo-komunikačných prostriedkov. Internet a sociálne siete sú čoraz dostupnejšie pre širšie masy ľudí po celom svete. Práve internet a sociálne siete poskytli ľuďom, ktorí sa chcú vzdelávať, ale aj tým, ktorí chcú propagandou ovplyvňovať verejnú mienku, ideálny nástroj na šírenie svojich posolstiev. Každý s prístupom k internetu sa môže stať médiom, ktoré dostáva do sveta svoje obsahy. Vďaka algoritmom sociálnych sietí ľudia nemusia obsah, ktorý ich zaujíma hľadať, ale sociálna sieť im ho ponúkne. Ak teda algoritmus sociálnej siete odhalí, že sa napr. niekto zaujíma o alternatívnu medicínu a „lajkuje“ obsah takýchto stránok, tak mu ich automaticky začne ponúkať ešte viac, aby ho na sieti udržal čo možno najdlhšie. Takýmto spôsobom sa potom ľudia uzatvárajú vo vlastných sociálnych bublinách, v ktorých sú vystavení len určitému typu obsahu a názoru, ku ktorému chýbajú protiargumenty z iných strán. V tomto stave je pre ľudí náročné dostať sa k iným informáciám, pretože majú prirodzenú tendenciu vyhľadávať a uprednostňovať tie informácie, ktoré konvenujú s ich presvedčením, skrz ktoré nahliadajú na všetky ďalšie informácie (tzv. konfirmačné skreslenie).

Obraz o úlohe sociálnych sietí pri vyhľadávaní informácií je možné urobiť z prieskumu výskumného centra Reuters Institute for the Study of Journalism z roku 2022.¹²⁾ Výskumníci zistili, že 58 % obyvateľov Slovenska využíva sociálne siete ako zdroje informácií. Najpopulárnejšou sociálnou sieťou na Slovensku je Facebook, ktorý využíva 74 % ľudí, a z toho 54 % ho využíva ako zdroj informácií. Podľa prieskumu agentúry Ipsos z apríla 2023 má na Facebooku vytvorený účet

10) BITTMAN, L.: *Mezinárodní dezinformace...*, 2000, s. 91-92.

11) BITTMAN, L.: *tamtiež ...*, s. 81-82.

12) NEWMAN, N. a kol.: *Reuters Institute Digital News Report 2022*.

až 90,6 % obyvateľov Slovenska, čo je spomedzi sociálnych sietí najviac.¹³⁾ Zároveň 34,18 % respondentov využíva sociálne siete ako zdroj informácií o vojne na Ukrajine, 46,33 % čerpá informácie zo spravodajských webov a 52,29 % z televízie. Z oboch prieskumov je zrejmé, že sociálne siete sú dôležitým priestorom formovania verejného diskurzu a nálad spoločností, preto je výskum dezinformácií a propagandy na sociálnych sieťach stále aktuálnejší a dôležitejší pre pochopenie spoločenských procesov.

2 PROKREMEĽSKÁ PROPAGANDA: CIELE A AKTÉRI

Rusko vedie vojnu proti Ukrajine od roku 2014. Putin sa rozhodol vojensky napadnúť Ukrajinu kvôli obave, že by sa po víťazstve Euromajdanu a Revolúcii dôstojnosti vo februári 2014 mohla dostať z ruskej sféry vplyvu, politicky, ekonomicky a kultúrne sa od Ruska emancipovať a postupne integrovať do západných štruktúr akými sú EÚ a NATO. Narušenie ukrajinskej teritoriálnej integrity vo forme anexie Krymu a permanentného konfliktu na Donbase majú predstavovať prekážky na ceste Ukrajiny k tejto integrácii, ktoré by Ukrajinu držali v imperiálnej sfére vplyvu Ruska, ktorú chce mať Putin v postsovietskom priestore.¹⁴⁾

Aby Rusko v očiach svetovej verejnosti nevyzeralo ako imperiálna krajina, ktorá útočí na svojich susedov, muselo prostredníctvom svojej propagandy presvedčiť svet, že vedie na Ukrajine legítimnú obrannú vojnu. Česká Bezpečnostní informační služba (BIS) už v roku 2015 vo svojej výročnej správe tvrdila, že medzi ciele ruského informačného pôsobenia v Česku patrí aj „*poškodenie povesti Ukrajiny a jej medzinárodná izolácia (zapojením českých občanov a organizácií do Ruskom tajne riadených vplyvových operácií na Ukrajine a proti nej*“.¹⁵⁾ Slovenská informačná služba (SIS) píše vo svojej výročnej správe za rok 2021 o cieľoch ruského informačného pôsobenia na Slovensku. Ruskými cieľmi „*bolo ovplyvňovať politické rozhodovanie o strategických otázkach vytváraním spoločenského tlaku, systematicky prehlbovať rozpory vo vnútrospoločenskom diskurze, šíriť propagandu a prenikať do štátneho aparátu so zámerom usmerňovať jeho činnosť v prospech zahraničnopolitických priorít RF. V informačnej a spoločenskej doméne RF pokračovala v podpore šírenia prokremel'ských naratívov a udržiavania obrazu dôležitosti RF pre zachovanie mieru a bezpečnosti v Európe a aj v samotnej SR. RF sa opierala najmä o historický naratív, ktorý plynule prechádzal do kritiky postojov a aktivít EÚ a NATO a apeloval na historickú, kultúrnu a národnostnú spriaznenosť slovenského a ruského národa.*“¹⁶⁾ Prokremel'ské dezinformácie a propagandu tak na Slovensku môžu šíriť kanály priamo spojené s ruským štátom ako napr. Ruské veľvyslanectvo v Bratislave. Slováci sa, samozrejme, môžu dostať aj k oficiálnym ruským médiám ako RT alebo Sputnik.

Hlavnú úlohu v šírení dezinformácií a propagandy v prospech Ruska hrajú domáci, slovenskí aktéri, ktorí majú k takejto činnosti rôzne motivácie – finančnú, politickú, ideologickú a pod. Dôležité však nie je, či je daný aktér priamo finančne podporovaný Ruskom, dôležitý je výsledok jeho činnosti – ovplyvnenie verejnej mienky v prospech Ruska. Prokremel'skú propagandu môže na sociálnych sieťach šíriť prakticky každý, a to aj z bežného presvedčenia o správnosti daného obsahu. Už v roku 2015 aktivista Juraj Smatana zverejnil zoznam internetových stránok, ktoré šíria prokremel'skú propagandu v Česku a na Slovensku. Do tohto zoznamu Smatana zaradil

13) STRUHÁRIK, F.: *Viac ako tretina mladých na Facebooku nič nezdieľa...*, 2023.

14) FELŠTYNSKYJ, J. - STANČEV, M.: *Treť svitova : bytva za Ukrajinu*, 2022; KUZIO, T.: *Putin's plan for a new Russian Empire includes both Ukraine and Belarus*, 2023; PLOCHIJ, S.: *Zahublene carstvo...*, 2020.

15) *Výročná zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2015*, 2015.

16) *Správa o činnosti SIS za rok 2021*, 2021.

42 webových stránok.¹⁷⁾ Z nich 23 pôsobilo na Slovensku. Vzhľadom na jazykovú blízkosť češtiny a slovenčiny sa musí brať do úvahy aj to, že obyvatelia Slovenska si utvárajú názor aj z českých informačných zdrojov.

Po začiatku plnoformátovej invázie Ruska na Ukrajinu koncom februára 2022 vydala zoznam šíriteľov prokremelskej propagandy aj technologická firma Gerulata Technologies (GT), ktorá sa dlhodobo a systematicky venuje monitorovaniu slovenského informačného priestoru. Na svoj zoznam zaradila 169 slovenských webových a facebookových zdrojov. Medzi nimi boli politickí a mediálni aktéri, ale aj rôzni občianski aktivisti a mimovládne organizácie.¹⁸⁾ Už z počtu zdrojov je viditeľné ako sa ekosystém kanálov systematicky šíriacich dezinformácie a prokremelskú propagandu na Slovensku od roku 2015 (23 zdrojov) do roku 2022 (169) rozrástol.

3 UKRAJINA V PROKREMEL'SKEJ PROPAGANDE

24. február 2022 neznamenal len prechod do novej fázy ruskej vojny na Ukrajine, ale aj zintenzívnenie šírenia prokremelských dezinformácií a propagandy na Slovensku a v Európe. Cieľ je pritom jasný – ospravedlniť ruskú inváziu na Ukrajinu. Kremel' zintenzívnil prácu svojich oficiálnych kanálov. Analýza serveru Debunk.org o financovaní ruských štátnych médií ukazuje, že Rusko v roku 2022 síce počítalo s rovnakým rozpočtom na štátne médiá ako v roku 2021 (1,5 miliardy amerických dolárov), ale reálne ho prevýšilo o 400 miliónov dolárov.¹⁹⁾ V analýze sú pritom zahrnuté len výdavky na ruské štátne médiá. Prokremelskú propagandu po celom svete však šíria aj rôzni iní aktéri, ktorí nie sú priamo platení Ruskom, resp. nie sú odmeňovaní oficiálne, ale rôznymi inými spôsobmi. Zintenzívnenie bolo zaznamenané aj na Slovensku. Potvrdzujú to údaje od firmy GT, ktorá v roku 2022 monitorovala obsah Facebooku na základe kľúčových slov. Analytici sa pozreli na spoločenské témy a udalosti, ktoré na Facebooku najviac rezonovali a vojna na Ukrajine bola najčastejšie komunikovanou témou.²⁰⁾ Na tejto komunikácii sa nepochybne podieľali aj prokremelské zdroje.

Od roku 2014 vyprodukovali šíritelia prokremelských dezinformácií a propagandy množstvo príbehov a obsahov, ktorými sa snažili diskreditovať Ukrajinu vo verejnom diskurze na Slovensku a v Európe. V nasledujúcich riadkoch bude na príklade troch vplyvných naratívov, ktoré Kremel' a šíritelia jeho propagandy opakujú od roku 2014, ukázané, že tieto naratívy nezodpovedajú faktom. Vychádzajú pritom z dôvodov, pre ktoré sa Putin rozhodol pre inváziu na Ukrajinu. Vo svojom prejave 22. februára 2022 hovoril ruský prezident o spustení „špeciálnej vojenskej operácie“ kvôli potrebe ochrany obyvateľov Donbasu pred genocídou a potrebe „denacifikácie a demilitarizácie“ Ukrajiny. Z týchto Putinových slov je možné odvodiť tri kľúčové naratívy: 1. Na Ukrajine vládne nacistický režim; 2. Tento nacistický režim pácha genocídu na ruskojazyčnom obyvateľstve Ukrajiny; 3. Tento režim je vyzbrojený a predstavuje pre Rusov a Rusko nebezpečenstvo. V ďalších častiach prejavu Putin tvrdí, že Západ kontroluje politické dianie na Ukrajine a posiela jej zbrane.²¹⁾

Tvrdeniu, že na Ukrajine vládne od roku 2014 nacistický režim nezodpovedá to, že sa tam dodnes konajú slobodné demokratické voľby, po ktorých sa v štáte mení moc. Pôsobia tam slobodné nezávislé médiá, mimovládne organizácie, rôzne politické strany. Ak by na Ukrajine panoval

17) ŠNÍDL, V.: *Proruskú propaganda o zhýralom Západe u nás šíri 42 webov*, 2015.

18) TRNKA, M.: *Exposing Russian propaganda network in Slovakia*, 2022.

19) KUBŠ, J. - MICHAŁOWSKA-KUBŠ, A.: *Kremlin spent 1.9 billion USD...*, 2023.

20) BREZINA, M.: *Pandémii vystriedala vojna*, 2023.

21) V článku sú uvedené pracovné názvy naratívov zvolené podľa ich obsahu.

nacistický režim, nič z toho by nebolo možné. Áno, na Ukrajine sú problémy ako korupcia, vplyv oligarchie na politickej scéne atď., ktoré znižujú kvalitu demokracie v krajine, ale aj tak v rebríčku kvality demokracie podľa The Economist Democracy Index je Ukrajina na tom lepšie ako Rusko.²²⁾ Na škále od 0 do 10 bodov, pričom 10 predstavuje najkvalitnejšiu demokraciu, získala v roku 2021 Ukrajina 5,57 bodov a 5,42 bodov v roku 2022. Od roku 2014 sa Ukrajina pohybuje okolo hodnoty 5,5. Oproti krajinám ako Nórsko, Švédsko, Dánsko či Fínsko, ktoré majú skóre viac ako deväť bodov, je kvalita demokracie na Ukrajine naozaj horšia a Ukrajinci ešte musia v reformách štátu pokračovať. Rusko je na tom však ešte horšie. V roku 2021 malo skóre len 3,24 bodu a v 2022 si výrazne pohoršilo na 2,28 bodu. Ukrajina síce nie je premiant, ale je oveľa slobodnejšia ako Rusko.

Ani výsledky volieb na Ukrajine od roku 2014 nenaznačujú, žeby na Ukrajine vládli nacisti. V prezidentských voľbách v roku 2014 vyhral už v prvom kole Petro Porošenko. Krajne pravicoví kandidáti Dmytro Jaroš získal len 0,71 % hlasov a predseda strany Svoboda Oleh Tjahnybok 1,16 % hlasov.²³⁾ V prezidentských voľbách v roku 2019, v ktorých vyhral súčasný prezident Volodymyr Zelenskyj, získal krajne pravicový kandidát Ruslan Košulynskij 1,62 % hlasov.

Parlamentné voľby v rokoch 2014 a 2019 sa pre krajnú pravicu skončili neúspechom. V roku 2014 získala pri 5 % kvóre strana Svoboda 4,71 % hlasov a ako celok sa do parlamentu nedostala. V jednomandátových obvodoch však získala šesť mandátov. V jednomandátových volebných obvodoch získali poslanecké mandáty aj ďalší predstavitelia krajnej pravice: zakladateľ pluku Azov Andrij Bileckij a líder Pravého sektoru Dmytro Jaroš. Strana Pravý sektor však získala 1,8 % hlasov a ako celok sa taktiež do parlamentu nedostala. Ukrajinský parlament má celkovo 450 mandátov, polovica sa volí na celoštátnych kandidačných listinách pomerným systémom a polovica väčšinovým systémom v jednomandátových obvodoch.

Parlamentné voľby v roku 2019 dopadli pre ukrajinskú krajnú pravicu ešte horšie. V nich sa krajná pravica zjednotila na kandidátku strany Svoboda. Spolu s ňou kandidovali aj predstavitelia menších krajne pravicových strán, menovite Nacionalnyj korpus (slov. Národný zbor), Pravyj sektor, Kongres ukrajinských nacionalistov, Orhanizacija ukrajinských nacionalistov, Deržavnycka iniciatyva Jaroša (slov. Vládna iniciatíva Jaroša). Ani to však nepomohlo. Spojená kandidátka získala len 2,15 % hlasov a strana Svoboda sa do parlamentu nedostala. Získala však jeden mandát v jednomandátových obvodoch, čo bolo o päť menej ako v roku 2014. Bileckij a Jaroš svoje mandáty neobhájili.

Na tento dezinformačný naratív priamo nadväzuje naratív o genocíde ruskojazyčného obyvateľstva zo strany Kyjeva. K tomuto tvrdeniu Rusko nikdy neposkytlo žiadne relevantné dôkazy a jeho verziu nepotvrdili ani medzinárodné inštitúcie. Od marca 2014 do apríla 2022 na Ukrajine pôsobila špeciálna monitorovacia misia Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), ktorá pravidelne vydávala správy o dianí na frontovej línii. Za osem rokov monitorovania situácie nedospela k záveru, že by Ukrajinci páchali genocídu na ruskojazyčnom obyvateľstve. V apríli 2022 musela OBSE svoju misiu na Ukrajine ukončiť, keďže Rusko sabotovalo vykonávanie monitorovania udalostí na okupovaných územiach.²⁴⁾

Genocídu ruskojazyčného obyvateľstva odmietol aj Medzinárodný súdny dvor v Haagu. Ten vydal v marci 2022 stanovisko, v ktorom tvrdí, že „súd nemá k dispozícii dôkazy potvrdzujúce tvrdenia Ruska, že na území Ukrajiny je páchaná genocída“. Z tohto dôvodu súd vyzval Rusko na za-

22) *Democracy*, 2022, 2023.

23) *Elections in Ukraine*, 2020.

24) *OSCE closes down monitoring mission in Ukraine*, 2022.

stavenie vojenských operácií na Ukrajine, keďže príčina, na ktorú sa Kreml odvolával (genocída), nebola dokázaná.²⁵⁾

Rusko sa odvoláva na to, že na Donbase medzi rokmi 2014 až 2022 zomrelo viac ako 14-tisíc ľudí, čo prezentuje ako genocídu ruskojazyčného obyvateľstva zo strany Ukrajiny. Na Donbase skutočne medzi rokmi 2014 – 2022 násilne zahynulo viac ako 14-tisíc ľudí. Nie však kvôli genocídnej politike Ukrajiny, ale kvôli vojenským operáciám oboch bojujúcich strán. Do tohto počtu obetí sú započítané civilné obeť, ako aj bojujúci z oboch strán. Podľa Organizácie spojených národov (OSN) zomrelo od 14. apríla 2014 do 31. decembra 2021 na Donbase 14 200 až 14 400 ľudí.²⁶⁾ Z toho bolo 3 404 civilistov, 4 400 ukrajinských vojakov a asi 6 500 separatistov a príslušníkov ruských ozbrojených zložiek. Väčšina civilistov podľa OSN zahynula v čase najintenzívnejších vojenských operácií v rokoch 2014 (2 084 obetí) a 2015 (955 obetí). V ďalších rokoch sa počet zabitých civilistov postupne znižoval. Viac ako 14-tisíc obetí si tak vyžiadala vojna, ktorú v roku 2014 rozpútali proruskí separatisti podporovaní Ruskom. V žiadnom prípade teda nie je možné hovoriť o ukrajinskej genocíde ruskojazyčného obyvateľstva.

Tretím príkladom neustále sa opakujúceho naratívu je údajná snaha Západu vyzbrojiť Ukrajinu, prípadne ju prijať do NATO, aby z jej územia mohlo zaútočiť na Rusko. Podľa tejto konšpiračnej teórie je Rusko len obeťou západných sprisahání a musí sa brániť. Čo sa týka rozširovania NATO, je pravda, že od rozpadu ZSSR sa rozšírilo o niektoré krajiny strednej Európy, Balkánu a Pobaltia. NATO je však demokratická organizácia a nemôže donútiť krajinu, aby do neho vstúpila, ak nechce. Pri prijatí musí byť vôľa na strane prijímanej krajiny aj členských štátov NATO. Rečnickou otázkou teda je, prečo sa toľko krajín z bývalej postsocialistickej zóny vplyvu a krajín v priamom susedstve Ruska chce dostať pod kolektívnu obranu Západu. Dôležitým faktom je tiež, že žiadna krajina NATO nikdy v histórii nenapadla Rusko (ani Rusko nikdy nenapadlo členskú krajinu NATO) a žiadny predstaviteľ NATO nikdy nehovoril o útoku na Rusko. V dobe ruského útoku na Ukrajinu tvorili hranice s krajinami NATO len 6,2 % z celkovej dĺžky ruských hraníc. Ukrajina síce po roku 2014 začala s NATO intenzívnejšie spolupracovať v oblasti modernizácie, výcviku a reformy svojich ozbrojených síl, ale po narušení územnej integrity Ukrajiny zo strany Ruska v roku 2014 bolo jej členstvo v NATO v najbližších rokoch krajne nepravdepodobné. Preto je ruský argument rozšírenia NATO o Ukrajinu účelový.

Ukrajina je nezávislá krajina, ktorá sa môže samostatne rozhodnúť, kde chce patriť a nemusí sa na to pýtať Ruska. Rusko však suverenitu a nezávislosť krajín vo svojej domnej zóne vplyvu vidí inak, čo sa odzrkadlilo aj pri jeho požiadavkách adresovaných USA a NATO na konci roku 2021.²⁷⁾ Jednou z požiadaviek bolo, aby sa NATO nerozširovalo na východ, teda ani na Ukrajinu. Týmto si Rusko v podstate pýtalo právo veta na prijímanie nových členov vo východnej Európe. Rusko tiež chcelo, aby NATO nenasadzovalo svoje jednotky a zbrane za hranicami členských krajín NATO. V praxi by to znamenalo, že krajiny, ktoré vstúpili do NATO po roku 1997 (vrátane Slovenska), by sa nemohli samostatne rozhodovať, či chcú mať na svojom území aliančné jednotky. Rusko tak v podstate chcelo oslabiť suverenitu a nezávislosť členských krajín NATO, ktoré doň vstúpili po roku 1997. Tieto požiadavky boli jasným dôkazom o ruskom videní Európy, v ktorej existujú zóny vplyvu ako počas Studenej vojny, v ktorých rozhodujú veľmoci na úkor menších štátov.

25) *International Court of Justice...*, 2022.

26) *Conflict-related civilian casualties in Ukraine*, 2022.

27) TÓDA, M.: *Červené čiary podľa Putina...*, 2021.

Ak teda Západ nechcel konflikt s Ruskom, prečo mohutne vyzbrojoval Ukrajinu? V skutočnosti nevyzbrojoval. Medzi rokmi 2014 – 2022 Západ síce posielal zbrane na Ukrajinu, ktorá sa už vtedy bránila ruskej vojenskej agresii, ale išlo maximálne o z ramena odpaľované protiletadlové zbrane Stinger alebo protitankové NLAW či Javelin atď. Ukrajina ešte pred inváziou disponovala aj tureckými bojovými dronmi Bayraktar. Ťažkú techniku začali západné krajiny posielat' na Ukrajinu až po začiatku plnoformátovej invázie Ruska. Ani to však nešlo bez dlhých diskusií. Západ na Ukrajinu až v rokoch 2022 – 2023 poslal raketometry (napr. HIMARS, LRU), moderné technológie protivzdušnej obrany (napr. Patriot, IRIS-T), bojové vozidla pechoty (napr. Bradley, Marder), húfnice (napr. Zuzana, Caesar), tanky (napr. Leopard, Challenger), staršie typy stíhačiek sovietskej výroby (napr. MiG-29), rakety dlhého doletu (napr. Storm Shadow) atď. Ak by Západ naozaj chcel prostredníctvom Ukrajiny zaútočiť na Rusko, tak by tieto zbrane posielal už od roku 2014 a nie až po plnoformátovej ruskej invázii. NATO taktiež na Ukrajinu neposlalo a ani neplánuje poslať svoje jednotky pokiaľ bude trvať vojna.²⁸⁾ Ukrajina teda ako nečlen NATO Rusko neohrozovala a neohrozovala by ho ani ako člen NATO, ktorý nemá žiadny záujem na vojnovom konflikte s jadrovou veľmocou ako je Rusko. Ak by NATO chcelo na Rusko zaútočiť, prečo by to neurobilo teraz, keď je Rusko plne zamestnané vojnou na Ukrajine?

4 TECHNIKY PROPAGANDISTOV

Okrem systematicky sa opakujúcich naratívov, o ktorých bolo písané v predchádzajúcej kapitole, sa na sociálnych sieťach môžete stretnúť aj s naratívami a dezinformáciami, ktoré reagujú na nejakú konkrétnu situáciu alebo dianie na Ukrajine. Tieto dezinformácie sa objavujú na sociálnych sieťach len na určité obdobie, po ktorom propagandisti vytvoria nové, ktoré budú opäť reagovať na aktuálnu situáciu.

O situácii v prvých dňoch invázie píše GT na základe svojho monitoringu toto: „V prvých dňoch ruskej agresie na Ukrajine sa ju niektorí z najradikálnejších proruských aktérov snažili obhájiť alebo ospravedlniť – opakujúc klamstvá Kremľa o „obmedzenej špeciálnej vojenskej operácii“ a „denacifikácii Ukrajiny“. V konfrontácii s realitou obrovského rozsahu a brutality invázie si mnohí aktéri čoskoro uvedomili, že otvorene schvaľovať vojnu u divákov nie je životaschopné a rýchlo zareagovali šírením zmiernenej verzie propagandy. Zachytili sme mnoho pokusov relativizovať vojnu (napr. prirovnaním k operáciám NATO), zohrať časť viny na Západe a podkopať západnú podporu Ukrajine (hovorí sa, že to len podnecuje a predlžuje vojnu).“²⁰⁾ Tento trend v podstate pokračuje počas celej vojny. Najradikálnejší podporovatelia Ruska otvorene schvaľujú ruské počínanie, ale väčšina prokremelských kanálov sa skôr zameriava na kritiku Ukrajiny a Západu, pričom sa snažia vinu za rozpútanie a trvanie konfliktu hodiť práve na nich. Prokremelskí aktéri sa často odvolávajú na konflikty, ktorých sa zúčastnil Západ (Juhoslávia, Irak, Afganistan, Líbya atď.), aby tak odvrátili pozornosť od ruskej invázie. Takáto manipulačná technika odklonenia pozornosti od diskutovanej problematiky sa nazýva whataboutizmus (slov. ačohentizmus). Takýmto spôsobom zároveň manipulátori vytvárajú falošnú analógiu (porovnanie), keďže automaticky porovnávajú konflikty, ktoré sa v mnohom odlišujú.

Na masakri v Buči je možné ilustrovať ďalšie dve techniky prokremelských propagandistov – popieranie ruskej zodpovednosti za zločiny na Ukrajine a vytváranie množstva protichodných verzí udalosti, ktorými propagandisti zahltia informačný priestor tak, aby užívateľ nebol schopný

²⁸⁾ Ukraine's Foreign Minister : NATO Countries to Not Send Troops to Ukraine..., 2023.

sa v ňom orientovať a oslabila sa jeho dôvera v hľadanie pravdivej verzie. Po odhalení masakru v Buči prokremeľskí dezinformátori popierali, že sa udalosť vôbec odohrala. Malo ísť len o ukrajinský výmysel. Masaker mali zinscenovať Ukrajinci, inokedy obviňovali USA, Spojené kráľovstvo či EÚ. Podľa ďalšej verzie išlo len o hercov, pretože sa vraj na záberoch hýbali. Prokremeľské kanály tiež tvrdili, že ľudia v Buči boli zabití až po odchode Rusov. Raz mali telá patriť proruským kolaborantom, ktorých zabili Ukrajinci pri vstupe do mesta, inokedy malo ísť o kolaborantov, ktorých zabili už dávnejšie, ich tela schovali do lesa a neskôr ich prepravili do Buče. Rôznili sa aj údajné motivácie, pre ktoré to Ukrajinci spáchali. Raz mali chcieť Ukrajinci zvrátiť pokrok v mierových vyjednávaniach s Rusmi, prípadne ospravedlniť nové sankcie, odvrátiť pozornosť od mučenia ruských zajatcov, či odvrátiť pozornosť od údajných laboratórií na výrobu biologických zbraní na svojom území.²⁹⁾ Paleta možných vysvetlení bola naozaj široká. Spoločným menovateľom všetkých verzií bolo popieranie ruskej zodpovednosti a obviňovanie Ukrajincov, teda obetí agresie. V takomto informačnom chaoze je pre bežného užívateľa sociálnych sietí ťažké orientovať sa, odhaliť fakty a môže nadobudnúť aj pocit nedôvery voči všetkým interpretáciám.

V prvých mesiacoch invázie, keď Rusko obsadilo veľkú časť južnej, východnej a severnej Ukrajiny, sa na sociálnych sieťach začali objavovať správy, že Rusi na obsadených územiach objavili laboratória určené na vývoj biologických zbraní, údajne financovaných USA. Podobne ako v iných krajinách, aj na Ukrajine sa nachádzajú laboratória, v ktorých prebieha biologický výskum a je možné, že niektoré laboratória mali projekty financované USA. Biologický výskum však neznamená automaticky vývoj biologických zbraní. Práve tento rozdiel sa prokremeľské zdroje snažili zotrieť. OSN na jeseň 2022 vydala vyhlásenie, že neeviduje žiadne dôkazy, ktoré by naznačovali, že na Ukrajine sa nachádzajú laboratória na vývoj biologických zbraní.³⁰⁾ Ako dôkaz „pravdivosti“ svojich tvrdení využili dezinformátori aj fotografiu zo stolovej hry Blackout 1.0 z roku 2017, ktorú prezentovali ako dôkaz laboratória pod Mariupolom, ktoré prevádzkovalo NATO.³¹⁾

Práve používanie manipulatívnych alebo upravených fotografií a obrázkov, ako tomu bolo pri údajnom laboratóriu NATO, je ďalšou technikou ako manipulovať s ľudským vedomím. Koncom novembra prokremeľské účty na Facebooku šírili fotografiu, na ktorej sa poľský premiér Mateusz Morawiecki klania pred sochou vodcu ukrajinských nacionalistov zo 40. rokov 20. storočia Stepana Banderu. Nacionalisti z jeho vetvy Organizácie ukrajinských nacionalistov (OUN) boli v 30. a 40. rokoch minulého storočia v násilnom konflikte s Poliakmi a počas druhej svetovej vojny ich povraždili až niekoľko desaťtisíc. Fotografia poľského premiéra mala dokazovať západnú podporu ukrajinskému „fašistickému“ režimu, a takto túto podporu diskreditovať. V skutočnosti išlo o fotomontáž. Morawiecki sa počas novembrovej návštevy Kyjeva poklonil pred pamätníkom obetí ukrajinského hladomoru z rokov 1932 – 1933. Manipulátori ho z originálnej fotografie vystrihli a pridali do fotomontáže k pamätníku Stepana Banderu z dediny Kozivka.³²⁾

Významnou zložkou informačného pôsobenia prokremeľských kanálov na Slovensku sú počas celej ruskej invázie dezinformácie o ukrajinských utečencoch, ktoré nabádajú používateľov sociálnych sietí ku generalizácii Ukrajincov. Ide o techniku, keď manipulátor pripisuje určité vlastnosti celej skupine ľudí na základe jedného nereprezentatívneho prípadu. K dosiahnutiu takéhoto uvažovania o Ukrajincoch stačí pri informovaní o utečencoch vyberať výhradne príklady negatívne-

29) *Masaker v Buči : Kremel'ho už rok popiera*, 2023.

30) *UN still sees no sign of biological weapons in Ukraine*, 2022.

31) ZABORSZKY, E.: *Obrázok údajného „laboratória pod Mariupolom“ pochádza...*, 2022.

32) *Hoax o poľskom premiérovi zdieľali aj slovenské weby*, 2022.

ho konania jednotlivcov a konzument informácii môže rýchlo nadobudnúť pocit, že taká je celá skupina. Údajnú aroganciu ukrajinských utečencov malo dokazovať video, na ktorom sa vraj dvaja Ukrajinci arogantne správali k policajtovi, ktorý im kontroloval diaľničnú známku. Video je pravé, avšak muži na ňom sú Gruzínci a nie Ukrajinci.³³⁾ Ďalšie dezinformácie o utečencoch tvrdili, že Ukrajinci na Slovensko zavlečú infekčné choroby, dostanú zdravotnú starostlivosť namiesto Slovákov, zoberú prácu slovenským lekárom alebo zapríčinia nedostatok liekov.³⁴⁾ Spoločným znakom všetkých týchto dezinformácií bolo nabúrať solidaritu voči ukrajinským utečencom v slovenskej spoločnosti a presvedčiť obyvateľov Slovenska, že vláda sa viac stará o utečencov ako o svojich občanov.

Vyvolávanie strachu v populácii patrí medzi kľúčové ciele propagandistov. Účinná manipulácia sa zakladá na prebudení takých emócií ako je strach, hnev, nenávisť alebo závisť. Príkladom šírenia strachu je napríklad správa o zvýšenej rádioaktivity na Slovensku a v Poľsku v dôsledku jej šírenia z Ukrajiny. V meste Chmelnyckyj Rusko zničilo sklad s muníciou a propagandisti tvrdili, že tam Rusi zničili muníciu s ochudobneným uránom, ktorú Ukrajine dodalo Spojené kráľovstvo. Vinu za celú situáciu tak mal niesť Západ kvôli tomu, že Ukrajine dodáva zbrane a nie Rusko, ktoré Ukrajinu bombarduje. V skutočnosti však žiadnu neštandardne vysokú rádioaktivitu v Poľsku a na Slovensku nenamerali, čo potvrdili relevantné expertné authority oboch krajín.³⁵⁾ Ďalším spôsobom ako sa dezinformátori snažia v ľuďoch vzbudiť strach, je šírenie nepravdivého naratívu, že posielaním zbraní na obranu Ukrajiny sa Slovensko stáva súčasťou konfliktu, že Západ plánuje zatiahnuť Slovensko do vojny, v ktorej by museli na Ukrajine bojovať Slováci. Podobne ako NATO, tak aj Ministerstvo obrany SR odmietlo fámy, že by mobilizovalo a poslalo na Ukrajinu svoje jednotky.³⁶⁾ Aj napriek týmto varovaniam, ktoré sa šíria od začiatku ruskej invázie, sa zatiaľ žiadna mobilizácia na Slovensku nekonala, a ani nič tomu nenasvedčuje.

Dôležitou manipulačnou technikou je aj tzv. falošná dilema (redukuje pole možností len na dve), ktorú by bolo možné v argumentácii prokremelských aktérov parafrázovať ako: „posielanie zbraní Ukrajine zo Západu koniec vojny neprinesie“ alebo „mierové rokovania a zastavenie dodávok zbraní Ukrajine prinesú ukončenie vojny a mier“. Takýto argument z dielne prokremelskej propagandy sa snaží navodiť dojem, že jedinou prekážkou k mieru je západná podpora brániacej sa Ukrajine a úplne ignoruje fakt, že jediný kto môže ukončiť túto vojnu je ten, kto ju v roku 2014 začal, a tým je Putin. Zjednodušene povedané, vojna na Ukrajine nebola vtedy, keď tam Rusko nemalo svoje jednotky a nepodporovalo separatistov a vojna je odvtedy, odkedy tam Rusko podporuje separatistov a posielala svoje jednotky s cieľom zaberania územia, ničenia a zabíjania. Mier môže nastať ihneď, keď Rusko znovu stiahne svoju armádu z Ukrajiny. Jedinou prekážkou na ceste k mieru tak nie sú západné dodávky zbraní, ktoré bránia Ukrajinu pred kapituláciou (a tým pádom stratou nezávislosti a suverenity), ale Rusko. To, že Západ prestane dodávať Ukrajine zbrane predsa automaticky neznamená ukončenie konfliktu a mier. Znamená to len to, že Rusko by v takomto prípade dokázalo Ukrajinu ľahšie dobyť.

Aj na vyjednávanie mieru musí byť vôľa na oboch stranách. Na ruskej strane takáto vôľa je, ale za nespĺniteľných podmienok, napr. pri zachovaní územných ziskov na Ukrajine. To by znamenalo legitimizáciu anexie územia cudzieho štátu a relativizáciu pravidiel medzinárodného práva

33) Polícia upozornila na hoax o arogantnom ukrajinskom utečencovi, 2022.

34) HODÁS, M.: *Mali doviezť infekčné choroby a vziať lekárom prácu...*, 2023.

35) Polícia Slovenskej republiky, 2023.

36) TEISSIGOVA, A.: *Internetom koluje hoax o vyslaní slovenských vojakov na Ukrajinu...*, 2023.

na úkor politiky „silnejší rozhodujú“. Prečo by teda medzinárodné spoločenstvo malo súhlasiť s tým, že silnejší štát si môže s menším robiť, čo sa mu zachce? Nositelia tohto argumentu sa síce tvária ako zástancovia mieru, ale v skutočnosti by naplnenie tohto argumentu prinieslo kapituláciu Ukrajiny a jej podrobenie sa Rusku so všetkými negatívnymi dôsledkami pre jej obyvateľov. Sám Putin totiž naznačuje, že mu nejde o žiadny mier, ale o úplné podrobenie Ukrajiny. Podľa jeho slov musí Rusko dnes podobne ako počas vlády cára Petra I. dobýjať ruské zeme³⁷⁾, čím myslí aj Ukrajinu, ktorá podľa neho nemá právo samostatnej existencie mimo Ruska a jeho sféry vplyvu. Paradoxom rétoriky, ktorá predpokladá, že Rusko chce mier, je fakt, že len za prvé dva týždne invázie v Rusku polícia zatkla viac ako 13-tisíc aktivistov za mier³⁸⁾ a ruský parlament prijal zákon, podľa ktorého môže byť človek odsúdený až na 15 rokov za šírenie nepravd o ruskej armáde a jej operáciách.³⁹⁾ V praxi to vyzerá napríklad tak, že otca dcéry, ktorá nakreslila protivojnový obrázok, odsúdil súd na dva roky väzenia a dcéru poslal do detského domova.⁴⁰⁾

Argument o dodávkach západných zbraní a mieri je zároveň účinným nástrojom na polarizáciu spoločnosti. Vytvára falošný obraz, v ktorom tí, čo sú za mier odmietajú dodávky zbraní na obranu Ukrajiny a tí, čo tieto dodávky podporujú, pretože nechcú, aby Rusko dobylo Ukrajinu, sú označovaní za „vojnových štváčov.“ Tejto logiky sa našťastie nedržal americký prezident Franklin D. Roosevelt, ktorý v roku 1941 podpísal program Lend-Lease, ktorým umožnil posielanie zbraní do Spojeného kráľovstva či Sovietskeho zväzu, aby sa tieto krajiny mohli brániť agresii nacistického Nemecka a jeho spojencov.

5 ČO STÝM?

Podľa prieskumu organizácie Globsec z marca 2023 si 40 % obyvateľov Slovenska myslí, že za vojnu na Ukrajine je zodpovedné Rusko, 34 % obviňuje Západ a 17 % Ukrajinu. Spomedzi krajín V4, Pobaltia, Rumunska a Bulharska najmenej ľudí viní Rusko a najviac Západ, práve na Slovensku.⁴¹⁾ V roku 2022 vinilo Rusko 51 % opýtaných a Západ 28 %.⁴²⁾ Za necelý rok sa tak slovenská verejná mienka posunula viac k proruským a protizápadným pozíciám. Určite nie jediným, ale jedným z faktorov, ktoré ovplyvňujú verejnú mienku sú aj prokremelské dezinformácie a propaganda Aktéri využívajúci dezinformácie a propagandu na svoje ciele budú (nielen) na Slovensku pôsobiť vždy. Cieľom celej spoločnosti by malo byť dosiahnutie stavu, v ktorom si čo možno najväčšia skupina ľudí dokáže informácie, ktoré prijíma, kriticky vyhodnotiť a vytvoriť si názor na základe faktov a nie na základe dezinformácií, manipulácií a propagandy. Ako sa však k takémuto stavu dopracovať? Na to neexistuje ľahký a rýchly spôsob. Jedinou možnosťou je systematická práca na všetkých úrovniach spoločnosti.

Na úrovni jednotlivcov

Každý jednotlivec je člen spoločnosti a svojimi názormi môže ovplyvňovať určitý okruh ľudí. Je teda dôležité začať pracovať od samých seba. Každý jeden človek môže urobiť pár krokov, ktorými zníži pravdepodobnosť, že si bude vytvárať názor na základe manipulácií. Ak sa napr. na Facebooku stretnete s nejakou informáciou, v prvom rade by ste si mali všimnúť prvotný zdroj príspevku.

37) ROTH, A.: *Putin compares himself to Peter the Great in quest to take back Russian lands*, 2022.

38) *No to war: How the Russian authorities suppressing anti-war protests*, 2022.

39) *Russian Lawmakers OK Bill On 'False News' About Military Operations...*, 2022.

40) ČTK: *Ruského otca odsúdeného v súvislosti s protivojnovou kresbou dcéry...*, 2023.

41) HAJDU, D. a kol.: *Globsec Trends 2023: United We (Still) Stand*, 2023.

42) HAJDU, D. a kol.: *Globsec Trends 2022: CEE Amid the War in Ukraine*, 2022.

Mali by ste si odpovedať na otázku, kto je autorom príspevku a aké zdroje sú v ňom použité. Ak si príspevok otvoríte a zistíte, že v článku nie je uvedený autor alebo v ňom nie sú uvedené zdroje, na ktoré sa autor odvoláva, mali by ste spozornieť. Ak je článok podpísaný, je vhodné zistiť si dodatočné informácie o autorovi a jeho zdrojoch.

V nasledujúcom kroku je potrebné overiť faktickosť autorových tvrdení. Mali by ste vedieť odlíšiť faktické tvrdenia od subjektívnych a hodnotiacich úsudkov autora. Kvalitná správa by mala byť postavená na faktografických (overiteľných) informáciách. Pozornosť by ste mali zbystriť v prípade, ak je článok postavený na neoveriteľných informáciách alebo na subjektívnych úsudkoch autora s minimom správnych faktografických informácií.

V ďalšom kroku treba sledovať jazyk príspevku. Expresívnym jazykom a slovami s pozitívnou alebo negatívnou konotáciou môže autor apelovať na rôzne stereotypy, predsudky alebo emócie čitateľa. V príspevku sú dôležité aj argumentačné stratégie a fauly. Preto je potrebné si všímať, či autor v článku generalizuje, či si mylí koreláciu s kauzalitou, či dáva priestor viacerým stranám sporu, či niečo vynecháva alebo na niečo príliš upriamuje pozornosť a pod.

Posledný krok, ktorý by ste mali implementovať pri kritickom prijímaní informácií je koncentrácia na audiovizuálnu stránku príspevku na sociálnej sieti, pretože nielen text slúži na prenos informácie. Na obrázku si všímať, či je originálny alebo je digitálne upravený. Ak je digitálne upravený, mal by to byť varovný signál. Obrázky a videá k textu by mali byť originálne a zodpovedajúce. To znamená, že by mali zobrazovať to, o čom je článok. Prehliadače Google, Bing, Tineve ponúkajú službu Reverse Image Search, pomocou ktorej je možné odhaliť zdroj a pôvod obrázka.

Tieto overené postupy môžete šíriť medzi svojimi známymi, môžete im odporučiť relevantné zdroje, môžete na sociálnych sieťach zdieľať príspevky médií, v ktorých dodržia overené editor-ské postupy alebo príspevky organizácií, ktoré sa venujú odhaľovaniu dezinformácií a propagandy na internete. Môžete si kúpiť alebo niekomu darovať predplatné nejakého štandardného média atď.

Ak Vás téma dezinformácií, propagandy a vojny na Ukrajine zaujíma, môžete sa začať aj občiansky angažovať a pracovať na úrovni občianskej spoločnosti. Na Slovensku existuje mnoho mimovládnych organizácií venujúcich sa vzdelávaniu, popularizácii vedy, kritickému mysleniu alebo boju s dezinformáciami a prokremelskou propagandou. Tieto organizácie môžete propagovať medzi svojimi známymi, môžete finančne prispievať na ich činnosť alebo sa k nim pridať a pomáhať tvoriť obsah pre verejnosť. Mimovládne organizácie a média v niektorých oblastiach často zastupujú štát, ale najväčšiu moc na formovaní verejných politík majú politici.

Na úrovni štátu

Najväčšie možnosti ako usmerňovať boj proti dezinformáciám má štát. Ministerstvo školstva by malo reformovať vzdelávací systém tak, aby vychovával mediálne gramotných členov spoločnosti, ktorí disponujú kritickým myslením a schopnosťou rozoznávať relevantnosť jednotlivých informácií a ich zdrojov. Dôležitú úlohu v tomto procese majú aj vedy o spoločnosti, ktoré by vo vzdelávaní mali byť adekvátne zastúpené. Znalosť histórie, spoločenských, ekonomických a politických procesov sú totiž dobrými predpokladmi k orientácii v informačnom prostredí. Investovanie do vzdelávania je nutným krokom v boji s dezinformáciami. Tento krok neprinesie výsledky zajtra. Je to „beh na dlhú trať“, ktorý musí byť zastúpený vo vládnych prioritách neustále.

Okrem vzdelávania štát disponuje aj ďalšími nástrojmi na obranu proti dezinformačnému a propagandistickému pôsobeniu. Štát napríklad môže mimovládny organizáciám, ktoré sa za-

oberajú monitoringom a analýzou dezinformácií a propagandy ponúkať rôzne grantové schémy na podporu ich činnosti. Aj štát môže a mal by aktívne komunikovať so svojimi občanmi. Na to môže využívať strategickú komunikáciu, a to nielen v rovine reakcií na dezinformačné kampane, ale aj v rovine proaktívnej komunikácie tém, ktoré považuje za dôležité. Slovenské vlády dlhodo- bo strategickú komunikáciu podceňovali. Prvé reálne kroky začali niektoré ministerstvá robiť až pred pár rokmi. Počas pandémie bolo na sociálnych sieťach aktívne ministerstvo zdravotníctva, ktoré nielen reagovalo na rôzne dezinformácie o koronavíruse a vakcínach, ale aj aktívne informo- valo o vakcinácii a zmysluplnosti protipandemických opatrení. Aktívnu strategickú komunikáciu je možné pozorovať aj v rezortoch zahraničia, obrany, vnútra či na Úrade vlády SR. Dobrým príkla- dom komunikácie štátu je stránka „Hoaxy a podvody – Polícia SR“, ktorá prakticky na dennej báze monitoruje, vyvracia a upozorňuje na virálne dezinformácie, ale taktiež prichádza s komunikáciou vlastnej agendy.

Štát už začal robiť prvé nevyhnutné kroky. Do strategickej komunikácie by sa však mali aktívne zapojiť všetky ministerstvá, navzájom sa zosúladiť a systematicky komunikovať nielen v krízových prípadoch. Takáto komunikácia si na každom ministerstve vyžaduje zriadenie expertných útvarov s dostatočnými personálnymi a technologickými kapacitami, ktoré by boli schopné monitorovať dianie v online priestore, vyhodnocovať ho a navrhovať potrebné postupy. Medzi príklady po- trebných krokov patrí napr. vládou prijatý Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám (2022 – 2024), v ktorom je, okrem iných bodov v budovaní obranyschopnosti Slovenska voči hyb- ridným hrozbám, značná pozornosť venovaná aj strategickej komunikácii.⁴³⁾ Pozitívnym krokom v tomto smere je napr. založenie Centra boja proti hybridným hrozbám v roku 2022, ktorého cie- lom je podľa riaditeľa Daniela Mila „zvýšiť pripravenosť a odolnosť Slovenska voči rôznym formám hybridných hrozieb. Analyzujeme informačný priestor, legislatívu, štruktúry verejnej správy, spracová- vame návrhy konkrétnych opatrení, pripravujeme školenia a simulácie.“⁴⁴⁾

Štát môže a mal by konať aj na medzinárodnom poli. Aktívne by mal apelovať na vplyvné di- gitálne platformy, aby sa zaoberali obsahom, ktorý sa prostredníctvom nich šíri, aby boli trans- parentné, dodržiavali vlastné pravidlá a nenechali sa zneužívať na šírenie nebezpečných dez- informácií a propagandy. Samozrejme, že Slovensko samotné nemôže prikázať spoločnosti Meta (Facebook) ako má pristupovať k spravovaniu svojich produktov, na to je Slovensko príliš malý trh, ale v medzinárodnej koalícii napr. na úrovni EÚ je už vyjednávacía pozícia európskych štátov silnejšia.

Na takýchto a ďalších krokoch by v ideálnom prípade mala byť medzi politickými stranami čo možno najširšia politická zhoda. Ak totiž budú niektoré strany aj napriek opatreniam naďalej šíriť prokremeľskú propagandu, bude to kladenie polien pod nohy efektívnej strategickej komuniká- cii štátu. Táto zhoda by taktiež mala zaručiť kontinuitu politik budovania odolnosti spoločnosti voči dezinformáciám a propagande, ktorá je kľúčová. Ak každá vládna garnitúra bude prichádzať so svojimi predstavami a nebude vychádzať z už vybudovaných základov, budeme len prešlapo- vať na mieste a strácať drahocenný čas. V tomto bode sa však vraciame naspäť k individuálnej úrovni, pretože sú to občania, ktorí si vyberajú svojich volených zástupcov. Všetky úrovne v budo- vaní odolnosti spoločnosti sú veľmi dôležité a vzájomne prepojené.

43) Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám (2022-2024), 2022.

44) Ministerstvo vnútra aktívne bojuje proti hybridným hrozbám aj na európskej úrovni, 2022.

6 ZÁVER

Ak konkrétne prípady dezinformácií a propagandy nie sú v rozpore s platnou legislatívou, tak sa v spoločnosti, kde platí sloboda slova, môžu šíriť. Áno, aj klamár má právo klamať, ak tým neporušuje zákon. Štát, občianska spoločnosť a každý z nás však má rovnaké právo reagovať na dezinformácie, konšpiračné teórie a propagandu a poukazovať na ich ciele, metódy, argumenty. Vojna na Ukrajine nám už od roku 2014 ukazuje aký vplyv na spoločnosť môžu mať dezinformácie a propaganda na sociálnych sieťach. Na Slovensku pôsobia desiatky, ak nie stovky kanálov, ktoré využívajú slobodný priestor sociálnych sietí a snažia sa diskreditovať legitimitu ukrajinskej obrany proti ruskému imperializmu. V populácii dookola šíria dávno vyvrátené mýty prokremeľskej propagandy a sú do istej miery úspešné. Podobne ako v iných vojnách je ovplyvňovanie verejnej mienky dôležitou súčasťou vojenského ťaženia. Cieľom tohto článku bolo poukázať na to, ako môže takéto ovplyvňovanie verejnej mienky dezinformáciami a propagandou vyzeráť. V článku bolo predstavených niekoľko kľúčových naratívov prokremeľskej propagandy o Ukrajine a niekoľko príkladov dezinformácií a manipulačných techník. O téme pôsobenia prokremeľskej propagandy o Ukrajine na slovenských sociálnych sieťach by sa dalo napísať oveľa viac. Tento článok predstavuje len akýsi úvod alebo stručný prehľad k problematike.

Absolútna odolnosť voči akýmkoľvek dezinformáciám neexistuje. Aj krajiny s kvalitnejšími vzdelávacími systémami a strategickou komunikáciou majú problémy sa s nimi a s ich vplyvom na spoločnosť vyrovnávať. Slovensko nie je výnimkou. Výhodou je, že sa môžeme priučiť zahraničnému know-how a niečo z neho aplikovať aj v našich podmienkach. Nevýhodou je, že spoločnosti a kultúry majú svoje špecifiká, a tak čo funguje v iných krajinách, nemusí automaticky a rovnako úspešne fungovať u nás, ale v kombinácii s našimi slovenskými skúsenosťami nás aj zahraničné know-how môže posunúť minimálne pár krokov dopredu. Vybudovanie odolnosti spoločnosti voči škodlivému informačnému pôsobeniu chce čas a systematickú prácu, od ktorej netreba očakávať, že na konci dňa nikto nebude veriť dezinformáciám a „hltat“ propagandu. Takto to nebude, ale je povinnosťou spoločnosti znižovať šance, že si ľudia budú vytvárať názory na základe absurdít. Štát už prvé dôležité kroky urobí. Bude dôležité na tieto kroky nadviazať a pokračovať v nich. Názory môžeme mať ľubovoľné, ale je dôležité, aby sme si ich vytvárali na základe faktov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám (2022-2024) [online]. NBÚ, 2022 [cit. 2023-06-12]. Dostupné na internete: <<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/2022/08/AKC-NY-PLAN-KOORDINACIE-BOJA-PROTI-HYBRIDNYM-HROZBAM.pdf>>.

ALVAROVÁ, A.: *Průmysl lží : Propaganda, konspirace a dezinformační válka*. Praha : Triton, 2017. 256 s. ISBN 978-80-7553-492-7.

BITTMAN, L.: *Mezinárodní dezinformace : Černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Praha : Mladá fronta, 2000. 360 s. ISBN 978-80-204-0843-6.

BREZINA, M.: *Pandémiu vystriedala vojna* [online]. Gerulata Technologies, 2023 [cit. 2023-06-07]. Dostupné na internete: <<https://blog.gerulata.com/trends-2022/>>.

BŘEŠŤAN R.: *Ukřižovaný chlapec je o dva roky starší : Perla ruské propagandy má své výročí* [online]. Hlíďající pes, 2016 [cit. 2023-06-05]. Dostupné na internete: <<https://hlidacipes.org/ukrizovany-chlapec-je-o-dva-roky-starsi-ruska-propaganda-ma-sve-vyroci/>>.

Conflict-related civilian casualties in Ukraine [online]. UN, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2022 [cit. 2023-06-08]. Dostupné na internete: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-02/Conflict-related%20civilian%20casualties%20as%20of%2031%20December%202021%20%28rev%2027%20January%202022%29%20corr%20EN_0.pdf>.

ČTK : *Ruského otca odsúdeného v súvislosti s protivojnovou kresbou dcéry údajne zadržali v Minsku* [online]. RTVS, 2023 [cit. 2023-06-13]. Dostupné na internete: <<https://spravy.rtvs.sk/2023/03/ruskeho-otca-odsudeneho-v-suvislosti-s-protivojnovou-kresbou-dcery-udajne-zadrzali-v-minsku/>>.

Democracy, 2022 [online]. Our World in Data, 2023. [cit. 2023-06-07]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/grapher/democracy-eiu?time=2022>>.

Elections in Ukraine [online]. OSCE, 2020 [cit. 2023-06-16]. Dostupné na internete: <<https://www.osce.org/odihr/elections/ukraine>>.

FELŠTYNSKYJ, J. - STANČEV, M.: *Treťá svitova : bytva za Ukrajinu*. Kyjiv : Naš format, 2022. 358 s. ISBN 978-617-8115-53-1.

FORRÓ, T.: *Donbas : Svadobný apartmán v hoteli Vojna*. Bratislava : N Press, 2019. 340 s. ISBN 978-80-99925-00-8.

HAJDU, D. a kol.: *Globsec Trends 2022 : CEE Amid the War in Ukraine* [online]. Globsec, 2022 [cit. 2023-06-12]. Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/what-we-do/publications/globsec-trends-2022-central-and-eastern-europe-amid-war-ukraine>>.

HAJDU, D. a kol.: *Globsec Trends 2023 : United We (Still) Stand* [online]. Globsec, 2023. [cit. 2023-06-12]. Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/what-we-do/publications/globsec-trends-2023-united-we-still-stand>>.

Hoax o poľskom premiérovi zdieľali aj slovenské weby [online]. Tyzden.sk, 2022 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://www.tyzden.sk/politika/91044/hoax-o-polskom-premierovi-zdielali-viacere-slovenske-weby/>>.

HODÁS, M.: *Mali doviezť infekčné choroby a vziať lekárom prácu : Aké hoaxy sa na webe šíria o ukrajinských utečencoch a aká je realita* [online]. Živé aktuality, 2023 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://zive.aktuality.sk/clanok/iHT7vvy/mali-doviezt-infekcne-choroby-a-vziat-lekarom-pracu-ake-hoaxy-sa-na-webe-siria-o-ukrajinskych-utecencoch-a-aka-je-realita/>>.

International Court of Justice : Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) [online]. International Court of Justice, 2022 [cit. 2023-06-08]. Dostupné na internete: <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>>.

JOWETT, S. G. - O'DONNELL, V.: *Propaganda and Persuasion*. London : SAGE Publications, 2012. 396 s. ISBN 978-1412977821.

KAZARIN, P.: *Dykyj zachid schidnoji Jevropy*. Charkiv : Vivat, 2022. 416 s. ISBN 978-966-942-843-1.

KUBŠ, J. - MICHAŁOWSKA-KUBŠ, A.: *Kremlin spent 1.9 billion USD on propaganda last year, the budget exceeded by a quarter* [online]. Debunk, 2023 [cit. 2023-06-07]. Dostupné na internete: <<https://www.debunk.org/kremlin-spent-1-9-billion-usd-on-propaganda-last-year-the-budget-exceeded-by-a-quarter>>.

KUZIO, T.: *Putin's plan for a new Russian Empire includes both Ukraine and Belarus* [online]. Atlantic Council, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné na internete: <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/putins-plan-for-a-new-russian-empire-includes-both-ukraine-and-belarus/>>.

Masaker v Buči : Kremel' ho už rok popiera [online]. Zastúpenie Európskej komisie na Slovensku, 2023 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <https://slovakia.representation.ec.europa.eu/news/masaker-v-buci-kremel-ho-uz-rok-popiera-2023-03-31_sk>.

Ministerstvo vnútra aktívne bojuje proti hybridným hrozbám aj na európskej úrovni [online]. Ministerstvo vnútra, 2022 [cit. 2023-06-12]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-&sprava=ministerstvo-vnutra-aktivne-bojuje-proti-hybridnym-hrozbam-aj-na-europskej-urovn>>.

„Misinformation“ vs. „Disinformation“ : Get Informed on the Difference [online]. Dictionary, 2022 [cit. 2023-06-05]. Dostupné na internete: <<https://www.dictionary.com/e/misinformation-vs-disinformation-get-informed-on-the-difference/>>.

NEWMAN, N. a kol.: *Reuters Institute Digital News Report 2022* [online]. Reuters Institute, 2022 [cit. 2023-06-06]. Dostupné na internete: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2022-06/Digital_News-Report_2022.pdf>.

No to war : How the Russian authorities suppressing anti-war protests [online]. OVD-info, 2022 [cit. 2023-06-13]. Dostupné na internete: <https://en.ovdinfo.org/no-to-war-en?_gl=1*1sqfzp6*_ga*MTc0OTEyMzk2Mi4xNjg2NzZM2NDQw*_ga_J7DH9NKJ0R*MTY4NjczNjQzOS4xLjEuMTY4NjczNjQzNS4zNC4wLjA.#1>.

NUTIL, P.: *Média, lži a príliš rýchly mozek : Průvodce postpravdivým světem*. Praha : Grada, 2018. 192 s. ISBN 978-80-271-0716-2.

OSCE closes down monitoring mission in Ukraine [online]. The New Voice of Ukraine, 2022 [cit. 2023-06-08]. Dostupné na internete: <<https://english.nv.ua/nation/osce-closes-down-monitoring-mission-in-ukraine-50237900.html>>.

PANCZOVÁ, Z.: *Konšpiračné teórie : témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava : VEDA, 2017. 156 s. ISBN 978-80-224-1546-0.

PLOCHIJ, S.: *Zahublene carstvo : Istorija „Russkoho myra“ z 1470 roku do sohodni*. Charkiv : Folio, 2020. 308 s. ISBN 978-966-03-8848-2.

Polícia Slovenskej republiky [online]. Facebook, 2023. [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/policiaslovakia/posts/6746457755384389>>.

Polícia upozornila na hoax o arogantnom ukrajinskom utečencovi [online]. SME, 2022 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://www.sme.sk/minuta/23044885/policia-upozornila-na-hoax-o-arogantnom-ukrajinskom-utecencovi>>.

ROTH, A.: *Putin compares himself to Peter the Great in quest to take back Russian lands* [online]. The Guardian, 2022 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/world/2022/jun/10/putin-compares-himself-to-peter-the-great-in-quest-to-take-back-russian-lands>>.

Russian Lawmakers OK Bill On ‚False News‘ About Military Operations, In Further Curb On Media [online]. Radio Free Europe/Radio Liberty, 2022 [cit. 2023-06-13]. Dostupné na internete: <<https://www.rferl.org/a/russia-fake-news-military-invasion-independent-media/31735798.html>>.

SNYDER, T.: *Cesta do neslobody : Rusko, Európa, Amerika*. Bratislava : Premedia, 2018. 344 s. ISBN 978-80-8159-598-1.

Správa o činnosti SIS za rok 2021 [online]. SIS, 2021 [cit. 2023-06-06]. Dostupné na internete: <<https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti.html>>.

STRUHÁRIK, F.: *Viac ako tretina mladých na Facebooku nič nezdieľa a nekomentuje, aktívnejší sú starší a ľudia s nižším vzdelaním (prieskum)* [online]. Denník N, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/3404193/volici-smeru-a-republiky-castejsie-reaguju-na-prispevky-na-facebooku-podporovatelia-ps-su-aktivni-na-instagrame-prieskum/?ref=mpm>>.

ŠNÍDL, V.: *Proruskú propagandu o zhýralom Západe u nás šíri 42 webov* [online]. Denník N, 2015 [cit. 2023-06-07]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/57740/prorusku-propagandu-o-zhyralom-zapade-u-nas-siri-42-webov/>>.

TEISSIGOVA, A.: *Internetom koluje hoax o vyslaní slovenských vojakov na Ukrajinu. Vyvrátil ho minister Nad'* [online]. Noviny.sk, 2023 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://www.noviny.sk/slovensko/757218-internetom-koluje-hoax-o-vyslani-slovenskych-vojakov-na-ukrajinu-vyvratil-ho-minister-nad>>.

TÓDA, M.: *Červené čiary podľa Putina : svet by sa vrátil do čias ZSSR a tvrdo by ich pocítilo aj Slovensko* [online]. Denník N, 2021 [cit. 2023-06-08]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/2654119/cervene-ciary-podla-putina-svet-by-sa-vratil-do-cias-zssr-a-tvrdo-by-ich-pocitilo-aj-slovensko/?ref=tit>>.

TRNKA, M.: *Exposing Russian propaganda network in Slovakia* [online]. Gerulata Technologies, 2022 [cit. 2023-06-07]. Dostupné na internete: <<https://blog.gerulata.com/russian-propaganda-network-in-slovakia/>>.

Ukraine's Foreign Minister : NATO Countries to Not Send Troops to Ukraine until End of War [online]. European integration, 2023 [cit. 2023-06-08]. Dostupné na internete: <<https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2023/06/8/7163284/>>.

UN still sees no sign of biological weapons in Ukraine [online]. UN News, 2022 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://news.un.org/en/story/2022/10/1129952>>.

Výročná zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2015 [online]. BIS, 2015 [cit. 2023-06-06]. Dostupné na internete: <<https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocnizpravy/2015-vz-cz.pdf>>.

ZABORSZKY, E.: *Obrázok údajného „laboratória pod Mariupolom“ pochádza z neúspešného projektu stolovej hry* [online]. AFP Fakty, 2022 [cit. 2023-06-10]. Dostupné na internete: <<https://fakty.afp.com/doc.afp.com.328Y88U>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Definujte pojmy dezinformácia, misinformácia, fáma, propaganda.
2. Charakterizujete základné znaky modernej propagandy.
3. Aké sú ciele prokremelskej propagandy?
4. Akými spôsobmi je možné overovať informácie na sociálnych sieťach?
5. Akými nástrojmi disponuje štát na obranu proti dezinformáciám a propagande?

MRAVNÉ POŽIADAVKY NA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA AKO ZÁKLAD VOJENSKEJ DISCIPLÍNY

rtn. PhDr. Róbert **TOMÁŠEK**

ÚVOD

Na profesionálneho vojaka sú kladené omnoho vyššie mravné požiadavky ako na bežného občana vzhľadom na náročnosť a špecifickosť jeho služobných povinností. Žiadny profesionálny vojak by nemal plniť svoje povinnosti, ku ktorým sa zaviazal na začiatku svojej vojenskej kariéry vo vojenskej prísaha, bez profesionality, pevného mravného rámca a disciplíny. I keď sa vojenská prísaha rovnako ako Etický kódex profesionálneho vojaka postupne kreovala, tieto zmeny reflektovali zmeny v spoločnosti.

Cieľ mravnej výchovy profesionálneho vojaka je objektívne determinovaný súčasnými i perspektívnymi potrebami Ozbrojených síl Slovenskej republiky a prebieha v určitých konkrétnych historických podmienkach. Zároveň je subjektívne determinovaný kvalitami ľudí vstupujúcimi do tohto procesu, úrovňou pripravenosti a mravnej vyspelosti vojenských lektorov. ¹⁾

Vernosť, česťnosť, statočnosť, disciplinovanosť, hrdosť, obetavosť a tímová zodpovednosť sú mravné požiadavky, pri vyslovení ktorých si väčšina ľudí predstaví práve povolanie profesionálneho vojaka. Od nepamäti morálka, bojový duch a disciplinovanosť dokázali vyhrať aj „predom prehratú“ bitku.

Už pri úvahách o vstupe do Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) by sa mal človek zamyslieť, či pevný morálny a etický rámec správania a konania, disciplinovanosť, obetavosť a schopnosť prispôbiť sa rôznym neočakávaným situáciám a rozkazom nadriadených, je schopný a ochotný akceptovať. Práve stotožnenie sa s týmito špecifickými nárokmi, dobrý zdravotný stav a fyzická kondícia sú základom pre budúceho profesionálneho vojaka OS SR.

1 DEFINOVANIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

Na začiatku je potrebné zdefinovať základné pojmy, nakoľko napríklad pojmy morálka a etika sú často, nielen laikmi, ale aj v médiách, zamieňané. Ďalej budú priblížené pojmy ako vojenská etika a etický kódex.

Morálka je vo Veľkom lexikóne definovaná ako súhrn morálnych princípov, noriem, mravných hodnôt, cieľov a ideí, mravného správania a konania jednotlivcov alebo skupín, zásady, pravidlá správania sa ľudí, ale tiež ako mravnosť. ²⁾

Morálka je sprievodným javom každého spoločenského systému a spravidla je definovaná ako forma spoločenského vedomia, ktorej funkciou je regulovať správanie ľudí v jednotlivých oblastiach a obdobiach ich života, pričom kontrola nad dodržiavaním morálnych noriem je realizovaná prostredníctvom verejnej mienky spoločnosti a svedomím jednotlivca. ³⁾

1) ZNAMENÁKOVÁ, J.: Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka, 2016.

2) *Veľký lexikón*, 2004.

3) HULAN, B. - KORČOKOVÁ, Z.: *Niektoré problémy etiky v činnosti ozbrojených síl*, 2007.

V našom sociokultúrnom prostredí sa môžeme stretnúť s dvoma interpretáciami pojmu morálka, tak ako ich definujú jazykovedci:

1. chápanie ľudského správania z hľadiska rozlišovania dobra a zla; sústava zásad a noriem správania sa ľudí v spoločnosti, mravnosť, etika; v kresťanskom chápaní odbor teológie, ktorý sa zaoberá ľudskými činmi z hľadiska dosiahnutia cieľa,

2. disciplína, mravnosť, čestnosť, svedomitosť v dodržiavaní povinností a záväzkov, vysoká, nízka morálka, bojová, pracovná, obchodná morálka. ⁴⁾

Etika je už podľa starogréckeho filozofa Aristotela, ktorý použil toto označenie ako prvý, cnostné a správne (dobré) správanie sa ľudí medzi sebou, ktoré nadobudli alebo zdokonalili. Cnosťou pritom Aristoteles rozumel takú duševnú vlastnosť, vďaka ktorej sme schopní konať mravne. ⁵⁾

V Etickom slovníku ⁶⁾ je etika definovaná ako filozofická disciplína, ktorej objektom skúmania je morálka. Patrí medzi najstaršie teoretické disciplíny a v najširšom zmysle slova sa zaoberá morálnymi javmi. Je teoreticky povolaná riešiť tie praktické morálne problémy, ktoré súvisia s každodenným životom ľudí.

Morálka je reálny sociálny jav a etika je racionálnou reflexiou istej morálnej situácie alebo istého problému. Práve vďaka tejto praktickej a reálnej dimenzii si uvedomujeme aj dôležitosť aplikovanej etiky ako etiky zameranej na reálne praktické problémy. ⁷⁾

Najdynamickejšie sa rozvíjajúcou časťou etiky v súčasnosti je aplikovaná etika. Zaoberá sa etickými aspektami jednotlivých problémov života človeka zahrňujúcimi aj problémy súvisiace s jeho profesionálnou činnosťou (v oblasti vzdelávania, medicíny, práva, v jednotlivých silových zložkách, atď.). Takouto aplikovanou etikou je aj vojenská etika.

Vojenská etika je vnímaná ako typ aplikovanej etickej disciplíny, v ktorej ide v podstate o prienik typov etiky sociálnych inštitúcií a organizácií s normatívnou etikou a etikou osobnosti, ktorá vykonáva vo vojenskej organizácii rôzne pracovné (vojenské i nevojenské) činnosti. Predstavuje jeden zo spôsobov nastavovania zrkadla profesionálnym vojakom. Mala by vyvolávať nedôverčivosť voči dogmám, ustáleným a hlboko zakoreneným vojenským morálnym vzorom a pravidlám (niekdajšie „staromazáctvo“, mobbing, šikanovanie, atď.). Jej úlohou je pomáhať nastoľovať nové myšlienky a to hlavne myšlienky humanity, spolupatričnosti, slobody a demokracie pre všetkých. ⁸⁾

Za predmet vojenskej etiky sú považované:

- *Morálny rozmer vojenskej činnosti* – aby výstavba ozbrojených síl prebiehala v súlade so záujmami spoločnosti. Morálne opodstatnenie nemôžu mať také ozbrojené sily, ktoré sú pripravované za účelom zotročovania cudzích národov alebo dokonca vlastných občanov.
- *Špecifické prejavy a funkcie morálky v procese prípravy profesionálnych vojakov na plnenie úloh obrany a na plnenie mierotvorných úloh* – tieto úlohy sa vyznačujú vysokou špecifickosťou a náročnosťou, pričom sú profesionálni vojaci reálne ohrození na živote. Aj keď sú na plnenie týchto úloh vyberaní iba vojenský profesionáli, predsa len už vedomie ohrozenia života môže vyvolať rozdielne až neprirodzené reakcie.

4) REJT, T.: Hodnotový systém, hodnoty. Služobné hodnotenie profesionálneho vojaka, 2013.

5) SMREKOVÁ, D. - PALOVIČOVÁ, Z.: *Dobro a cnosť: Etická tradícia a súčasnosť*, 2003.

6) KON, I. S. a kol.: *Etický slovník*, 1978.

7) ROJÍK, J.: *Vojenská etika: Teoretické a praktické inšpirácie*, 2013.

8) POLONSKÝ, D. a spol.: *Profesionalizácia ozbrojených síl...*, 2005.

- *Spôsoby utvárania morálnych vzťahov a morálneho vedomia príslušníkmi ozbrojených síl medzi sebou v rámci reťazca velenia (rozvoj tímovej spolupráce, líderstvo) a obsah morálnych kategórií v podmienkach OS SR a ich význam pre morálnu prípravu príslušníkov OS SR.*³⁾

Etický kódex jednotlivkej profesie koriguje vzťah medzi danou profesiou a spoločnosťou. Profesia ako veľká skupina zacielená na autonómiu a spoločnosť požaduje od tejto skupiny sociálnu zodpovednosť. Spoločnosť predpokladá, že profesia bude vytvárať spoločenské hodnoty a participovať na vzniku spoločného dobra. Etický kódex prezentuje teda skupinové, kolektívne etické normy a princípy, ktoré by mali usmerňovať činnosť každého člena skupiny. Každý človek sa potom nachádza pod vplyvom nielen vlastného morálneho presvedčenia, ale aj pod vplyvom spoločenských morálnych pravidiel a skupinových pravidiel. Jeho konanie je tak regulované prostredníctvom rozličných morálnych systémov, ktoré môžu byť založené na rozličných, niekedy protikladných etických teóriách. Pre optimálny život človeka je vhodná zhoda hodnôt na všetkých troch úrovniach. Stabilita a trvanlivosť etických kódexov závisí od toho, ako sú späté s reálnymi problémami ľudí a nakoľko sú živé.⁹⁾

Na základe pochopenia praktického významu etiky a zvlášť jej významu v praxi sa postupne tvorili jednotlivé profesijné kódexy, ktoré sa stali vyjadrením systémového prístupu etickej teórie k danému typu pracovnej činnosti. Kódex ako dôležitý nástroj profesijnej etiky by sa mal stať súčasťou organizačnej kultúry a môže sa stať funkčným dokumentom za predpokladu, že bude prijatý v konsenze a rešpektovaný všetkými, ak bude deklarovaný jeho význam a výhodnosť, bude postavený na dobre formulovanej vízii a poslaní armády, ak sa stane aj koncepčne premysleným programom na podporu morálky a ak bude záväzný a vymožiteľný.¹⁰⁾

2 MRAVNÉ POŽIADAVKY NA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA

„Ako pripomína Platón, nie je nič dôležitejšie, ako dobre vykonaná práca vojaka v prospech obce.“⁷⁾

OS SR predstavujú ozbrojenú bezpečnostnú zložku, ktorej primárnou úlohou je podľa § 4 zákona č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky *„brániť Slovenskú republiku pred napadnutím cudzou mocou, brániť jej zvrchovanosť, územnú celistvosť, nedotknuteľnosť hraníc a plniť záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná“*.

¹¹⁾ Okrem toho plnia OS SR množstvo ďalších úloh stanovených jednak v predmetnom zákone o ozbrojených silách a jednak v ďalších právnych predpisoch. Zo širšieho hľadiska možno povedať, že sa aktívne podieľajú na plnení úloh zameraných na zaistenie bezpečnosti štátu a jeho občanov.¹²⁾

Na plnení úloh OS SR sa podieľajú profesionálni vojaci, ktorí tvoria vojenský personál ozbrojených síl, štátni zamestnanci a zamestnanci, ktorí tvoria ich civilný personál. Aby OS SR a tisíce profesionálnych vojakov a zamestnancov dokázali efektívne a účelne plniť stanovené úlohy, ktoré sú mnohopočetné a vysoko špecifické, náročné a zložité, je nevyhnutné, aby boli na všetkých stupňoch velenia a riadenia ozbrojených síl dodržiavané všetky základné zásady, metódy a princípy moderného manažmentu¹³⁾, obzvlášť špecifické zásady a metódy bezpečnostného manažmentu.¹⁴⁾

9) REMIŠOVÁ, A.: *Etické kódexy*, 1998.

10) ROJÍK, J.: *Vojenská etika ako aplikovaná etika*, 2011.

11) *Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky*, § 4.

12) IVANČÍK, R.: *Bezpečnosť: Teoreticko-metodologické východiská*, 2022.

13) IVANČÍK, R.: *Manažment: Základné teoretické východiská pre štúdium manažmentu*, 2022.

14) IVANČÍK, R.: *Theoretical Basis of Profiling Security Management...*, 2021.

Špecifické úlohy a špecifické poslanie predurčuje ozbrojené sily na prísnejšie a striktnejšie dodržiavanie zákonov, noriem a predpisov, ale aj morálnych zásad a etických princípov pri plnení stanovených úloh v prospech spoločnosti. Spoločnosť pritom nie vždy vníma pôsobenie OS SR ako vhodné a pozitívne. Ako zdôrazňujú Hulan a Korčoková vojenská činnosť bola takmer vždy spájaná s vysokým stupňom morálky. Aj pre túto kvalitu bolo v histórii vojenské povolanie zaraďované medzi spoločensky najuznávanejšie, a o to viac vystupujú tieto kvality do popredia práve v súčasnosti, kedy je vojenstvo so svojimi technickými vymoženosťami spájané až s celkovým ohrozením existencie života na našej planéte. ³⁾

Profesionálny vojak plní úlohy náročné nielen fyzicky, ale aj psychicky. Pri ich plnení môže byť konfrontovaný s rozkazom nadriadeného, vlastným úsudkom a platnou legislatívou. Práve preto, aby sa dokázal rozhodnúť správne, a pri tom plne rešpektovať ľudské práva, princípy humanity a demokracie, musí byť jeho konanie etické. Mal by vedieť vždy konať tak, aby jeho rozhodnutia boli v súlade s vlastným svedomím. Preto je veľmi dôležité, aby sa už pri výbere budúcich profesionálnych vojakov prihliadalo aj na ich osobnostné kvality. ¹⁰⁾

Mravnosť profesionálneho vojaka je chápaná ako mravnosť občana v rovnošate, keď profesionálny vojak je dominantným nositeľom hodnôt vojenskej morálky. Podstatný je výber vhodných ľudí pre toto povolanie. Očakáva sa od nich rýchla orientácia a rozhodnosť v každej situácii, racionálne riešenie problémov pri rešpektovaní sociálnych a morálnych aspektov. ³⁾

Vojenská etika má preto stanovené viaceré funkcie, ktorých napĺňanie zaistí, že profesionálny vojak bude môcť plniť svoju určenú funkciu na dostatočnej mravnej úrovni, a tak neohrozí seba, svojich kolegov, nadriadených, ani občanov, ktorých má chrániť.

Medzi funkcie vojenskej etiky patria:

- *Poznávacia funkcia* – prináša vojakom poznatky o mravnej stránke ich profesie a tieto poznatky aj zdôvodňuje.
- *Metodická funkcia* – odporúča ako zdokonaľiť vlastnú osobnosť, výkon funkcie z hľadiska požiadaviek morálnych kritérií; ako postupovať pri riešení morálnych problémov vo vzťahu k podriadeným, k svojmu okoliu i voči sebe samému.
- *Normatívno-regulatívna funkcia* – do značnej miery uľahčuje najmä mladším vojakom orientovať sa v hlavných morálnych požiadavkách, tak na výkon ich povolania, ako i na osobnosť vojaka. Tieto požiadavky bývajú formulované v rôznych pojmoch, normách a vyžadujú kategorické plnenie.
- *Socializačná funkcia* – zdôrazňuje interakčný charakter morálky a vhodne uplatňovaná vedie k utváraniu kooperatívneho mravného vedomia.
- *Emotívna funkcia* – prispieva ku kultivácii mravnej a citovej stránky osobnosti vojaka, prispieva k vytvoreniu citovej harmónie s druhými ľuďmi.
- *Motivačná funkcia* – v spojení s ostatnými funkciami prispieva k motivácii vojaka, ktorá môže byť pozitívna, ale aj negatívna.
- *Osvetová funkcia* – napomáha kultivácii osobnosti z hľadiska humanizmu, dobra a zla. ³⁾

OS SR samotné vďaka dlhodobým skúsenostiam vyseletovali požiadavky a kritériá, ktoré musí uchádzač o prijatie do OS SR splniť. Súčasťou prijímacieho procesu sú psychologické testy, ktoré sú zamerané na špecifické stránky osobnosti. Ešte väčšia pozornosť sa venuje výberu dôstojníckeho zboru a veliteľských poddôstojníckych funkcií, nakoľko veliteľská funkcia vyžaduje okrem štandardných požiadaviek na profesionálneho vojaka aj vodcovské schopnosti, komunikatívnosť, asertívnosť, pevný charakter a ľudskosť.

Požadované osobné kvality profesionálneho vojaka OS SR sú vyjadrené tak, že neexistuje univerzálny vzorec na opísanie správnej kombinácie osobnostných kvalít veliteľov. Byť úspešným veliteľom vyžaduje mať také psychické, morálne a fyzické kvality akými sú intelekt, charakter a temperament. Bez ohľadu na úroveň velenia je jeho základom vodcovstvo doplnené mnohými atribútmi, akými sú odborné znalosti posilnené integritou a osobným príkladom, ktorý je založený na hodnotách a normách. V súvislosti s etikou je dominantnou predstava spojená s kvalitami vojenského profesionála, ktorý vystupuje nielen ako veliteľ, ale tiež ako diplomat, technokrat, administrátor a vodca. Podľa nemeckých vojenských predpisov „vojenský vedúci by mal byť príkladom, mal by mať dobré medziludské vzťahy so svojimi podriadenými a mal by byť presvedčený, že jeho vojaci môžu prísť za ním so svojimi požiadavkami i súkromne“. ⁷⁾

Vzhľadom na aktuálnu situáciu v našom regióne upriamime pozornosť ešte aj na vojnovú etiku, ktorú mnohí autori považujú za neoddeliteľnú súčasť vojenskej etiky. Aj autori Hulan a Korčoková upozorňujú, že mravné hodnotenie vojnovnej činnosti je predmetom a obsahom vojnovnej etiky. Profesionálny vojak sa však musí aj v čase mieru zaoberať štúdiom medzinárodného vojnového práva a rozširovať si znalosť problematiky vojnovnej etiky, ktorá rieši:

- morálne hodnotenie vojen a vojnových konfliktov z hľadiska ich priebehu a dôsledkov,
- morálne hodnotenie prostriedkov vedenia bojovej činnosti,
- morálne zásady spôsobov vedenia ozbrojeného zápasu,
- morálne vzťahy k zajatým, raneným a usmrteným,
- morálne zásady vedenia bojovej činnosti všetkými ozbrojenými zložkami (armáda, partizáni, hnutia, gerilla, atď.),
- morálne postoje k zbehom, zradcom a vyzvedačom, morálny vzťah k civilnému obyvateľstvu, materiálnym a kultúrnym hodnotám na území protivníka. ³⁾

Všetky uvedené morálne požiadavky, aspekty, zásady a postoje dokopy tvoria potrebný „profil“ mravných požiadaviek, bez ktorých by profesionálny vojak nemal vykonávať svoje povolanie. Samozrejme, v osobnom aj profesionálnom živote každého profesionálneho vojaka môžu nastať situácie, na ktoré nie je pripravený. Ale práve pevne ukotvený a dobre nasmerovaný morálny kompas mu má ukázať správny smer pri riešení aj tých najnáročnejších životných situácií.

3 VPLYV PLNENIA MRAVNÝCH POŽIADAVIEK NA VOJENSKÚ DISCIPLÍNU

Pojem profesionálny vojak vyjadruje širší význam ako len zamestnanecký vzťah k vojenskej organizácii. Možno ho chápať ako stotožnenie sa jedinca s podmienkami výkonu vojenského povolania a zároveň ako nový vzťah vojenskej organizácie k jedincovi, ktorý je podmienený vytváraním čo najlepších podmienok pre stotožnenie sa s povolaním a k čo najrýchlejšej adaptácii na vojenské povolanie. Osobné kvality profesionálneho vojaka by sa mali členiť na kvality pracovné,

medzi ktoré patrí vzťah k práci a k povolaniu, rozvoj vzťahov k druhým vojakom, schopnosť udržiavať tvorivé prostredie, vzťah k disciplíne, zodpovednosť, kreativita, asertivita, vzťah k vzdelávaniu a iné. Do tejto časti patria aj kvality vôľové – cieľavedomosť, trpezlivosť, rozvážnosť v konaní, psychická odolnosť, skromnosť, zdržanlivosť, atď. ⁷⁾

Výkon vojenského povolania je svojim charakterom spätý s určitými obmedzeniami a rizikami, ktoré majú priamy vplyv na sociálnu suverenitu a sociálne bezpečie samotného vojaka, ako aj jeho rodiny. Na všetkých vojakov OS SR sú kladené vysoké požiadavky na ich zdravotnú, fyzickú či psychickú spôsobilosť, na špecifickú odbornú prípravu a vycvičenosť. ⁴⁾

Profesijné morálne vedomie sa odráža v teórii vojenskej etiky, ktorá podľa Rojíka špecifikuje poznatky všeobecnej etickej teórie so zreteľom na funkcie, ktoré OS SR plnia v záujme spoločenských cieľov. Jej predmetom je:

- morálny rozmer vojenskej činnosti,
- špecifické prejavy a funkcie morálky v procese prípravy vojenských profesionálov na obranu vlasti a plnenia mierotvornej úlohy,
- spôsoby utvárania morálnych vzťahov a morálneho vedomia príslušníkov OS SR,
- obsah morálnych kategórií v podmienkach OS SR a ich význam pre morálnu prípravu príslušníkov OS SR. ⁷⁾

Etický kódex profesionálneho vojaka predstavuje súbor morálnych požiadaviek a pravidiel, upravuje základné zásady a pravidlá správania a konania profesionálneho vojaka. Rešpektovanie etického kódexu je súčasťou dodržiavania služobnej disciplíny profesionálneho vojaka, a to v rozsahu jeho práv a povinností. Profesionálny vojak sa správa a koná pri výkone štátnej služby, ako aj mimo výkonu štátnej služby, v súlade s etickým kódexom tak, aby neohrozoval a nepoškodzoval vážnosť a dobré meno ozbrojených síl. Na príslušníka OS SR sú podľa etického kódexu kladené tieto mravné požiadavky:

- *vernosť Slovenskej republiky,*
- *čestnosť,*
- *statočnosť,*
- *disciplinovanosť,*
- *hrdosť na príslušnosť k OS SR,*
- *tímová zodpovednosť,*
- *obetavosť*.¹⁵⁾

Pojem dôvera v ozbrojených silách, v doktrínálnom prostredí predstavuje kompaktný celok, ktorý je založený na mnohých kvalitách vrátane odbornej spôsobilosti, osobného príkladu a integrity. Keď je dôvera navodená a udržiava sa, prináša odmenu tak veliteľom, ako aj podriadeným. Je životne dôležitou zložkou morálky a v konečnom dôsledku aj víťazstva. Vojaci by nemali mať pocit, že môžu dôverovať len svojim najbližším nadriadeným, ale mali by mať dôveru aj v schopnosti najvyšších veliteľov.

15) Služobný predpis HSÚ č. 115/2022 Etický kódex profesionálneho vojaka ..., 2022.

V dynamickom spoločenskom prostredí plnom rozkolísaných hodnôt a častého vzniku konfliktných situácií sa vojenská etika tak stáva cennou devízou pre úspešnosť velenia, udržiavania istého morálneho stavu a následne aj zodpovedného profesionálneho konania. Metódy zamerané na rozlišovanie toho, čo je správne alebo nesprávne, v profesii vojaka vo vzťahu k povinnostiam, záväzkom aj občianskym hodnotám môžu zamedziť mnohým konfliktným situáciám v spoločnosti i v bojovom konflikte. ¹⁰⁾

4 VOJENSKÁ DISCIPLÍNA AKO ZÁKLADNÝ PREDPOKLAD ROZVOJA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA

OS SR sú špecifickou organizáciou, ktorá tvorí špeciálne prostredie profesionálneho pôsobenia. Spájanie vojenskej inštitúcie s morálkou nie je záležitosťou novou, ale má dlhodobé historické korene a súčasný vývin naznačuje, že význam morálky v aktuálnom konfliktnom svete skôr narastá. V podmienkach súčasného vojenstva je morálka považovaná dokonca za jeden zo základných atribútov jeho zdravého vývoja. Preto sa od profesionálnych vojakov žiada, aby boli vybavení istým „aktuálnym katalógom“ morálneho konania a pevnými morálnymi zásadami, ktoré by flexibilne korigovali ich správanie v zložitých vojenských situáciách, v ktorých sa môžu ocitnúť. Etická výchova v OS SR je zameraná na utváranie a kultiváciu mravného zmýšľania a správania vojakov, na citovú a vlasteneckú stránku osobnosti, na vôľové vlastnosti a disciplinovanosť, ktoré sú nutné na dobrý výkon ich vojenskej služby. Tieto zásady sú kodifikované vo vojenskej prísaha a vo vojenských poriadkoch. ¹⁰⁾

Základný rámec vojenského étosu sa odvíja od vojenskej prísahy. Pre príslušníka OS SR je to základný záväzok podpísaný na začiatku vojenskej kariéry pri vstupe do OS SR. Vojenská prísaha zdôrazňuje základné postuláty morálky:

- vernosť SR,
- zodpovednosť pri plnení úloh vyplývajúcich z Ústavy SR, zákonov a vojenských predpisov,
- česťnosť a statočnosť,
- disciplinovanosť a rešpektovanie nadriadených,
- svedomitosť pri plnení zadaných bojových úloh,
- pripravenosť na sebaobetovanie pre blaho spoločnosti.

Ďalej sú to také mravné hodnoty a normy ako: vojenská povinnosť, vojenská česť, prísne a spravodlivé rozhodovanie a konanie, sebaovládanie, schopnosť náročného sebahodnotenia a z toho vyplývajúca schopnosť autoregulácie, príkladnosť pre svoje okolie, potreba celoživotného kvalifikačného rastu, občianska a vlastenecká povinnosť. ⁷⁾

Vojenská disciplína tvorí jeden zo základných pilierov fungovania každého profesionálneho vojaka, ako aj celých ozbrojených síl. Veliteľ na každom stupni velenia predstavuje hlavný a zásadný prvok pri rozvoji schopností, zručností a vedomostí svojich podriadených. Veliteľ pozitívne a iniciatívne ovplyvňuje vzťahy a kvalitu života podriadených profesionálnych vojakov a rieši ich oprávnené požiadavky a záujmy. K podriadeným profesionálnym vojakom sa správa čestne a rešpektuje ich osobnú dôstojnosť, vyžaduje od nich dodržiavanie vojenskej disciplíny, ako aj ostatných ustanovení etického kódexu. ¹⁵⁾

Súčasťou prípravy profesionálnych vojakov na plnenie úloh ozbrojených síl je poradová príprava. Vedie profesionálnych vojakov k osvojeniu si návykov zameraných na správne poradové a vojenské vystupovanie. Vedie ich k starostlivosti o svoj vzhlad, k rýchlej reakcii na povel a signály, ako aj k ich presnému vykonávaniu, správne držaniu tela, rozvíja ich pohybové schopnosti, vnímavosť a pozornosť. Zároveň ich vedie k úcte a rešpektu k nadriadeným, pomáha upevňovať vzťahy vo vojenskom kolektíve, udržiavať disciplínu a pocit zodpovednosti za plnenie rozkazov, nariadení, príkazov a pokynov veliteľa. Poradový výcvik je jedna z foriem, ktorá prispieva k dodržiavaniu služobnej disciplíny profesionálneho vojaka a ku kvalitnému plneniu jeho úloh. ¹⁶⁾

Pri výcviku by veliteľ nemal zabúdať, že len poukazovanie na nedostatky a apelovanie na morálku je málo účinné bez nástrojov motivačnej a preventívnej povahy, poznania dynamiky živých hodnôt, identifikácie skutočných očakávaní, alebo bez snahy o ich riešenie, pretože neprofesionálne riešenie spojené s morálnou revitalizáciou vyznieva v takomto zložitom spoločenskom prostredí skôr ako partikulárna iniciatíva, ktorá je zameraná na zmierňovanie alebo vonkajšie potláčanie týchto morálnych zložitostí. ¹⁷⁾

Autori Hulan a Korčoková uvádzajú, že ak profesionálny vojak nie je schopný akceptovať etické normy a hodnoty, nemal by zastávať žiadnu vyššiu veliteľskú funkciu. Nedá sa s nimi súhlasiť, pretože na základe vlastných skúseností som toho názoru, že ak človek nie je schopný akceptovať etické normy a hodnoty, nemal by sa vôbec stať profesionálnym vojakom. Autori ďalej hovoria, že profesionálny vojak musí plniť rozkazy nadriadeného, avšak nemá plniť také, ktoré sú v rozpore s etickými normami, pričom za najvyššiu etickú normu treba považovať vlastné svedomie. V OS SR pri rozpore medzi vlastným svedomím a rozkazom nadriadeného je však postup taký, že profesionálny vojak musí splniť rozkaz nadriadeného, aj keď s ním z rôznych dôvodov nesúhlasí. ³⁾

Všeobecne sú osobnostné črty a kvality veliteľa zhrnuté do kombinácie reprezentačných, morálnych a fyzických kvalít a tiež intelektu, charakteru, dobrej komunikatívnej a temperamentu. Morálku či už bojovú, alebo pracovnú je potrebné u príslušníkov OS SR vnímať ako kompaktný celok. Do uplatňovania roly veliteľa sa premieta celý súbor jeho osobnostných charakterových vlastností (čestnosť, poctivosť, statočnosť, ohľaduplnosť, atď.), rozumových schopností (tvorivosť, fantázia, konštruktívnosť, otvorenosť mysle, atď.), ako aj citových a emocionálnych kvalít (sebaovládanie, sebakontrola, emocionálna stabilita, atď.). Významnou kvalitou veliteľa, ktorá zjednocuje predchádzajúce kvality je jeho sociálna kompetencia (kvalifikácia). Ide o schopnosť viesť ľudí, sociálna senzitivita, prosociálna orientácia, komunikatívnosť, korporatívnosť, kultivovanosť prejavu, sociálny cit, intuícia. ⁸⁾

Veliteľ s takýmito osobnostnými črtami a kvalitami je schopný viesť svojich podriadených k zvyšovaniu ich vojenskej disciplíny, pričom rešpektujú jeho názory a postoje. V prípade vydania rozkazu vedia, že veliteľ vie, prečo a za akým cieľom im daný rozkaz vydal, a že pozitívne dôsledky po splnení rozkazu pre profesionálneho vojaka, jeho kolegov, ako aj veliteľa prevýšia tie negatívne, a to aj v prípade náročnej situácie.

5 ZÁVER

V súčasnosti sa stretávame s výrazným úsilím o podstatnú zmenu vzdelávacieho systému, týkajúceho sa nielen obsahu vzdelávania, ale aj vzdelávacej funkcie výchovy. Podstatu etickej vý-

16) *Vojenský predpis Cvičebný poriadok ozbrojených síl Slovenskej republiky (Zákl-2)*, 2023.

17) FOBEL, P. a kol.: *Organizačná etika a profesionálne etické poradenstvo*, 2013.

chovy človeka je potrebné vnímať z pohľadu jeho ašpirácie a v širšom zmysle hodnotovej orientácie prospešnej nielen jemu samotnému, ale aj širšiemu spoločenstvu, ktorého je súčasťou. ¹⁸⁾

Vo vojenskej praxi je podľa Rojíka ⁷⁾ potrebné venovať systematickú pozornosť úrovni morálky ako jednej z priorít jej profesionalizácie. Na to, aby sa morálne zásady a vojenská disciplína stali štandardnou súčasťou kvalifikácie vojenského profesionála, existuje viacero spôsobov a ciest. Vo výchove je potrebné voliť hlavne také formy, ktoré podporia pochopenie a stotožňovanie sa s problémom, hľadať také cesty a spôsoby, ktoré budú skôr podporovať zanietenosť či entuziazmus a eliminovať ľahostajnosť, zatrpknutosť a odpor.

Vo vojenskom systéme je stále potrebné povzniesť etickú výchovu do roviny účinného prostriedku prípravy vojenského profesionála, je nutné zamerať sa nielen na vedomosti v oblasti etickej teórie, resp. vojenskej etiky, ale aj na spôsoby jej inštitucionalizácie a motivácie k správaniu. Pre túto stratégiu je nutné aplikovať aj vhodnú personálnu politiku a metódy práce. Sem patrí výber kvalitných učiteľov a lektorov, využívanie skúsených odborníkov z praxe, zapojenie odborníkov na etiku a príslušníkov duchovnej služby, ale tiež voľba efektívnych foriem a metód výučby, aby vojenský profesionáli nielen pochopili, ale vnútorne sa aj stotožnili s náročnými požiadavkami na ich profesionálnu činnosť. ⁷⁾

Túto, ako aj iné efektívne stratégie sa odborníci z Personálneho úradu OS SR, ako aj vedeckí pracovníci Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši neustále snažia aplikovať v ozbrojených silách, a to nielen vo fáze výberu a prijímania nových profesionálnych vojakov, ale aj v ďalšom vzdelávaní a výchove profesionálnych vojakov na všetkých úrovniach, aby sa neustále upevňovala ich vojenská disciplína a mravnosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

FOBEL, P. a kol.: 1. *Organizačná etika a profesionálne etické poradenstvo*. 1. vyd. Žiar nad Hronom : APRINT, 2013. 212 s. ISBN 978-80-89415-11-3.

HULAN, B. - KORČOKOVÁ, Z.: *Niektoré problémy etiky v činnosti ozbrojených síl*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2007. 34 s. ISBN 978-80-8040-315-7.

IVANČÍK, R.: *Bezpečnosť : Teoreticko-metodologické východiská*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2022. 240 s. ISBN 978-80-7380-873-0.

IVANČÍK, R.: *Manažment : Základné teoretické východiská pre štúdium manažmentu*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru, 2022. 323 s. ISBN 978-80-8054-940-4.

IVANČÍK, R.: Theoretical Basis of Profiling Security Management as a Specific Type of Management. In: *Auspicia*, roč. 18, 2021, č. 1, s. 7-21. ISSN 2464-7217.

KON, I. S. a kol.: *Etický slovník*. 1. vyd. Bratislava : Nakladatelstvo Pravda, 1978. 284 s.

LOMNICKÝ, I.: *Podstatné súvislosti etickej výchovy*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2015, 138 s. ISBN 978-80-558-0810-9.

POLONSKÝ, D. a kol.: *Profesionalizácia ozbrojených síl : (komparatívny sociologický výskum v Českej, Maďarskej a Slovenskej republike)*. Bratislava : MO SR, 2005. 249 s. ISBN 80-8040-267-1.

¹⁸⁾ LOMNICKÝ, I.: *Podstatné súvislosti etickej výchovy*, 2015.

REJT, T.: Hodnotový systém, hodnoty. Služobné hodnotenie profesionálneho vojaka. In : *Vojenská osveta 2013 : Spoločenskovedné semináre, 1. časť*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, 2013, s. 30-49. ISBN 978-80-89609-01-7.

REMIŠOVÁ, A.: *Etické kódexy*. 1. vyd. Bratislava : Ekonóm, 1998. 127 s. ISBN 80-225-0952-3.

ROJÍK, J.: Vojenská etika ako aplikovaná etika. In: *Aplikovaná etika a profesionálna prax*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 163-173, ISBN 978-80-557-0217-9.

ROJÍK, J.: *Vojenská etika : Teoretické a praktické inšpirácie*. 1. vyd. Banská Bystrica : Dali-BB, 2013, 170 s. ISBN 978-80-8141-051-2.

Služobný predpis HSÚ č. 115/2022 Etický kódex profesionálneho vojaka a podrobnosti o zložení a pôsobnosti etickej komisie.

SMREKOVÁ, D. - PALOVIČOVÁ, Z.: *Dobro a cnosť : Etická tradícia a súčasnosť*. Bratislava : IRIS. 2003. 163 s. ISBN 80-89018-15-7.

Veľký lexikón: Bratislava : AKTUELL, 2004. 1136 s. ISBN 80-89153-09-7.

Vojenský predpis Cvičebný poriadok ozbrojených síl Slovenskej republiky (Zákl-2), 2023.

Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

ZNAMENÁKOVÁ, J.: Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka. In : *Vojenská osveta 2016 : Spoločenskovedné semináre, 1. časť*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, 2016, s. 27-45. ISBN 978-80-89609-10-9.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Aký je rozdiel medzi morálkou a etikou?
2. Má podľa vás vojenská etika svoje pevné miesto v OS SR?
3. Myslíte si, že aktuálne platný Etický kódex profesionálneho vojaka je potrebné aktualizovať? Ak áno, v akej oblasti?
4. Máte pocit, že upevňovaniu vojenskej disciplíny venuje váš nadriadený potrebný priestor v rámci výcviku?
5. Súhlasíte s názorom, že vojenská disciplína predstavuje základný predpoklad rozvoja profesionálneho vojaka?

BOJE ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY PRI ZABEZPEČOVANÍ OBRANY JUŽNÉHO SLOVENSKA PO PRVEJ SVETOVEJ VOJNE

Mgr. Martin **POSCH**, PhD.

ÚVOD

Prvá svetová vojna patrí medzi konflikty, ktoré mali počas svojho priebehu, ako aj po svojom skončení obrovský vplyv na geopolitické usporiadanie strednej Európy. Pre mnohé etniká žijúce v tomto priestore (Poliaci, Česi, Slováci) jej koniec znamenal možnosť vybudovania si vlastného štátu bez nadvlády inej entity. Pre ďalšie národy zas porážka znamenala, resp. dodnes predstavuje národnú traumu. Vypuknutiu tzv. Veľkej vojny predchádzala kríza, ktorú vystupňoval atentát na následníka rakúsko-uhorského trónu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku. Atentát z 28. júna 1914 bol pomyselným spúšťačom radu reakcií, ktoré však neboli okamžite viditeľné. Časť európskeho obyvateľstva prijala správu o atentáte pomerne vlažne. Situácia sa začala meniť v nasledujúcich dňoch po tomto incidente. Časť rakúsko-uhorských politikov videla v reakcii na atentát možnosť na obhájenie útoku na Srbsko. Vzťahy medzi Rakúsko-Uhorskom a Srbskom boli už roky napäté, pričom ich vývoj zásadne ovplyvnili balkánske vojny a anexia Bosny a Hercegoviny Rakúsko-Uhorskom. Tieto udalosti zásadne ovplyvnili aj reakciu na samotný atentát.

Snahu o vojenské riešenie situácie so Srbskom podporovala časť politikov v mylnej domnienke, že Francúzsko ani Veľká Británia nepôjdu do rozsiahleho európskeho konfliktu pre spor Rakúsko-Uhorska so Srbskom.

Dňa 28. júla 1914 Rakúsko-Uhorsko vyhlásilo Srbsku vojnu a deň nato dunajská flotila začala ostreľovať Belehrad. Na základe vzájomne previazaných zmlúv sa spustila reťazová reakcia, keď sa vo vojnovom konflikte ocitla väčšina kontinentálnej Európy. Veľká Británia sa do konfliktu pripojila po tom, ako Nemecko porušilo belgickú neutralitu pri útoku na Francúzsko.

Plány mnohých národov Uhorska boli spojené s tým, ako sa bude vyvíjať situácia na frontoch. Zatiaľ čo maďarskí politickí predstavitelia, pochopiteľne, dúfali v úspech vo vojne, mnohí poľskí, českí, ale aj slovenskí politici si uvedomovali, že možné štátoprávne zmeny v monarchii sa budú dať uskutočniť len v momente zásadného oslabenia v prípade porážky, resp. rozbitia monarchie a vytvorenia menších „národných“ štátov. Existovalo viacero plánov týkajúcich sa aj územia dnešného Slovenska. Bola to napríklad Kramářova Slovanská ríša alebo voľné spojenie Slovenska s Ruskom, teda návrh, ktorý vypracoval Ján Kvačala. Najperspektívnejším sa stal plán na vytvorenie spoločného československého štátu, ktorý presadzoval Tomáš Garrigue Masaryk. Všetky tieto plány mali spoločnú jednu zásadnú vec – ich tvorcovia si uvedomovali, že akákoľvek zásadná zmena v prospech českého, resp. slovenského obyvateľstva je nevyhnutne spojená s porážkou ústredných mocností a s rozbitím habsburskej monarchie.

Na obnovenie v minulosti existujúcich štátnych útvarov či vznik nových bolo nevyhnutné rozbiť a zásadne premeniť politickú mapu Európy. Tento fakt si uvedomovali mnohí predstavitelia opozície (domácej i zahraničnej), ale istý čas s takouto radikálnou požiadavkou nesúhlasili predstavitelia štátov Dohody, najmä Veľká Británia a Rusko. Už spomínaný Masarykov plán na vytvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov prešiel značným vývojom aj vzhľadom na to, že reagoval na vývoj samotného konfliktu. Veľmi dôležitým momentom pre úspech týchto plánov bolo nad-

viazanie spolupráce s Milanom Rastislavom Štefánikom a vytvorenie dnes už legendárneho triumvirátu Masaryk – Štefánik – Beneš, ktorý napriek často odlišným postojom v niektorých otázkach dokázal presvedčiť predstaviteľov Dohody o dôležitosti vzniku samostatného štátu Čechov a Slovákov. Dôležitým faktorom, ktorý podporil ich politické snaženie, bola existencia československých légii, teda jednotiek štátu, ktorý de iure ešte neexistoval. Práve ich bojové nasadenie na frontoch prvej svetovej vojny zásadne posilnilo ideu vzniku samostatného štátu. Neskôr to boli práve príslušníci légii, ktorí zásadne ovplyvnili úspech pri obsadzovaní slovenské územia na prelome rokov 1918 – 1919.

1 PRÍBEH LÉGIÍ – PRÍBEH ČESKOSLOVENSKA

Napriek tomu, že légie retrospektívne predstavovali základný kameň vzniku samostatného štátu, realita pri ich kreovaní nebola jednoduchá. Prvá jednotka, ktorú tvorili primárne českí krajanovia žijúci vo Francúzsku, bola rota „Nazdar“. Vznikla ešte v roku 1914 a bola zaradená do 2. pohotovostného pluku francúzskej Cudzineckej légie.

Nasadenie roty Nazdar malo pomerne krátky charakter. V bojoch pri Arrase utrpela rota také rozsiahle straty, že prestala ako celok existovať. Jej preživší členovia v ďalších rokoch bojovali v rámci 2. pluku marockej divízie na viacerých miestach západného frontu. Práve Francúzsko, vzhľadom na svoje vlastné rozsiahle straty, malo eminentný záujem na vytvorení jednotiek tvorených z cudzích a de facto „nepriateľských“ štátnych príslušníkov. V prípade budúcich príslušníkov československých légii bol problémom ten fakt, že rakúsko-uhorská armáda, teda armáda, z ktorej pochádzala značná časť prebehlikov a zajatcov, ktorí tvorili československé légie, na západnom fronte väčšinu času nepôsobila. Najväčším rezervoárom „živej sily“ budúcich légii sa stal východný front, kde sa sústreďovali rakúsko-uhorské jednotky so značným podielom odvedencov z územia dnešného Slovenska a Česka. Už v septembri 1914 vznikla v Kyjeve tzv. Česká družina. V najbližších troch rokoch od vzniku tejto jednotky jej členovia plnili primárne prieskumné úlohy, pričom boli často oblečení do uniforiem rakúsko-uhorskej armády, a tak prenikali do nepriateľského tyla a získavali informácie. Zároveň je nutné zdôrazniť, že v prvej fáze konfliktu primárnu časť tejto jednotky tvorili krajanovia žijúci v českých komunitách v Rusku a slovenského elementu v nich bolo minimálne. Postupne s nárastom veľkosti jednotky sa to zlepšovalo. Pri kreovaní československých légii bolo veľmi dôležité to, aby sa ruských predstaviteľov podarilo presvedčiť o význame týchto jednotiek, a taktiež o tom, aby časti z nich bolo v budúcnosti umožnené odísť z Ruska a byť nasadení na západnom fronte. Napriek komplikáciám, ktoré spôsobovala okrem iného aj nestabilná politická situácia v Rusku, ktorá vyvrcholila vo Februárovej a v Októbrovej revolúcii, sa podarilo légie v Rusku vytvoriť a zapojiť do bojov. Tou najlegendárnejšou bitkou, ktorá sa neskôr stala aj súčasťou dobovej československej propagandy v medzivojnovom období, bola bitka pri Zborove. Uskutočnila sa v rámci tzv. Kerenského ofenzívy v júli 1917. Československé légie sa počas svojho prvého významného vystúpenia vyznamenali. Československé légie však nepôsobili len v Rusku, i keď práve transporty vojakov z Ruska boli veľmi dôležitým aspektom pre formovanie légii vo Francúzsku. Rota Nazdar však nebola jediná československá jednotka, ktorá sa počas konfliktu sformovala vo Francúzsku. Na konci roka 1917 sa vďaka transportom z Ruska začali vo Francúzsku formovať légie. V nasledujúcom roku, teda roku 1918 vznikla Československá strelecká brigáda, ktorú tvoril 21. a 22. československý strelecký pluk. Francúzski legionári sa v posledných mesiacoch prvej svetovej vojny zúčastnili bojov napríklad pri Terrone, a tiež pri Vouziers. Pre neskorší

vývoj bojov na slovenskom území je ešte dôležitejšia činnosť tzv. talianskych legionárov. Na rozdiel od Francúzska, na talianskom fronte dlhodobo pôsobila rakúsko-uhorská armáda. Taliansko disponovalo značným počtom zajatcov českého a slovenského pôvodu, ktorí by mohli tvoriť československé jednotky. Talianski politici však dlhodobo odmietali vytvorenie takýchto jednotiek. Jedným z dôvodov bol aj ten, že v prípade uznania práv na sebaurčenie v prospech Čechov a Slovákov, sa obávali toho, čo tento prístup spôsobí na Balkáne, teda v priestore o ktorý mali záujem aj samotní Taliani. Vďaka tlaku ďalších Spojencov, ale aj kontaktom a diplomatickému umeniu Milana Rastislava Štefánika sa v záverečnej fáze vojny podarilo vytvoriť légie aj v Taliansku. V roku 1917 boli najprv, podobne ako v Rusku, vytvorené prieskumné oddiely a v nasledujúcom roku bola vytvorená aj československá divízia. Najznámejším bojiskom, kde boli v Taliansku nasadení príslušníci československých légii, boli boje na Piave, kde prichádzalo aj k „bratovražedným“ bojom. V nich sa stretli legionári v boji s jednotkami rakúsko-uhorskej armády, v ktorej radoch bojovali aj českí, moravskí a slovenskí rodáci. Okrem rizika usmrtenia v boji hrozila legionárom, v prípade zajatia rakúsko-uhorskou armádou, aj poprava za zbehnutie a vojenskú zradu. Niekoľko desiatok legionárov bolo počas tohto obdobia odsúdených a popravených.

Obrázok 1: Československí legionári na Piave
(Zdroj: Wikipédia)

V Taliansku okrem regulárnych légii vznikli aj tzv. domobranecké oddiely. Tie vznikli až po podpísaní prímeria 11. novembra 1918. V porovnaní s legionármi boli početnejšie. Význam československých légii bol veľký aj v období po uzavretí prímeria v novembri 1918. Najznámejšou kapitolou bolo zapojenie československých legionárov do bojov v Rusku, kde sa chtiac-nechtiac aktívne zapojili do bojov v ruskej občianskej vojne. Ich spolubojovníci, ktorí pôsobili v légiiach vo Francúzsku či v Taliansku, zas aktívne bojovali pri vytváraní hraníc Československej republiky.

Okrem politickej aktivity podporenej činnosťou vojenských oddielov bol pre región strednej Európy veľmi dôležitý posun v názoroch Spojencov voči myšlienke likvidácie Rakúsko-Uhorska a vzniku menších štátov. K zmene zásadne prispel aj vstup Spojených štátov amerických do vojny, ako aj postoj prezidenta Woodrowa Wilsona a uverejnenie jeho známych 14 bodov. Jedným z najdôležitejších bodov pre národy rakúsko-uhorskej monarchie bolo právo na sebaurčenie. V prípade strednej Európy je nutné uviesť, že právo na sebaurčenie malo svoje limity, keďže aj v novovzniknutých štátoch zostali značné národnostné menšiny, a teda nové štáty prebrali do istej miery aj národnostné problémy Rakúsko-Uhorska. Novovzniknuté Československo bolo v tomto prípade priam ukážkovým príkladom.

Boje prvej svetovej vojny sa skončili 11. novembra 1918, teda v deň, keď si pripomínáme deň vojnových veteránov. V tento deň začalo platiť prímerie. Avšak napätie a konflikty, ktoré boli priamym následkom prvej svetovej vojny, pokračovali naďalej. Práve slovenské územie malo byť jedným z miest, kde sa boje neskončili podpísaním prímeria. Práve naopak – o charakter budúceho štátneho usporiadania v regióne sa malo zviest' ešte mnoho bojov.

2 BOJE O SLOVENSKÉ ÚZEMIE NA PRELOME ROKOV 1918 – 1919

Situácia na slovenskom území bola zásadne odlišnejšia od českej časti novovznikajúcej republiky. Rakúski politici sa de facto zmierili s rozpadom Rakúska-Uhorska. Maďarské elity, či už politické alebo vojenské, sa však s rozpadom uhorského územia na menšie celky neplánovali tak rýchlo zmieriť. Nová vláda Mihálya Károlyiho sa nechcela vzdať slovenského územia a trvala na integrite Uhorska, a to bez ohľadu na vyhlásenie spoločného štátu Čechov a Slovákov v Prahe resp. v Martine v podobe Martinskej deklarácie. Práve v Martinskej deklarácii vyjadrila Slovenská národná rada svoje jasné rozhodnutie proti ďalšiemu zotrvaní Slovákov v spoločnom uhorskom štáte. Napriek tomuto postoju však bolo nutné túto vôľu presadiť v priebehu najbližších mesiacov aj vojensky. Ako uvádza historik Peter Chorvát: „*Obsadenie historických českých krajín tzv. domácim vojskom (jednotkami zriadenej československej armády prevzatými z rozpadnutej armády rakúsko-uhorskej) a rozličnými dobrovoľníckymi formáciami prebehlo do konca roka 1918 pomerne hladko. Výnimku v tomto smere predstavovali len národnostne komplikované Těšínsko a pohraničie obývané nemeckou menšinou. Oddelenie Slovenska od historického Uhorska sa ale uskutočnilo diametrálne odlišným spôsobom. Slovenská politická reprezentácia v uvedených intenciách od počiatku počítala s vojenskou pomocou z Čiech, pretože nedisponovala adekvátnymi vlastnými vojenskými prostriedkami na vytlačenie maďarskej armády zo Slovenska. Vznikom Československej republiky sa tak v podstate začal zápas o Slovensko majúci charakter dlhotrvajúceho, niekoľkomesačného ozbrojeného konfliktu s Maďarskom.*“

Zásadným nepomerom v možnostiach medzi Slovenskou národnou radou a pražským Národným výborom bolo hlavne to, že SNR nedisponovala rozsiahlejšími zásobami financií, o ozbrojených silách ani nehovoriac. Zároveň bola značná časť štátnej správy stále v rukách ľudí, u ktorých nebolo isté na ktorú stranu sa postavia v nasledujúcich mesiacoch. Istú rolu samozrejme hrala aj maďarizácia, ktorá prebiehala niekoľko desaťročí. Významnejším faktorom však bola dlhá existencia Uhorska ako spoločnej vlasti. Aj preto, nie každý predstaviteľ štátnej správy musel automaticky a agilne vystupovať na podporu novovzniknutého a jemu neznámeho štátu. Situácia bola teda pomerne tristná a bolo jasné, že slovenské územie bude nutné obsadiť vojensky a až následne bude de facto včlenené do Československa.

Postupné obsadzovanie Slovenska je možné rozdeliť na štyri etapy, pričom tieto operácie trvali od novembra 1918 do 20. januára 1919. Prvá etapa začala príchodom Vavra Šrobára do Skalice. Jeho dočasná vláda tam prišla už 4. novembra 1918. Išlo hlavne o deklaratívny čin, keďže na aktívne obsadenie väčšieho územia, a to aj bez aktívneho odporu protivníka, nemal Šrobár dostatok síl. Spočiatku mal Šrobár k dispozícii len niečo okolo stovky četníkov. Čoskoro ich posilnila rota slovenských vojakov z 25. lučeneckého pešieho pluku. Ďalšie československé jednotky prešli cez Vlársky priesmyk do Trenčianskych Teplíc a následne obsadili Považie až po Púchov. Košicko-bohumínska magistrála poslúžila presunu ďalších vojakov, ktorí obsadili priestor v okolí Žiliny, Čadce a Vrútok. Zásadnú zmenu priniesol podpis belehradského prímeria. V reakcii naň väčšinu

slovenského územia opätovne obsadilo maďarské vojsko, ktoré prezentovalo predchádzajúci postup československých jednotiek ako cudziu inváziu. Hlavnú ťarchu bojov v prvých týždňoch niesli jednotky tzv. domáceho vojska, teda vojakov, ktorí pôvodne slúžili v rakúsko-uhorskej armáde a nie v zahraničných jednotkách. Situácia sa začala meniť až na prelome rokov 1918/1919, a to po príchode legionárov z Talianska. Na druhú fázu bojov mal zásadný vplyv aj diplomatický vývoj, keďže sa o veľkosti územia, ale aj legitímnosti predchádzajúceho československého postupu viedli diskusie na medzinárodnej úrovni. Významnú úlohu tu zohrala dohoda podpísaná medzi Milanom Hodžom a maďarským ministrom obrany Bélom Bárthom, aby sa maďarské vojská stiahli na dočasnú demarkačnú líniu a zásadne tak uľahčili postup československým vojskám pri obsadzovaní ďalších regiónov. Zaujímavé je, že s obsadením dobového Prešporka (dnes Bratislava), Košíc a zvyšku južného územia sa malo počkať až na príchod légii z Talianska. Domáce vojsko sa zatiaľ malo sústrediť na konsolidáciu získaného územia.

Počas tretej etapy sa podarilo československým vojskám obsadiť všetky významnejšie mestá na Spiši, vrátane Spišskej Novej Vsi a Levoče. Bojom v tejto etape zásadne pomohlo aj nasadenie pancierového vlaku. Koncom decembra 1918 prišli vojsku nové posily, vďaka čomu sa podarilo obsadiť ďalšie územia. Jedným z najdôležitejších vojenských ziskov bolo obsadenie Prešova a Košíc. Toto úspešné zavŕšenie tretej etapy znamenalo aj koniec tzv. Slovenskej ľudovej republiky, ktorú vyhlásil Viktor Dvorčák (uvádzaný aj ako Dvortsák). Predmetná republika sa prezentovala ako nezávislá od Prahy a zdôrazňovala potrebu pokračujúcej hlbšej spolupráce s Maďarskom.

Finálna etapa obsadzovania slovenského územia sa týkala hlavne južnej hranice, pričom operácie poslednej etapy začali vstupom československých legionárov z Talianska na územie Prešporku. Následne boli obsadené Nové Zámky, Štúrovo a Komárno. Finálnym momentom záverečnej štvrtej etapy bolo obsadenie Užockého priesmyku. Tým sa dovŕšili operačné aktivity vojska a mohlo sa začať so začleňovaním slovenského územia do Československej republiky. Hlavné plány postupu vojsk boli určené v tzv. Direktívach pre obsadenie Slovenska z 9. decembra 1918. V nich sa, okrem iného, nariadzovalo československým jednotkám odzbrojenie zvyšných jednotiek maďarskej armády na Slovensku. Taliansky generál a hlavný veliteľ československých vojsk na Slovensku Luigi Piccione vydal 26. decembra 1918 podľa tohto dokumentu rozkaz č. 1. Podľa neho malo obsadenie južného Slovenska prebehnúť bez zbytočných zrážok a protivník mal byť vytlačený z priestoru hlavne manévrou a nie priamymi bojovými stretmi. Taktika sa ukázala ako úspešná. Rok 1919 však priniesol ešte niekoľko prekvapení, ktoré proces prepájania dvoch značne odlišných území nového štátu značne skomplikovali.

Obrázok 2: Príslušníci útočnej jednotky streleckého pluku 33 talianskych légii v Bratislave v roku 1919
(Zdroj: CHORVÁT, P. - POSCH, M. a kol.: Československé légie – Slováci – Slovensko, 2022)

Po tom ako sa podarilo príslušníkom domáceho a legionárskeho vojska obsadiť slovenské územie, začala konsolidácia krajiny. Vzhľadom na to, že značná časť štátnych úradníkov, ale aj napríklad učiteľov, sa rozhodla odísť do Maďarska, resp. odmietala prejavíť vernosť novo vzniknutej republike, tak na Slovensko prichádzali odborníci z územia Čiech a Moravy. Pomáhali nielen v rámci štátnych inštitúcií, ale aj pri zaisťovaní bezpečnosti, napríklad ako četníci. Úspešný postup československých vojsk a ukončenie bojov v januári 1919 znamenalo aj to, že už nasledujúci mesiac, teda vo februári 1919, sa Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska mohlo presťahovať zo Žiliny do Bratislavy. Vzhľadom na geografickú polohu Bratislavy a stále napätú situáciu v po-vojnovej Strednej Európe išlo o riskantný krok, ktorý ale zároveň poukazoval aj na sebavedomie predstaviteľov mladého štátu. Z Bratislavy, dovtedajšieho Prešporku, sa stalo správne centrum slovenskej časti republiky. Počas nasledujúcich bojov s jednotkami Maďarskej republiky rád to však vyzeralo ako veľmi riskantné rozhodnutie.

3 BOJE S MAĎARSKOU REPUBLIKOU RÁD

Zásadnú zmenu do čiastočne upokojenej situácie na maďarsko-slovenskej hranici prinieslo rozhodnutie Najvyššej vojenskej rady v Paríži. Tá 16. februára vytýčila novú demarkačnú líniu medzi Maďarskom a Slovenskom. Demarkačná línia sa tiahla od ústia rieky Ipeľ cez najvyššie body Novohradskej vysočiny, Matru a Bukové vrchy na juh od Miškovca, cez Sárospatak (Blatný Potok), Zemplénagárd, kolmou čiarou na Perečín a rieku Uh. Najvyššia vojenská rada síce vyhovelá svojou žiadosťou československým požiadavkám, ale neplánovane spôsobila v Strednej Európe ďalší chaos, ktorý viedol k obnoveniu bojov medzi Maďarskom a Československom. Po tom, ako francúzski predstavitelia informovali maďarskú vládu o novej hranici, abdikoval prezident a bývalý premiér Mihály Károlyi a premiér Dénes Berinkey. K moci sa v Maďarsku dostali radikáli pod velením Bélu Kúna, ktorí vyhlásili bolševickú Maďarskú republiku rád. Kúnová vláda nielen odmietla myšlienku novej demarkačnej línie, ale zároveň začala budovať Červenú armádu, ktorá mala byť použitá nielen na eventuálnu obranu územia ale aj na „vývoz“ revolúcie do okolitých krajín podľa vzoru ruských bolševikov.

Obrázok 3: Príchod maďarskej Červenej armády do Košíc 6. júna 1919

(Zdroj: ČAPLOVIČ, M.: Boje o Slovensko s maďarskou bolševickou Červenou armádou)

Po niekoľkých týždňoch príprav sa koncom apríla pokúsilo československé vojsko obsadiť územia vytýčené novou demarkačnou líniou. Dané obdobie však na prípravu využila aj maďarská Červená armáda. Nielenže zastavila československý útok, ale 21. mája prešla do protiofenzívy. Po viac ako mesiaci bojov bolo československé vojsko vytlačené na pôvodnú líniu a boj sa opätovne

ocitol na slovenskom území. Od začiatku maďarskej protiofenzívy utrpelo československé vojsko značný počet porážok a maďarským jednotkám sa podarilo preniesť boje hlboko na slovenské územie. Okrem južných častí republiky sa bojovalo napríklad pri Zvolene, maďarským jednotkám sa dokonca podarilo neďaleko Bardejova preniknúť až k československo-poľskej hranici. Jún 1919 bol v tomto konflikte rozhodujúci. Nielenže bola vyhlásená známa bolševická Slovenská republika rád, ale prebehla aj výmena velenia československej armády. Talianskych dôstojníkov vymenilo spoločné francúzsko-československé velenie. Rozhodnutím prezidenta republiky T. G. Masaryka bol náčelník Francúzskej vojenskej misie v ČSR generál Maurice C. J. Pellé, menovaný najvyšším veliteľom čs. armády. Spolu s ďalšími francúzskymi dôstojníkmi a generálmi misie prevzali začiatkom júna 1919 velenie čs. armády, v bojoch s maďarskou bolševickou armádou na Slovensku. Generál Pellé sa energicky pustil do reorganizačnej činnosti s cieľom zastaviť postup nepriateľa, preskupiť sily a prostriedky a začať protiofenzívu. V západnej polovici štátu nariadil zorganizovať vojenské zálohy, vytvoriť nové oddiely, ktoré boli z Čiech a Moravy presunuté na Slovensko. Front s Maďarskom rozdelil na dva armádne úseky. Velenie východnej armádnej skupiny, prevzal francúzsky generál Edmond Charles Adolphe Hennocque. V jej zostave bol košický úsek (6. divízia) a podkarpatský úsek (3. divízia). Pásmo západnej armádnej skupiny, pod velením francúzskeho generála Eugène Désiré Antoine Mittelhausera, tvorili: dunajský úsek (7. divízia) a úsek pozdĺž rieky Ipeľ, kde bojovala lučenecká skupina (2. divízia). Súčasne sa generál Pellé obrátil na francúzskeho maršala Ferdinanda Focha a požiadal ho o okamžitú dodávku vojenského materiálu, najmä ťažkého delostrelectva, munície a letectva. Do ČSR z Francúzska preleteli dve kompletne letecké jednotky (prieskumné, bombardovacie a stíhacie lietadlá) a vyrazili železničné transporty naložené muníciou a delami veľkých kalibrov. Medzi ďalšie opatrenia francúzskeho velenia v čs. armáde patrilo zavedenie vojnových súdov, sprísnenie disciplíny u vojenských jednotiek a v súčinnosti so štátnymi politickými orgánmi vyhlásené stanné právo na Slovensku. Znova bola rozbehnutá výroba v muničných podnikoch a prechod vojenských fabrik na vojnovú výrobu.

Po zmene velenia a stabilizácii situácie nielen na fronte, ale aj v zázemí nariadil generál Pellé protiofenzívu, ktorá sa začala 5. júna 1919. Postupne začali československé vojská oslobodzovať nedávno stratené územia. Maďarské velenie zmenilo taktiku a sústredilo sa na dobytie západnej časti Slovenska, pričom útok mieril na Komárno a Bratislavu, kde sídlilo od februára už spomínané Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska. Zaujímavý postoj v tomto období zaujal aj minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro Šrobár. Po tom ako bol informovaný o veľmi zlom logistickom, ale aj personálnom stave armády a bol vyzvaný k evakuácii z Bratislavy a odchodu smerom na západ, útek rozhodne odmietol. Spravil presný opak. Prikázal členom bratislavskej posádky, aby odišli na front a ponechal si len 150 žandárov, ktorí mali udržiavať poriadok v meste, v ktorom mali početnú prevahu maďarskí a nemeckí obyvatelia. Treba si uvedomiť, že mnohí z nich boli vzhľadom na vojnové udalosti značne radikalizovaní. Šrobár napätie v meste vyriešil nie veľmi demokratickým, ale za to veľmi účinným spôsobom – preventívne nechal zatknúť značný počet členov významných bratislavských rodín a osobností a dočasne ich uväznil. Týmto krokom si vynútil upokojenie nálad v meste. Situácia na fronte však naďalej zostávala kritická.

V druhej polovici júna 1919 sa situácia začala zlepšovať a postupne sa podarilo vytlačiť maďarské jednotky zo slovenského územia. Zatiaľ čo sa na Slovensku bojovalo, tak v Paríži prebiehali rokovania a 12. júna 1919 Najvyššia vojenská rada na mierovej konferencii v Paríži rozhodla o definitív-

nych hraniciach medzi Československom a Maďarskom. Generál Pellé obdržal zároveň právomoci na to, aby stanovil maďarským vojskám termín do kedy sa majú stiahnuť z československého územia. Prímerie bolo vyhlásené 23. júna 1919 a maďarské vojsko muselo do 4. júla 1919 opustiť slovenské územie. Ak by sa tak nestalo, tak by začala ďalšia československá ofenzíva. To však už nebolo nutné. Dňa 25. júna 1919 sa v bratislavskej Redute začali československo-maďarské rokovania o odchode maďarského vojska zo Slovenska, ktoré sa skončili 1. júla dohodou o prímerí. Do 4. júla jednotky maďarskej Červenej armády zo Slovenska ustúpili a presun čs. vojska na slovenskú južnú hranicu určenú Dohodovými mocnosťami sa skončil 7. júla 1919. Za dva mesiace intenzívnych bojov o Slovensko predstavovali straty na čs. strane vyše 1 000 padlých a 3 700 ranených. Podpísaním čs. - maďarskej dohody o prímerí 1. júla 1919 sa podarilo ukončiť niekoľkomesačný vojenský konflikt s Maďarskom, čím sa definitívne uzavrela prvá etapa formovania čs. branných síl.

Pomyselnou poslednou kapitolou bojov medzi Maďarskom a Československom v rokoch 1918 – 1919 bolo obsadenie Petržalky. Pôvodne mala československo-maďarská hranica prechádzať stredom Dunaja. Československej diplomacii sa však podarilo, aj z vojensko-strategických dôvodov, presadiť pripojenie Petržalky k Bratislave. Problémom však zostávalo to, že tohto priestoru sa maďarské jednotky odmietali vzdať. Dokonca postavili na moste, ktorý spájal tieto dve územia, barikády a palebné postavenia. Pripojenie Petržalky sa uskutočnilo 14. augusta 1919. Útok sa odohral na dvoch miestach. Vojakom sa podarilo nielen nepozorovane preplávať cez Dunaj, ale aj prejsť zamíňovaným mostom a prekvapiť maďarských vojakov. Petržalka sa stala územím nového štátu a vyzeralo to tak, že sa definitívne skončili minimálne vojenské spory o južnú hranicu Československu. Bohužiaľ však išlo len o dočasné, dvadsaťročné prímerie.

4 ZÁVER

Boje o slovenské územie, či už v období tesne po vyhlásení Československa, alebo neskôr v boji proti jednotkám Maďarskej republiky rád, predstavujú dôležitú kapitolu moderných slovenských vojenských dejín. Nielen, že predstavujú ukážku schopností československých dôstojníkov, ktorí získali svoje skúsenosti počas bojov prvej svetovej vojny, či už v radoch légii alebo rakúsko-uhorskej armády, ale zároveň ukazujú aj to, aké náročné situácie sprevádzali vznik štátu, ktorého vznik dnes spätne mnohí pokladajú za samozrejmosť. Úspešné rozbitie Habsburskej monarchie a vznik nástupníckych štátov bolo pre mnohých súčasníkov na začiatku 20. storočia niečím absolútne nepredstaviteľným. V prípade Československa sa to však podarilo vďaka obrovskému odhodlaniu a diplomatickému nasadeniu predstaviteľov domáceho a zahraničného odboja, ale aj tomu, že značná časť vojakov bola ochotná nielen dezertovať, ale aj bojovať v jednotkách ešte neexistujúceho štátu. Ten bolo treba brániť aj po jeho vzniku. Práve legionári boli tí, ktorí zásadne ovplyvnili úspešnosť vojenskej taktiky československej armády a v konečnom dôsledku aj územnú veľkosť a celistvosť Československej republiky. Napriek tomu, že prvá svetová vojna bola vnímaná ako tzv. Veľká vojna, tak mladý štát po dvoch dekádach svojej existencie musel opätovne brániť svoje hranice a mnohí bojovníci z rokov 1914 – 1919 opätovne okúsili tragédiu globálneho vojnového konfliktu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČAPLOVIČ, M.: *Boje o Slovensko s maďarskou bolševickou Červenou armádou, apríl – júl 1919* [online]. VHÚ, 2020 [cit. 2023-08-15]. Dostupné na internete: <<https://www.vhu.sk/boje-o-slovensko-s-ma-darskou-bolsevicou-cervenou-armadou-april-jul-1919/>>.

DRÁBIK, J.: *Slovenský diktátor Šrobár ubránil Bratislavu* [online]. HistoryLab, 2018 [cit. 2023-08-05]. Dostupné na internete: <<https://historylab.dennikn.sk/medzi-vojnyami/slovensky-diktator-srobar-ubranil-bratislavu/>>.

FERENČUHOVÁ, B. - ZEMKO, M. a kol.: *Slovensko v 20. storočí, 3. zv. : V medzivojnovom Československu 1918 – 1939*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2012. 543 s. ISBN 978-80-224-1199-8.

GERWARTH, R.: *Poražení : Světová válka byla jen jedna*. Praha : Paseka, 2018. 432 s. ISBN 978-80-7432-895-4.

HOLEC, R.: *Trianon : Triumf a katastrofa*. Bratislava : Marenčin PT, 2020. 368 s. ISBN 978-80-569-0588-3.

HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939*, Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996. 264 s. ISBN 80-88842-05-0.

CHORVÁT, P.: *Československí legionári na Slovensku v roku 1919*. In: CHORVÁT, P. - POSCH, M. a kol.: *Československé légie – Slováci – Slovensko*. 1. vyd. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2022, s. 127-139. ISBN 978-80-89523-80-1.

KOVÁČ, D. a kol.: *Slovensko v 20. storočí, 2. zväzok : Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava : Veda, 2008. 325 s. ISBN 978-80-224-1014-4.

KŠIŇAN, M.: *Milan Rastislav Štefánik : Muž, ktorý sa rozprával s hviezdami*. Bratislava : Slovart, 2021. 399 s. ISBN 978-80-556-3904-8.

MICHELA, M. a kol.: *Rozpad Uhorska a trianonská mierová zmluva : K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2013. 336 s. ISBN 978-80-89396-24-5.

MOJŽÍŠ, M. - RAK, M. a kol.: *Zborov 1917 – 2017*. Praha : Epoque, 2018. 576 s. ISBN 978-80-7557-180-9.

POSCH, M.: *Prvá svetová vojna a stredná Európa*. In: MÚCSKA, V. (ed.): *Stredná Európa v premenách času : Štúdie k sociálnym dejinám, II. zväzok*. Bratislava : Veda, 2023, s. 121-128.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Kde a za akých okolností vznikali československé légie počas prvej svetovej vojny?
2. Ktoré štáty boli na strane Dohody a ktoré na strane Ústredných mocností počas prvej svetovej vojny?
3. Opíšte jednotlivé etapy bojov o slovenské územie, od podpísania prímeria v novembri 1918 do konca januára 1919.
4. Na čele ktorého ministerstva stál Vavro Šrobár a aké boli jeho kompetencie?
5. Akým územným ziskom sa skončili boje medzi Maďarskom a Československom? Kto dané územie získal a v čom bolo pre daný štát výhodné?

NATO AKO ZÁRUKA BEZPEČNOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

pplk. Mgr. Mário PAŽICKÝ, EMBA

ÚVOD

Slovensko ako malá krajina v strede Európy sa nedokáže v oblasti obrany a bezpečnosti spoľahnúť výlučne sama na seba. Vstupom do NATO sa Slovensko stalo súčasťou najsilnejšieho a najvyspelejšieho systému kolektívnej obrany na svete. Získali sme spojencov, ktorí sa zaviazali brániť našu krajinu pred akýmkoľvek ozbrojeným útokom. Slovenská republika vďaka členstvu v NATO bezprecedentne posilnila svoju bezpečnosť.

1 SLOVENSKO – MALÝ PLATNÝ HRÁČ

NATO – Severoatlantická aliancia (North Atlantic Treaty Organization) je vojenské aliančné združenie, ktorého hlavným cieľom je garantovať bezpečnosť členských krajín. Slovenská republika sa stala členom NATO v pondelok 29. marca 2004. Tým získala pre malú krajinu obrovský benefit – v prípade ozbrojeného útoku na Slovensko ostatní členovia Aliancie prídu na pomoc. Toto záväzné kolektívne bezpečnostné opatrenie je zakotvené v článku 5 Severoatlantickej zmluvy, ktorý hovorí:

„Zmluvné strany sa dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike, bude považovaný za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu, uznané článkom 51 Charty Spojených národov, pomôže zmluvnej strane alebo stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, včítane použitia ozbrojenej sily, s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť severoatlantickej oblasti. Akýkoľvek taký ozbrojený útok a všetky opatrenia vykonané v jeho dôsledku budú bezodkladne oznámené Bezpečnostnej rade. Tieto opatrenia budú ukončené, akonáhle Bezpečnostná rada prijme opatrenia potrebné na obnovenie a zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.“

Týmto článkom NATO poskytuje jeho členom záruku vzájomnej bezpečnosti. To znamená, že Slovenská republika sa môže už viac ako 19 rokov spoľahnúť na pomoc a podporu ostatných členov Aliancie v prípade, že by sa dostala do ozbrojeného konfliktu. NATO teda bezpochyby hrá dôležitú úlohu v bezpečnosti Slovenskej republiky a jej spojencov.

Uvažovať a počítat „iba“ s benefitmi obvykle oscilujúcimi okolo článku 5 zmluvy, navyše vnímanými našou spoločnosťou dosť jednostranne, v zmysle „oni nám prídu na pomoc“, by bolo sebecké a nereflektujúce realitu premien sveta v čase a neposúvajúce našu spoločnosť žiadnym spôsobom a smerom. Viac než za zmienku preto stojí mnoho ďalších dôležitých aspektov spojených s členstvom Slovenska v NATO. Slovensko nie je iba v úlohe akéhosi prijímateľa výhod. Spolupracuje s ďalšími členmi NATO na rôznych vojenských a bezpečnostných aktivitách. Tie zahŕňajú cvičenia, výmeny informácií, spoločné strategické plánovania a ďalšie opatrenia na posilnenie bezpečnosti regiónu. Slovensko aktívne prispieva, zúčastňuje sa, no i samo organizuje vojenské cvičenia a pôsobí v operáciách NATO. Tieto aktivity pomáhajú slovenským ozbrojeným silám získať skúsenosti a interoperabilitu s ozbrojenými silami ostatných krajín Aliancie.

2 VÝZNAM – ÚLOHY A CIELE NATO

NATO (North Atlantic Treaty Organisation – Organizácia severoatlantickej zmluvy) je zoskupením vytvoreným na zabezpečenie kolektívnej obrany, bezpečnosti a slobody jej členov. Pre tento cieľ používa predovšetkým politické prostriedky, a to ako pri dlhodobých programoch, tak aj v krízových situáciách. Hľadanie stability a mieru v Euroatlantickej oblasti a dobré vzťahy s ďalšími krajinami sú základnými prostriedkami plnenia cieľov NATO. Aliancia vytvára priestor pre konzultácie a hľadanie riešení v politickej a vojenskej oblasti a na spoluprácu v ekonomickej sfére a na vedeckých programoch. Na podporu týchto cieľov však vytvára aj vojenské štruktúry.

NATO je garantom udržania mieru a stability v Európe. Stelesňuje transatlantickú väzbu, ktorá spája Európu a Severnú Ameriku do jedinečnej obrannej a bezpečnostnej Aliancie. NATO je medzivládna organizácia združených krajín s úlohou chrániť slobodu a bezpečnosť svojich členov politickými a vojenskými prostriedkami. Je založená na spoločných hodnotách demokracie a ľudských právach, pričom si členské štáty zachovávajú plnú suverenitu a nezávislosť. Základný a trvalý zmysel NATO je vyjadrený vo Washingtonskej zmluve. Od svojho založenia v roku 1949 Aliancia zabezpečuje kolektívnu obranu svojich členov. Rovnako tiež tvorí základné fórum pre konzultácie o akýchkoľvek otázkach bezpečnosti, ktoré jej členovia považujú za dôležité. Zároveň je nosným pilierom mieru a stability v euroatlantickom priestore.

Po skončení studenej vojny sa Aliancia podujala plniť nové zásadné úlohy vrátane vytvárania bezpečnostných partnerstiev s demokraciami celej Európy, Kaukazu a Strednej Ázie. V odpovedi na zmeny bezpečnostného prostredia Aliancia na seba prevzala aj ďalšiu zodpovednosť. Medzi jej nové úlohy patrí riešenie nestability spôsobovanej regionálnymi a etnickými konfliktami v Európe, ako aj čelenie hrozbám za hranicami euroatlantického priestoru.

Dnes je Aliancia zapojená do stále väčšieho spektra aktivít a aktívneho hľadania riešení v súvislosti s novými bezpečnostnými výzvami 21. storočia. Aby mohla byť i naďalej efektívna v obrane a podpore bezpečnosti v tomto novom a rýchlo sa meniacom bezpečnostnom prostredí, prechádza Aliancia trvalou transformáciou vo všetkých smeroch svojej agendy prijímajúc nové misie, nových členov, vytvárajúc nové obranné schopnosti, nové partnerstvá a nové spôsoby fungovania. ¹⁾

3 HISTÓRIA VZNIKU NATO

Po 2. svetovej vojne východnú a západnú Európu ideologicky a politicky rozdelila studená vojna. Po víťazstve spojencov sa výrazne zmenil pomer síl v Európe. Sovietsky zväz si potom, ako porazil hitlerovskú vojenskú mašinériu, začal upevňovať svoje pozície vo východnej Európe. Svet sa začal postupne rozdeľovať na dva nezmieriteľné bloky. Postup komunistickej ideológie, ktorej podriadené režimy v krajinách východnej a neskôr aj strednej Európy začali postupne likvidovať demokratické štruktúry štátov oslobodených Sovietskou armádou, sa stal skutočnosťou. Oprávnené obavy demokratov na celom svete narastali. V roku 1949 vytvorilo 12 krajín z oboch strán Atlantiku Organizáciu Severoatlantickej zmluvy s cieľom predísť riziku, aby Sovietsky zväz rozšíril svoju kontrolu nad východnou Európou aj do ďalších častí kontinentu.

Ako prvý vystúpil s otvorenou výzvou na obranu demokracie proti komunistickej ideológii Winston Churchill. Navrhol vytvoriť spojenie anglosaských národov vo forme britsko-amerického paktu. Výsledkom sa stala Harryho S. Trumanova doktrína (vtedajší prezident Spojených štátov), ktorá znamenala praktický začiatok budovania systému obrany proti prenikaniu komunizmu

1) MEDELSKÝ, J.: *Medzinárodné organizácie*, 2014.

do ďalších európskych štátov. V hospodárskej oblasti vznikol Marshallov plán zameraný na obnovu vojnou zničeného západoeurópskeho hospodárstva v rokoch 1947 – 1952. Úloha NATO ako politickej a vojenskej Aliancie spočívala v poskytnutí kolektívnej obrany proti akejkoľvek forme agresie a udržaní bezpečného prostredia pre rozvoj demokracie a ekonomického rastu.

Netrvalo dlho a obavy z rozširovania komunizmu sa stali realitou. Moc v krajinách strednej a východnej Európy prevzali komunistické režimy. Výrazom nezmieriteľnosti sa stala sovietska blokáda západného Berlína. Studená vojna sa stala každodennou realitou a na požiadavku vytvoriť spoločnú obrannú organizáciu čoskoro kladne reagovali francúzski, britskí a americkí politickí predstavitelia. Nasledovali ich vlády Beneluxu. Dňa 17. marca 1948 vznikol Bruselský pakt a jeho signatármi sa stalo päť európskych krajín: Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, Francúzsko, Belgicko, Holandsko a Luxembursko. Keďže obavy spojencov naďalej rástli, rástla aj potreba do spoločnej obrany zapojiť aj zámorské krajiny, a to USA a Kanadu. Výsledkom boli legislatívne procesy na vytvorenie zmluvných základov potrebných na vznik Severoatlantickej aliancie.

Washingtonskú zmluvu podpísali dňa 4. apríla 1949 ministri zahraničných vecí dvanástich zakladajúcich štátov Aliancie: Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Holandsko, Island, Kanada, Luxembursko, Nórsko, Portugalsko, Taliansko, Veľká Británie a Spojené štáty americké. V rokoch 1952, 1955, 1982, 1999, 2004 a 2009 sa k nej pripojili ďalšie štáty. V súčasnosti má NATO 30 členov.

V roku 1952 vstúpili do NATO Grécko a Turecko. V roku 1955, len desať rokov po skončení 2. svetovej vojny, vstúpila do Aliancie Nemecká spolková republika, ktorá sa tým pevne integrovala do Západu a položila základy pre konečné nemecké znovuzjednotenie. Španielsko vstúpilo do NATO po veľmi búrlivej debate v politických kruhoch v roku 1982, hoci až do roku 1998 stálo mimo integrovanej vojenskej štruktúry Aliancie. Rozhodnutie pozvať Českú republiku, Maďarsko a Poľsko k začatiu prístupových rokovaní o vstupe do NATO, prijaté na Madridskom samite v roku 1997, vydláždilo cestu vstupu bývalých protivníkov z Varšavskej zmluvy, a tým predstavovalo rozhodujúci krok k prekonaniu deliacich čiar vytvorených Studenou vojnou. Na vrcholnej schôdzke Aliancie v Prahe v novembri 2002 dostalo pozvánku na začatie rokovaní o členstve ďalších sedem krajín: Bulharsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. Tieto krajiny sa stali právoplatnými členmi NATO na konci marca 2004. Albánsko a Chorvátsko sa stali členmi NATO dňa 1. apríla 2009. 30. členom NATO sa stalo Severné Macedónsko 27. marca 2020.²⁾

Cieľom každého kola rozšírenia Aliancie bolo rozšíriť euroatlantickú bezpečnosť a zvýšiť pevnosť, súdržnosť a životaschopnosť NATO.

Najnovší členovia a ďalší záujemcovia o členstvo v NATO využili a využívajú výhody, ktoré im poskytol akčný plán členstva zavedený v roku 1999. Jeho hlavným cieľom je pomôcť partnerským krajinám, ktoré prejavia záujem o členstvo, dôsledne sa naň pripraviť. Plán poskytuje uchádzačom praktické rady a cielenú pomoc. Naopak, od aspirujúcich krajín sa očakáva, že splnia určité politické ciele, vrátane mierového riešenia prípadných teritoriálnych sporov, rešpektovania demokratických postupov, princípov právneho štátu a demokratického dohľadu nad ozbrojenými silami. Účasť v pláne však neposkytuje žiadne záruky budúceho členstva, ale pomáha krajinám prispôbiť ozbrojené sily a pripraviť sa na záväzky a zodpovednosti, ktoré z členstva vyplývajú.

Vlády členských krajín NATO jasne formulovali, že rozšírenie Aliancie nie je cieľom samým o sebe, ale prostriedkom k ďalšiemu rozšíreniu oblasti bezpečnosti a stability v Európe ako cel-

2) NATO má 30. člena : Stalo sa ním Severné Macedónsko, 2020.

ku. Proces rozširovania pomáha predchádzať konfliktom, pretože samotná perspektíva členstva slúži kandidátskym krajinám ako stimul na vyriešenie susedských sporov a presadzovanie reforiem a demokracie. Navyše noví členovia by mali byť v budúcnosti schopní nielen užívať výhody členstva, ale i prispievať k celkovej bezpečnosti všetkých členských krajín. Inými slovami, je potrebné, aby sa stali nielen konzumentmi, ale aj poskytovateľmi bezpečnosti.

Aby sa kandidátske krajiny stali členmi NATO, musia preukázať viacero splnených podmienok. Ide najmä o existenciu fungujúceho demokratického politického systému a trhového hospodárstva, rešpektovanie práv národnostných menšín, vyriešenie všetkých otvorených sporov so susedmi a záväzok riešiť spory mierovým spôsobom, schopnosť a vôľu vojensky prispievať Aliancii a dosiahnuť interoperabilitu so silami ostatných členov, riadne fungovanie civilno-vojenských vzťahov v súlade s demokratickými normami. ¹⁾

4 SEVEROATLANTICKÁ ZMLUVA – O DOKUMENTE

Severoatlantická zmluva začína krátkou preambulou, ktorá vysvetľuje, že zmluva sa uzatvára v zmysle Charty Organizácie Spojených národov. Ďalšiu časť textu tvorí štrnásť článkov ustanovujúcich základné záväzky, ktoré členské štáty prijímajú voči sebe navzájom a voči Aliancii ako celku. Zaručuje bezpečnosť svojich členov od 4. apríla 1949 podpísaním zmluvy vo Washingtone.

Znenie Severoatlantickej zmluvy

Zmluvné strany tejto Zmluvy opätovne potvrdzujú svoju vieru v ciele a zásady Charty Spojených národov a svoju túžbu žiť v mieri so všetkými národmi a všetkými vládami. Sú odhodlané hájiť slobodu, spoločné dedičstvo a kultúru svojich národov, založenú na zásadách demokracie, slobody jednotlivca a právneho poriadku. Snažia sa podporovať stabilitu a blahobyt národov v severoatlantickej oblasti. Sú rozhodnuté spojiť svoje úsilie o kolektívnu obranu a o zachovanie mieru a bezpečnosti. Preto sa dohodli na tejto Severoatlantickej zmluve:

Článok 1

Zmluvné strany sa zaväzujú, ako je uvedené v Charte Spojených národov, riešiť akékoľvek medzinárodné spory, do ktorých môžu byť zapojené, mierovými prostriedkami tak, aby nebol ohrozený medzinárodný mier, bezpečnosť a spravodlivosť a zdržia sa vo svojich medzinárodných vzťahoch hrozby silou alebo použitia sily akýmkoľvek spôsobom nezlučiteľným s cieľmi Spojených národov.

Článok 2

Zmluvné strany budú prispievať k ďalšiemu rozvoju mierových a priateľských medzinárodných vzťahov posilňovaním svojich slobodných inštitúcií, usilovaním sa o lepšie porozumenie zásadám, na ktorých sú tieto inštitúcie založené, a vytváraním podmienok pre stabilitu a blahobyt. Budú sa usilovať o vylúčenie konfliktu zo svojej medzinárodnej hospodárskej politiky a budú podporovať hospodársku spoluprácu medzi akýmkoľvek zmluvnými stranami alebo medzi všetkými zmluvnými stranami.

Článok 3

Aby sa účinnejšie dosiahli ciele tejto Zmluvy, budú zmluvné strany jednotlivo a spoločne, stálou a účinnou svojpomocou a vzájomnou výpomocou udržiavať a rozvíjať svoju individuálnu a kolektívnu schopnosť odolávať ozbrojenému útoku.

Článok 4

Zmluvné strany budú spoločne konzultovať vždy, keď podľa názoru akejkoľvek z nich bude ohrozená územná celistvosť, politická nezávislosť alebo bezpečnosť akejkoľvek zmluvnej strany.

Článok 5

Zmluvné strany sa dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike, bude považovaný za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu, uznané článkom 51 Charty Spojených národov, pomôže zmluvnej strane alebo stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, včítane použitia ozbrojenej sily, s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť severoatlantickej oblasti. Akýkoľvek taký ozbrojený útok a všetky opatrenia vykonané v jeho dôsledku budú bezodkladne oznámené Bezpečnostnej rade. Tieto opatrenia budú ukončené, akonáhle Bezpečnostná rada prijme opatrenia potrebné na obnovenie a zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Článok 6

Na účely článku 5 sa za ozbrojený útok na jednu alebo viac zmluvných strán pokladá ozbrojený útok:

- na území akejkoľvek zmluvnej strany v Európe alebo Severnej Amerike, na alžírskych departementoch Francúzska, na území Turecka alebo na ostrovoch pod jurisdikciou akejkoľvek zmluvnej strany v severoatlantickej oblasti severne od obratníka Raka,
- na ozbrojené sily, lode alebo lietadlá akejkoľvek zo zmluvných strán, ktoré sa nachádzajú na alebo nad ich územím alebo na akúkoľvek oblasť v Európe, kde boli rozmiestnené vojská akejkoľvek zmluvnej strany po dátume, kedy Severoatlantická zmluva vstúpila v platnosť alebo v Stredozemnom mori alebo v severoatlantickej oblasti severne od obratníka Raka.

Článok 7

Táto Zmluva sa nedotýka a nebude žiadnym spôsobom interpretovaná akoby sa dotýkala práv a povinností zmluvných strán, ktoré sú členmi Spojených národov, vyplývajúcich z Charty, ani základnej zodpovednosti Bezpečnostnej rady za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Článok 8

Každá zo zmluvných strán vyhlasuje, že žiadne jej súčasné platné medzinárodné záväzky voči akejkoľvek inej zmluvnej strane alebo akémukoľvek tretiemu štátu nie sú v rozpore s ustanoveniami tejto zmluvy, a zaväzuje sa, že neprijme žiaden medzinárodný záväzok, ktorý by bol s touto Zmluvou v rozpore.

Článok 9

Zmluvné strany týmto zakladajú Radu, v ktorej bude každá z nich zastúpená, aby prerokovala záležitosti týkajúce sa uplatňovania tejto zmluvy. Rada bude organizovaná tak, aby bola schopná sa kedykoľvek pohotovo stretnúť. Rada založí také pomocné orgány, aké môžu byť potrebné; najmä ihneď založí obranný výbor, ktorý bude odporúčať opatrenia potrebné na uplatňovanie článkov 3 a 5.

Článok 10

Zmluvné strany môžu na základe jednomyseľného súhlasu vyzvať akýkoľvek iný európsky štát, ktorý je schopný napomáhať rozvoju zásad tejto Zmluvy a prispieť k bezpečnosti severoatlantickej oblasti, aby pristúpil k tejto Zmluve. Každý takto vyzvaný štát sa môže stať zmluvnou stranou tým, že uloží u vlády Spojených štátov amerických svoju listinu o pristúpení. Vláda Spojených štátov amerických bude informovať každú zo zmluvných strán o uložení každej takej listiny o pristúpení.

Článok 11

Táto Zmluva bude ratifikovaná a jej ustanovenia budú zmluvnými stranami plnené v súlade s ich príslušnými ústavnými postupmi. Ratifikačné listiny budú uložené čo najskôr vládou Spojených štátov amerických, ktorá informuje všetkých ostatných signatárov o každom uložení. Zmluva vstúpi v platnosť medzi štátmi, ktoré ju ratifikovali, akonáhle budú uložené ratifikačné listiny väčšiny signatárov, vrátane ratifikačných listín Belgicka, Kanady, Francúzska, Luxemburska, Holandska, Spojeného kráľovstva a Spojených štátov amerických a pre ďalšie štáty zmluva nadobudne účinnosť dňom uloženia ich ratifikačných listín.

Článok 12

Potom, ako zmluva bude v platnosti desať rokov alebo kedykoľvek neskôr, zmluvné strany, ak o to niektorá z nich požiada, sa poradia o revíziu Zmluvy, pričom vezmú do úvahy faktory vtedy ovplyvňujúce mier a bezpečnosť v severoatlantickej oblasti, vrátane vývoj všeobecných ako aj regionálnych zmlúv uzatvorených podľa Charty Spojených národov na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Článok 13

Po dvadsiatich rokoch platnosti zmluvy môže akákoľvek zmluvná strana odstúpiť od zmluvy rok potom, ako predloží vláde Spojených štátov amerických oznámenie o vypovedaní zmluvy a táto podá informáciu vládam ďalších zmluvných strán o uložení každej takej výpovede.

Článok 14

Táto zmluva, ktorej anglická a francúzska verzia sú rovnako hodnoverné, bude uložená v archíve vlády Spojených štátov amerických. Riadne overené kópie odovzdá táto vláda vládam ostatných signatárskych krajín.³⁾

5 VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO NATO

Slovenská republika deklarovala svoje záujmy pripojiť sa k euroatlantickej komunite na základe ustanovenia Slovenskej republiky 1. januára 1993. Inauguračné dokumenty zahŕňali hlavné priority zahraničnej politiky, súčasťou ktorých bola aj ambícia dosiahnuť členstvo v NATO a v Európskej únii. Všetky vlády od roku 1994 až po vstup v roku 2004 si členstvo v NATO stanovili ako jednu zo svojich najdôležitejších priorít.

V čase, keď Aliancia prišla s návrhom vytvoriť Partnerstvo za mier, aby sa lepšie rozvinuli vzťahy medzi NATO a bývalými socialistickými krajinami, Slovensko bolo medzi prvými krajinami, ktoré podpísali Rámcový dokument a pripojili sa k tejto iniciatíve (február 1994). Prezentačný dokument, ktorý Slovensko predložilo v máji 1994 ustanovoval oblasti záujmu SR a Partnerstva. Slovenská

3) Severoatlantická zmluva, Washington D. C. 4. apríla 1949.

republika v tom čase využila rozsiahle možnosti, ktoré tento program poskytoval smerom k naplneniu programových cieľov vlády v obrannej a bezpečnostnej politike.

V novembri 1995 bol schválený prvý individuálny program Partnerstva za mier ako základný nástroj nadviazania spolupráce a zapojenia sa do aktivít NATO. V tomto roku sa Slovensko zapojilo aj do Hodnotiaceho a plánovacieho procesu. Aktivity tohto procesu smerovali k dosiahnutiu interoperability slovenských jednotiek podriadených veleniu NATO, takže boli schopné bez väčších problémov pracovať po boku krajín NATO.

Odsúhlasenie spomínaných dokumentov a pripojenie sa k Partnerstvu za mier a neskôr k hodnotiacemu procesu znamenalo potvrdenie dlhodobej orientácie Slovenska na euro-atlantické hodnoty a jasné označenie princípov bezpečnostnej a obrannej politiky krajiny.

5.1 Zlyhanie slovenských snáh o prístupenie v Madride

Na samite NATO v júli 1997 v Madride sa hlavy členských krajín Aliancie rozhodli pozvať do svojho spoločenstva tri postsocialistické štáty: Českú republiku, Maďarsko a Poľsko (stali sa členmi v roku 1999). Slovensko v zozname pozvaných nebolo. Nielenže nebolo medzi pozvanými, ale nebolo ani spomínané ako horúci kandidát v druhej vlne rozširovania, kde sa počítalo so Slovincami a Rumunmi. V tom istom čase však bolo deklarované, že ako v ekonomickej a vojenskej oblasti, tak aj v otázkach prispôsobenia legislatívy, Slovensko bolo plne porovnateľné so svojimi susedmi.

5.2 Washingtonský samit NATO a Slovenská republika

V roku 1998 euro-atlantická integrácia nabrala druhý dych. Snahy smerom k vonkajšej integrácii prispeli k zjednoteniu síl vo vnútri krajiny. To bolo základom budovania bezpečnostných a obranných inštitúcií Slovenska, a taktiež pôda pre spoločný súhlas so základnými politicko-bezpečnostnými a vojensko-strategickými dokumentmi v slovenskom parlamente v roku 2001 (Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR, Vojenská stratégia SR).

Prostredníctvom Akčného plánu členstva samit vo Washingtone otvoril pre kandidátske krajiny možnosti participovať na NATO tak, aby to uľahčilo ich neskorší vstup do Aliancie. Na základe Akčného plánu členstva aspiranti vytvorili vlastný národný akčný plán pre členstvo. Prvý slovenský plán pre členstvo sa volal NP PRENAME a bol odsúhlasený na jeseň v roku 1999. Akčný plán členstva sa stal užitočným nástrojom na implementáciu reforiem nevyhnutných na dosiahnutie plnej kompatibility s NATO. Počas integračného procesu si SR osvojila základné pozície v riešení bezpečnostných otázok so zreteľom na preventívne opatrenia. Slovensko bolo v tomto zmysle aktívne aj v ostatných medzinárodných organizáciách, ako v OSN a EÚ, tak aj v regionálnych zoskupeniach. Celková prestíž slovenských ozbrojených síl a Slovenska vo všeobecnosti bola zlepšovaná spoluprácou našich ozbrojených síl v zahraničných misiách pod velením medzinárodných organizácií. Slovensko ukázalo, že si želá byť viac ako len pasívny prijímateľ bezpečnosti. Celý proces integrácie, obzvlášť po Washingtonskom samite v roku 1999, priniesol zmeny v kvalite riešení aktuálnych a budúcich otázok v oblasti štátnej bezpečnosti a obrany. Po odsúhlasení komplexného prístupu k bezpečnosti, definovanom v Strategickom koncepte Aliancie a používajúc jeho metodológiu, boli vypracované základné strategické dokumenty ako zákon o brannej povinnosti, zákon o obrane Slovenskej republiky a zákon o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

5.3 Pražský samit NATO v roku 2002

Stretnutie hláv členských krajín NATO na pražskom samite bolo dôležité z dvoch dôvodov. Na samite obdržalo pozvánku na štartovacie rokovania sedem krajín, medzi nimi aj Slovensko, čo znamenalo robustné rozšírenie Aliancie, a taktiež boli odsúhlasené opatrenia a iniciatívy pre vnútornú transformáciu Aliancie.

Takisto bol odsúhlasený ucelený zoznam opatrení, aby sa posilnila schopnosť NATO čeliť bezpečnostným výzvam každého druhu. Po teroristických útokoch 11. septembra 2001 v New Yorku a následnom uvedomení si celého sveta, že terorizmus sa stáva reálnou hrozbou, vznikla potreba transformácie NATO, založená na predpoklade, že medzinárodný terorizmus a rozšírenie zbraní hromadného ničenia sú hrozby, ktorým bude čeliť svet v budúcnosti.

Balíček opatrení bol úzko prepojený s myšlienkou, že NATO musí byť schopné vyslať jednotky pripravené sa rýchlo presunúť a zvládnuť dlhý čas dislokácie v prostredí pod hrozbou útokov nukleárnymi, chemickými alebo biologickými zbraňami. Slovenská republika akceptovala rozhodnutia a úlohy dohodnuté na pražskom samite akoby bola členom Aliancie, hoci oficiálne ešte nebola členom. Závazky vyplývajúce z tohto samitu sa v politickej, bezpečnostnej i vojenskej oblasti stali pre Slovenskú republiku veľkou výzvou.

5.4 Prístupový proces po pražskom samite

V decembri 2002 sa dvakrát uskutočnili formálne rozhovory o slovenskom členstve v NATO. SR potvrdila svoju pripravenosť odsúhlasiť politické, vojenské, bezpečnostné a legislatívne zladenie sa s Alianciou. Slovensko takisto vyjadrilo vôľu a schopnosť uložiť si politické a vojenské úlohy a záväzky vyplývajúce z Washingtonskej dohody a Štúdie o rozšírení NATO. V polovici marca 2003 poslali všetky krajiny pozvané do NATO list potvrdzujúci záujem vstúpiť do Aliancie. Adresovali ho generálnemu tajomníkovi NATO a oficiálne sa v ňom prihlásili k hodnotám Washingtonskej zmluvy a vyjadrili záväzok naplňať jej úlohy a ciele. K listu bol priložený zoznam záväzkov, ktoré sa ašpirujúca krajina zaviazala naplniť pred dosiahnutím a po dosiahnutí plného členstva v NATO. Časový plán reforiem, ktorý tvoril časť tohto listu, odsúhlasila slovenská vláda 25. februára 2003 a parlament ho schválil 28. februára 2003. Členské krajiny NATO podpísali protokol o pristúpení SR k Severoatlantickej zmluve dňa 26. marca 2003. Pre Slovensko sa otvorili takmer všetky výbory NATO.

Parlamenty členských krajín NATO uzatvorili ratifikáciu prístupových protokolov v marci 2004. Prístupové krajiny postupne predložili ratifikačné dokumenty Washingtonskému depozitu zmlúv. Slovenská republika sa stala členom NATO dňa 29. marca 2004. ⁴⁾

5.5 Slovenské reálie prístupového procesu

Slovenský premiér Mikuláš Dzurinda (SDKÚ) 29. marca 2004 odovzdal v americkej metropole ratifikačné listiny Slovenska k Washingtonskej zmluve. Spolu so Slovenskom vtedy do NATO vstúpilo aj Bulharsko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko a Slovinsko. Cesta Slovenska do obrannej Aliancie však bola komplikovanejšia než cesta okolitých štátov. Kým Česko, Maďarsko a Poľsko do NATO vstúpili už v roku 1999, vstup Slovenska sa pre vnútropolitickú situáciu oddialil. Členstvo v NATO bolo aj podmienkou vstupu Slovenska do Európskej únie.

4) *Vstup do NATO, 2004.*

Záujem o členstvo Slovenská republika prejavila hneď po svojom vzniku, keď 1. januára 1993 Slovensko vstúpilo do Severoatlantickej rady pre spoluprácu, ktorá bola fórom pre vzájomné politické konzultácie členov NATO a bývalých krajín Varšavskej zmluvy.

Prezident Michal Kováč dňa 4. novembra 1993 rokoval s vtedajším generálnym tajomníkom NATO Manfredom Wörnerom a po rokovaní Aliancia záujem Slovenska o vstup privítala. Vláda Vladimíra Mečiara prijala v roku 1995 Programové vyhlásenie vlády, ktoré potvrdilo túto bezpečnostnú orientáciu aj úsilie o získanie členstva v Aliancii.

V máji 1997 sa na Slovensku uskutočnilo referendum o vstupe do NATO, ktoré skončilo ako neplatné. Júlový samit Aliancie v Madride potom rozhodol, že na konzultácie o rozširovaní budú v prvej vlne prizvané Poľsko, Maďarsko a Česko. Vyšehradskí partneri Slovenska do NATO vstúpili 12. marca 1999.

Zmena nastala s príchodom vlády Mikuláša Dzurindu. V apríli 1999 bolo Slovensko zaradené medzi kandidátske krajiny, v júni vláda schválila Národný program prípravy na členstvo. V marci 2001 väčšina koaličných aj opozičných poslancov v Národnej rade SR zahlasovala za Bezpečnostnú stratégiu SR, ktorá už počítala so vstupom do Aliancie a pozvánku na prístupové rokovania Slovensko dostalo na Pražskom samite v novembri 2002. V decembri 2002 sa začali prístupové rokovania. V prvom kole muselo Slovensko potvrdiť politickú pripravenosť prevziať politické a obranno-vojenské záväzky. Druhé kolo bolo zamerané na otázky zdrojov a bezpečnosti informácií. Slovensko malo potvrdiť záväzok vyčleniť dve percentá svojho HDP na obranu.

Ratifikácia v členských krajinách sa začala v Bruseli 26. marca 2003 podpisom siedmich prístupových protokolov. O deň neskôr vláda SR na mimoriadnej schôdzi jednomyseľne schválila pristúpenie k Severoatlantickej zmluve. V apríli 2003 schválila pristúpenie Slovenska k Severoatlantickej aliancii aj Národná rada a prezident Rudolf Schuster podpísal prístupovú listinu k Severoatlantickej zmluve.

Slovensko, spolu s ďalšími krajinami, dňa 29. marca 2004 odovzdalo prístupové protokoly deponitárovi vlády USA a formálne tak nadobudlo členstvo v Aliancii. Slovenskú vlajku v bruselskej centrále NATO vztýčili počas slávnostného ceremonálu dňa 2. apríla 2004.⁵⁾

5.6 Vstup Slovenskej republiky do NATO na časovej osi

• 1. január 1993

Česká a Slovenská federatívna republika sa pokojnou cestou rozdelila na dva samostatné štáty – Slovenskú republiku a Českú republiku. Slovenská republika v ten istý deň vstúpila do Severoatlantickej rady pre spoluprácu (North Atlantic Cooperation Council – NACC), ktorá slúžila ako fórum pre vzájomné politické konzultácie členov NATO a bývalých krajín Varšavskej zmluvy.

• 4. november 1993

Prezident SR Michal Kováč v Bruseli rokoval s vtedajším generálnym tajomníkom Severoatlantickej aliancie Manfredom Wörnerom. Aliancia privítala záujem Slovenska o členstvo v NATO a vyjadrila mu podporu rovnako ako Českej republike, Maďarsku a Poľsku.

• 9. február 1994

Premiér Vladimír Mečiar v bruselskom sídle NATO podpísal rámcový politický dokument o pristúpení SR k tzv. Partnerstvu pre mier (PfP) – programu praktickej bilaterálnej spolupráce medzi partnerskými krajinami a NATO.

5) Slovensko pred 16 rokmi vstúpilo do NATO..., 2020.

- **september 1995**

Aliancia vydala Štúdiu o rozšírení NATO, ktorá skonštatovala, že rozširovanie Aliancie prispeje k zvýšeniu stability a bezpečnosti všetkých štátov v euroatlantickej oblasti.

- **24. máj 1997**

Uskutočnilo sa referendum o vstupe Slovenskej republiky do NATO, ktoré bolo neplatné.

- **8. – 9. júl 1997**

Samit NATO v Madride rozhodol, že na konzultácie o rozširovaní Aliancie budú v prvej vlne prizvané krajiny Poľsko, Maďarsko a Česká republika. Slovenská republika medzi pozvanými chýbala.

- **12. marec 1999**

Do NATO vstúpili Česká republika, Maďarsko a Poľsko.

- **23. - 25. apríl 1999**

Na Washingtonskom samite bola Slovenská republika zaradená na zoznam kandidátskych krajín na členstvo v NATO.

- **9. jún 1999**

Slovenská vláda schválila Národný program prípravy SR na členstvo v NATO, pod názvom PRENAME (PREparation for NATO MEMbership)

- **21. september 2000**

23 koalíčných a opozičných poslancov slovenského parlamentu vytvorilo Poslaneckú skupinu pre rýchlu integráciu Slovenska do NATO. Vytvorenie skupiny naprieč politickým spektrom ukázalo, že na pôde parlamentu sa podarilo dosiahnuť konsenzus o otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky.

- **21. – 22. november 2002**

Slovensko dostalo na pražskom samite Aliancie spolu s ďalšími šiestimi krajinami pozvánku na prístupové rokovania o vstupe do NATO, na ktorých malo dokázať svoju pripravenosť stať sa spoľahlivým a zodpovedným členom Aliancie.

- **9. a 16. december 2002**

Prístupové rozhovory o vstupe SR do NATO.

- **26. marec 2003**

Predstavitelia členských krajín NATO podpísali v Bruseli za účasti predstaviteľov pozvaných krajín vrátane Slovenska sedem protokolov o pristúpení k Severoatlantickej zmluve. Začala sa ratifikácia protokolov v členských krajinách.

- **10. a 15. apríl 2003**

Národná rada SR schválila pristúpenie Slovenskej republiky k Severoatlantickej aliancii. O päť dní neskôr podpísal prístupovú listinu k Severoatlantickej zmluve prezident SR Rudolf Schuster.

- **29. marec 2004**

Odozdanie prístupových protokolov pozvaných krajín depozitárovi Washingtonskej zmluvy (vláde USA) vo Washingtone, ktoré pre Slovensko znamenalo formálne nadobudnutie členstva v NATO.

- **2. apríl 2004**

Slávnostný ceremoniál prijatia za člena v ústredí NATO v Bruseli. Slovenská vlajka visí po boku spojencov.

- **28. máj – 1. jún 2004**

Slávnostný ceremoniál prijatia za člena v ústredí NATO v Bruseli. Slovenská vlajka visí po boku spojencov.

- **28. – 29. jún 2004**

Istanbulský samit NATO. SR sa ho po prvýkrát zúčastňuje ako členská krajina Aliancie.⁶⁾

6 SLOVENSKÁ REPUBLIKA AKO ČLENSKÁ KRAJINA NATO

Slovensko si po vstupe do NATO muselo uvedomiť, že členstvo nie je iba potvrdením integračných snáh, ale prinieslo so sebou aj ohromnú zodpovednosť. Vyzývalo na ešte aktívnejšiu medzinárodnú angažovanosť, ktorá ho urobila plnohodnotným členom Aliancie. SR sa pripojila k NATO, ktoré odštartovalo komplexný proces veľmi dôležitej transformácie, pomenovanej NATO 21. storočia.

Počas roku 2004 sa naštartovali dva vzájomne sa prekrývajúce procesy: napĺňanie časového plánu reforiem a napĺňanie Cieľov síl 2004.

V spojitosti so vstupom do NATO si SR uložila úlohy zúčastňovať sa procesu plánovania a budovania ozbrojených síl plne kompatibilných s NATO. Táto úloha sa uskutočňovala a stále uskutočňuje v dvojročných cykloch prostredníctvom Cieľov síl.

Skúsenosti z operácií a cvičení, ale aj zo samotného pôsobenia príslušníkov OS SR vo veliteľských štruktúrach a štruktúrach síl NATO, sú pravidelne zapracovávané do cyklu obranného plánovania a sú významným elementom revízií dlhodobých plánov rozvoja OS SR.

Súčasne sa v závislosti od zdrojov i možností prehodnocuje úroveň ambícií kladených na OS SR v základných strategických dokumentoch – Bezpečnostnej stratégii a Obrannej stratégii SR. Cieľom spomínaných snáh je vybudovať malú, rýchlo nasaditeľnú, dobre vycvičenú a moderne vyzbrojenú armádu na profesionálnom základe.³⁾

7 PROSPECH ČLENSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V NATO

Príprava SR na členstvo v NATO výrazne pomohla aj nášmu vstupu do Európskej únie. Obe organizácie sú postavené na hodnotách slobody, práva a demokracie, preto mnohé z reforiem, ktoré mali Slovensko pripraviť na úlohu spoľahlivého spojenca v NATO, boli nápomocné a využiteľné aj pre členstvo SR v Európskej únii. Príprava na členstvo v NATO sa totiž netýkala iba čisto vojenských otázok, ale zahŕňala aj politickú, ekonomickú a právnu problematiku. Do NATO totiž nevstupuje iba armáda, ale celá krajina.³⁾

Členstvo v NATO zaväzuje Slovensko k modernizácii vlastných ozbrojených síl a na plnenie určitých vojenských štandardov. Tým je zabezpečené, že naša krajina bude schopná prispievať k spoločnej obrane Aliancie. Okrem vojenskej spolupráce poskytuje NATO aj platformu pre politický dialóg medzi členskými krajinami. Slovensko má možnosť podieľať sa na formulovaní spoločnej bezpečnostnej politiky a rozhodovaní v rámci Aliancie. Slovensko leží v strednej Európe a má strategický význam pre bezpečnosť v regióne. Prítomnosť NATO práve v srdci Európy pôsobí voči hrozbám a krízam preventívne a pomáha udržiavať stabilitu a mier v celej oblasti. NATO sa aktívne zapája do riešenia globálnych hrozieb, ako sú terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia a kybernetické útoky. Slovenská republika je tak súčasťou tohoto úsilia.

6) *Cesta Slovenska do NATO.*

Slovenskí vojaci majú už dve dekády možnosť zúčastňovať sa rôznych vzdelávacích a školiacich programov organizovaných NATO. To pomáha zlepšovať ich profesionálnu prípravu a schopnosti. Slovensko má skrz členstvo v NATO prístup k moderným technológiám a výskumným projektom, ktoré sú súčasťou spoločného obranného úsilia Aliancie. To pomáha krajine zlepšovať svoje technologické a výskumné kapacity. Členstvo v NATO poskytuje Slovensku silnú pozíciu v medzinárodnom spoločenstve a zvyšuje aj jeho diplomatický vplyv. Krajina tak môže aktívne prispievať k riešeniu globálnych problémov a kríz.

Členstvo v NATO môže mať pre Slovensko aj hospodárske výhody. Otvára dvere pre hospodárske a obchodné príležitosti v aliančnom priestore a uľahčuje spoluprácu v oblasti bezpečnosti a obrany.

K ďalším dôležitým aspektom týkajúcim sa členstva Slovenskej republiky v NATO patria:

- Možnosti vojensko-politickej konzultácie – členstvo v NATO poskytuje Slovensku prístup k vojensko-politickým konzultáciám a rozhodovaciemu procesu v Aliancii. To umožňuje krajine aktívne sa podieľať na tvorbe bezpečnostnej architektúry a strategických rozhodnutiach.
- Humanitárna pomoc a krízové riadenie – Slovensko môže využiť podporu a zdroje NATO pri riešení humanitárnych kríz a pri poskytovaní pomoci v prípade prírodných katastrof alebo iných núdzových situácií.
- Odborná spolupráca – slovenské ozbrojené sily môžu spolupracovať s inými členskými krajinami v oblasti výcviku, technickej podpory a odborných znalostí.
- Prevencia konfliktov – NATO aktívne pracuje na prevencii konfliktov a budovaní dôvery medzi členskými krajinami. Toto je kľúčovým prvkom udržiavania mieru a stability v regiónoch.
- Spoločné hodnoty a demokracia – Slovensko je členom NATO nielen z bezpečnostných dôvodov, ale aj preto, že zdieľa spoločné hodnoty ako sú demokracia, ľudské práva a právny štát. Toto členstvo posilňuje záväzok a zvyšuje angažovanosť krajiny v presadzovaní týchto hodnôt vo svete.
- Všetky aspekty členstva v NATO spolu s článkom 5, ktorý zabezpečuje kolektívnu obranu, robia z Aliancie dôležitý nástroj pre zabezpečenie bezpečnosti a stability nielen pre Slovensko, ale aj pre celý Severoatlantický región a Európu. NATO sa neustále vyvíja a prispôbuje sa novým bezpečnostným hrozbám a výzvam, aby čo najlepšie slúžilo záujmom svojich členov.
- Rozvoj obranných kapacít – členstvo v NATO podnecuje Slovensko k investíciám do modernizácie a rozvoja vlastných obranných kapacít. To zahŕňa nákup moderných vojenských technológií, zvýšenie efektívnosti ozbrojených síl a zdokonalenie vojenskej prípravy.
- Prístup k spravodlivej obrane – Slovensko má vďaka členstvu v NATO prístup k spravodlivej obrane a zabezpečeniu bezpečnosti na základe kolektívnej obrany. Týmto spôsobom sa krajina nemusí osamote starať o svoju bezpečnosť, ale môže sa spoliehať na podporu a ochranu od svojich spojencov.
- Možnosť diplomacie a dialógu – Slovensko môže využiť prostredie NATO na diplomaciu a dialóg s inými členmi a partnermi Aliancie. Týmto spôsobom môže aktívne prispievať k medzinárodným otázkam a konfliktom.

- Spolupráca na medzinárodnej úrovni – členstvo v NATO umožňuje Slovensku aktívne spolupracovať s inými medzinárodnými organizáciami a krajinami na riešení globálnych bezpečnostných hrozieb, vrátane mierových misí a humanitárnej pomoci.
- Ochrana pred hybridnými hrozbami – NATO sa stále viac zaoberá hybridnými hrozbami, ktoré zahŕňajú kombináciu vojenských a nevojenských prostriedkov na destabilizáciu a ohrozovanie bezpečnosti krajín. Členstvo v Aliancii poskytuje Slovensku prístup k spoločným nástrojom a strategickým poznatkom na ochranu pred týmito hrozbami.
- Spolupráca v oblasti kybernetickej bezpečnosti – Slovensko má vďaka členstvu v NATO možnosť spolupracovať na zlepšení svojej kybernetickej bezpečnosti a obrane pred kybernetickými hrozbami, ktoré sa stávajú čoraz významnejšími v súčasnom svete.

8 NATO A KONFLIKT NA SUSEDNEJ UKRAJINE

NATO čo najdôraznejšie odsudzuje nezákonnú, neospravedliteľnú a nevyprovokovanú agresívnu vojnu Ruska proti Ukrajine, ktorá vážne podkopáva euroatlantickú a globálnu bezpečnosť a stabilitu, a je očividným porušením medzinárodného práva. Spojenci NATO v súlade s príslušnými rezolúciami Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov (OSN) požadujú, aby Rusko okamžite zastavilo vojnu, prestalo používať silu proti Ukrajine a úplne a bezpodmienečne stiahlo všetky svoje sily z Ukrajiny.

Okrem toho spojenci v NATO vyzývajú Rusko, aby plne rešpektovalo medzinárodné humanitárne právo a umožnilo bezpečný a neobmedzený humanitárny prístup a pomoc všetkým osobám v núdzi. Ruské vojnové zločiny a iné zverstvá, ako sú útoky proti civilistom a ničenie civilnej infraštruktúry, ktoré pripravujú milióny Ukrajincov o základné ľudské práva, nemôžu byť beztrestné. Všetci zodpovední musia byť braní na zodpovednosť za porušovanie a zneužívanie ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva, najmä voči civilnému obyvateľstvu Ukrajiny vrátane nútenej deportácie detí a sexuálneho násillia súvisiaceho s konfliktom.

Ruská vojna má tiež hlboký vplyv na životné prostredie, jadrovú bezpečnosť, energetickú a potravinovú bezpečnosť, globálnu ekonomiku a blahobyt miliárd ľudí na celom svete. Spojenci a Ukrajina ostro odsudzujú rozhodnutie Ruska odstúpiť od čiernomorskej dohody o obilí a jeho zámerné pokusy zastaviť vývoz poľnohospodárskych produktov z Ukrajiny, od ktorého sú závislé stá milióny ľudí na celom svete. Spojenci pracujú na oživení dohody o obilí a na umožnení pokračujúceho vývozu ukrajinského obilia po súši a po mori, a to aj v spolupráci s Európskou úniou a Organizáciou Spojených národov.

Od nezákonnej anexie Krymu Ruskom a od začiatku jeho agresie na východnej Ukrajine v roku 2014 zaujalo NATO pevný postoj, ktorý plne podporuje suverenitu a územnú celistvosť Ukrajiny v rámci jej medzinárodne uznaných hraníc, ktoré siahajú až do jej teritoriálnych vôd. Spojenci dôrazne odsudzujú a neuznávajú nezákonnú a nelegitímnu anexiu Krymu Ruskom a odsudzujú jeho dočasnú okupáciu.

Spojenci NATO rovnako odsúdili pokračujúcu agresiu a destabilizačné aktivity Ruska na východnej Ukrajine a v čiernomorskom regióne od roku 2014. NATO zvýšilo svoju prítomnosť v Čiernom mori a zintenzívnilo námornú spoluprácu s Ukrajinou a Gruzínskom.

NATO tiež odsudzuje nezákonný pokus Ruska o anektovanie štyroch regiónov Ukrajiny (Doneck, Luhansk, Cherson a Záporožie) v septembri 2022, čo je najväčší pokus o zabratie pôdy

v Európe od druhej svetovej vojny. Fingované referendá v týchto regiónoch boli vytvorené v Moskve a uvalené na Ukrajinu. Nemajú žiadnu legitimitu a NATO ich neuznáva. Tieto regióny sú Ukrajinou a vždy Ukrajinou budú. Hlasovanie vo Valnom zhromaždení OSN vyslalo jasný a silný odkaz, že Rusko je izolované, a že svet stojí pri Ukrajine a pri obrane medzinárodného poriadku založeného na pravidlách.

V dôsledku nezákonnej a nelegitímnej anexie Krymu Ruskom sa spojenci NATO v roku 2014 rozhodli prerušiť všetku praktickú civilnú a vojenskú spoluprácu s Ruskom, pričom politické a vojenské komunikačné kanály ponechali otvorené. Od rozsiahlej ruskej invázie na Ukrajinu vo februári 2022 spojenci uvalili na Rusko prísne sankcie, aby pomohli vyhladovať zdroje kremelskej vojnovnej mašinérie. Spojenci naďalej zdokonaľujú tieto sankcie, aby zvýšili tlak na Moskvu. Toto úsilie Rusku sťažuje prestavbu tankov, výrobu rakiet a financovanie vojny.

Od roku 2014 prebiehajú pravidelné konzultácie v „komisii NATO-Ukrajina“ vzhľadom na priame ohrozenia územnej celistvosti, politickej nezávislosti a bezpečnosti, ktorým Ukrajina čelí. Komisia sa stretla na mimoriadnych zasadnutiach po ruskej agresii na Kryme a východnej Ukrajine v roku 2014, po neoprávnenom použití vojenskej sily Ruskom proti ukrajinským lodiam v blízkosti Kerčského prielivu v novembri 2018 a počas hroziaceho budovania vojenských síl zo strany Ruska v apríli 2021.

NATO je v neochvejnej solidarite s vládou a ľuďmi Ukrajiny pri hrdinskej obrane svojho národa, svojej krajiny a spoločných hodnôt. Aliancia plne podporuje prirodzené právo Ukrajiny na sebaobranu, ako je zakotvené v článku 51 Charty OSN. Spojenci v NATO zostávajú neochvejní vo svojom záväzku ďalej zvyšovať politickú a praktickú podporu Ukrajine, keďže Ukrajina naďalej bráni svoju nezávislosť, suverenitu a územnú celistvosť v rámci svojich medzinárodne uznaných hraníc. NATO bude naďalej podporovať Ukrajinu tak dlho, ako to bude potrebné.

Podpora NATO Ukrajine a aktivity v partnerstve s touto krajinou sa však nezačali v roku 2014 alebo 2022. Praktická spolupráca medzi NATO a Ukrajinou prebieha od 90. rokov 20. storočia. Spolupráca Ukrajiny s NATO bola v priebehu rokov obojstranne výhodná a zahŕňala širokú škálu aktivít. Od budovania spôsobilostí Ukrajiny a interoperability so silami NATO, cez presadzovanie reforiem v ukrajinskom obrannom a súvisiacom bezpečnostnom sektore, až po podporu nevojenských aktivít, ako je napríklad spolupráca na vedeckom výskume, verejná diplomacia a pod.

Na pozadí počiatkových fáz vojny Ruska proti Ukrajine (nielen nezákonnej anexie Krymu v roku 2014, ale aj využívania kybernetických útokov, dezinformácií a iných hybridných aktivít v nasledujúcich rokoch) vznikla na samite NATO vo Varšave v júli 2016 platforma NATO – Ukrajina na boj proti hybridnej vojne. Poskytuje mechanizmus na lepšiu identifikáciu hybridných hrozieb a budovanie kapacít na identifikáciu slabín a posilňovanie odolnosti štátu a spoločnosti. Prebiehajú projekty na podporu výskumu, odbornej prípravy a odborných konzultácií so zameraním sa na získané poznatky, boj proti dezinformáciám a zvyšovanie odolnosti.

Od ruskej ilegálnej anexie Krymu a destabilizácie východnej Ukrajiny v roku 2014 experti poskytovali rady týkajúce sa ukrajinských pohotovostných plánov a opatrení krízového manažmentu na obranu kritickéj energetickej infraštruktúry a ochranu civilného obyvateľstva. V súčasnosti sa spolupráca zameriava na zlepšenie národnej kapacity civilnej pripravenosti a odolnosti. Pokiaľ ide o posilnenie národnej odolnosti v roku 2019 vypracoval Poradný tím podpory pre odolnosť (RAST) pre ukrajinské inštitúcie odporúčania. Na žiadosť Ukrajiny sa začiatkom roka 2022, ešte pred ruskou inváziou, uskutočnili konzultácie RAST na úrovni expertov, aby poskytli technické poraden-

stvo na podporu aktivít v oblasti dlhodobej odolnosti krajiny a civilnej pripravenosti. Ukrajina sa tiež pravidelne zúčastňuje na aktivitách organizovaných NATO Euroatlantickým centrom pre koordináciu reakcie na katastrofy a sama hostila viaceré cvičenia na reakcie na katastrofy.

Účasť na procese plánovania a hodnotenia Partnerstva za mier pomohla Ukrajine stanoviť a dosiahnuť ambiciózne, no zároveň realistické ciele v oblasti obranných a bezpečnostných reforiem, transformácie a rozvoja spôsobilostí; za zlepšenie schopnosti svojich síl pôsobiť spolu so spojeneckými a partnerskými silami v reakciách na krízy a operáciách na podporu mieru; a za zlepšenie schopnosti Ukrajiny hostiť spojenecké a partnerské sily na cvičenia a výcvik.

Od roku 2007 sa Ukrajina podieľa na budovaní integrity NATO. Táto iniciatíva poskytuje praktickú pomoc a poradenstvo na posilnenie integrity, zodpovednosti a transparentnosti v sektore obrany a bezpečnosti. V októbri 2019 deväť inštitúcií ukrajinského obranného a bezpečnostného sektora dokončilo proces sebahodnotenia a vzájomného hodnotenia NATO budovania integrity, ktorý poskytol dôkladné posúdenie inštitucionálnych potrieb a slabých miest a ponúkol súbor sektorových odporúčaní na úrovni politiky na zlepšenie dobrej správy vecí verejných, udržateľné protikorupčné reformy v sektoroch obrany a súvisiacich bezpečnostných sektorov. Na tomto základe prispôbosený program činností naďalej poskytuje dve úrovne podpory pri budovaní kapacít, konkrétne odborné znalosti pre inštitúcie na zlepšenie správy a riadenia obranných zdrojov (finančných, ľudských a materiálnych).

Program zvyšovania obranného vzdelávania (DEEP) pomohol zlepšiť a reštrukturalizovať ukrajinské systémy vojenského vzdelávania a odborného výcviku so zameraním na osem inštitúcií vysokoškolského vzdelávania v oblasti obrany a päť výcvikových stredísk pre poddôstojníkov. Okrem toho DEEP radí pri riadení akadémií a univerzít, podporuje fakultu pri výučbe a pomáha pri vývoji kurzov o vodcovstve a rozhodovacích procesoch.

Ukrajina sa zapojila do programu Air Situation Data Exchange v júli 2006. Zvyšuje informovanosť a bezpečnosť letectva prostredníctvom vzájomného zdieľania údajov o vzdušnej situácii, čo zlepšuje operačnú efektívnosť protivzdušnej obrany prostredníctvom identifikácie, klasifikácie a potenciálnej dekonfliktnosti lietadiel. Táto spôsobilosť mala osobitný operačný význam a prínos po ďalšej ruskej invázii na ukrajinské územie od februára 2022. NATO úzko spolupracuje s Ukrajinou na poskytovaní čo najrelevantnejších informácií.

Účasť na širokom spektre vojenských aktivít a cvičení v rámci pracovného plánu Vojenského výboru s Ukrajinou sa zameriava na zlepšenie interoperability a operačných spôsobilostí ukrajinských ozbrojených síl, ale tiež výrazne prispieva k prebiehajúcim reformám bezpečnosti a obrany.

Aktívna účasť Ukrajiny v programe hodnotenia a spätnej väzby koncepcie operačných spôsobilostí NATO podporuje ďalší rozvoj ozbrojených síl a zároveň umožňuje Aliancii zostaviť na mieru šité balíky síl, ktoré možno nasadiť na podporu operácií a misií pod vedením NATO. ⁷⁾

Zrejme nik z občanov Slovenskej republiky nezostal nedotknutý konfliktom na území nášho suseda – Ukrajiny. Utorok 24. február 2022 bol dňom, kedy si mnohí z nás položili otázku, čo by bolo, keby sme neboli členskou krajinou NATO.

7) *Relations with Ukraine*, 2023.

9 ZÁVER

Celkovo členstvo Slovenskej republiky v NATO poskytuje mnohostranné výhody, ktoré zvyšujú a poskytujú bezpečnosť, stabilitu a prosperitu krajiny. Toto členstvo je zároveň dôležitou súčasťou celkového bezpečnostného a obranného systému. NATO zohráva kľúčovú úlohu pri ochrane hodnôt a bezpečnosti svojich členov v dnešnom komplexnom bezpečnostnom prostredí. Navyše, členstvo v NATO je pre Slovensko kľúčové pri príprave na rôzne bezpečnostné scenáre.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Cesta Slovenska do NATO [online]. MZVaEZ SR [cit. 2023-08-15]. Dostupné na internete: <<https://www.mzv.sk/web/sk/diplomacia/medzinarodne-organizacie/cesta-slovenska-do-nato>>.

MEDELSKÝ, J.: *Medzinárodné organizácie*. 1. vyd. Bratislava : Akadémia policajného zboru, 2014. 182 s. ISBN 978-80-8054-596-3.

NATO má 30. člena : Stalo sa ním Severné Macedónsko [online]. TASR, 2020 [cit. 2023-08-15]. Dostupné na internete: <<https://hnonline.sk/svet/2121024-nato-ma-30-clena-stalo-sa-nim-severne-macedonsko>>.

Relations with Ukraine [online]. NATO, 2023 [cit. 2023-08-15]. Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm#response>.

Severoatlantická zmluva, Washington D. C. 4. apríla 1949 [online]. NR SR [cit. 2023-08-15]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=186419>>.

Slovensko pred 16 rokmi vstúpilo do NATO, členom sa stalo päť rokov po susednom Česku či Maďarsku [online]. SITA, 2020 [cit. 2023-08-15]. Dostupné na internete: <<https://sita.sk/slovensko-pred-16-rokmi-vstupilo-do-nato-clenom-sa-stalo-pat-rokov-po-susednom-cesku-ci-madarsku/>>.

Vstup do NATO [online]. MO SR, 2004 [cit. 2023-08-15]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/vstup-do-nato/?mnu=288>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Benefity Slovenskej republiky z členstva v NATO.
2. Význam článku 5 pre Slovenskú republiku v čase konfliktu na Ukrajine.
3. Miesto Slovenskej republiky po prípadnom vystúpení z NATO.

VPLYV NÁVYKOVÝCH LÁTOK NA RIZIKOVÉ SPRÁVANIE PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

mjr. Mgr. PhDr. Andrea **VITEKOVÁ**

ÚVOD

Náročné životné situácie, rýchle tempo doby, zvýšené požiadavky na pracovný výkon a tlak dokonalosti môžu byť ideálnym spúšťačom zvýšeného konzumu návykových látok, vzniku rôznych závislostí a v konečnom dôsledku aj začiatkom rizikového správania sa jedinca k sebe alebo k okoliu. Psychické ťažkosti môžu v niektorých prípadoch prerásť až do duševného ochorenia, a tak zasiahnuť do osobného aj pracovného života. Na jeho vzniku sa môže podpísať viacero faktorov súčasne: biochemické procesy v mozgu, genetika, sociálne faktory ako výchova a prostredie, v ktorom žijeme a pracujeme, osobnostné rysy alebo užívanie psychotropných látok, ktoré ovplyvňujú centrálny nervový systém. Dôležité je nebagatelizovať začínajúce psychické ťažkosti a o téme otvorene hovoriť najmä prostredníctvom edukácie, a to aj vo vojenskom pracovnom prostredí. Predsudky a stigmatizácia totiž často bránia profesionálnym vojakom vyhľadať odbornú pomoc, aj keď v súčasnej dobe nastal v pozitívnom vnímaní odbornej psychologickej pomoci výrazný progres.

Dôraz na duševné zdravie zamestnancov a zabezpečenie pracovného prostredia bez zbytočných stresových stimulov sa pre zamestnávateľov stávajú novou výzvou.

1 FAKTORY VZNIKU RIZIKOVÉHO SPRÁVANIA

1.1 Psychológia rizika a rizikové správanie

Rizikové správanie je konštrukt, ktorý má širší presah do viacerých vied, ako napríklad do psychológie, medicíny, pedagogiky, andragogiky, sociológie, sociálnej práce či ďalších. Je to konštrukt multidimenzionálny, s významným historickým, spoločenským, vývinovým a kultúrnym kontextom. Širůčková definuje rizikové správanie ako rozmanité formy správania, ktoré majú negatívne dopady na zdravie, sociálne alebo psychologické fungovanie jedinca alebo ohrozujú jeho sociálne okolie, pričom ohrozenie môže byť reálne alebo predpokladané.¹⁾

„Rizikové správanie je možné vymedziť ako správanie, ktorého výsledok nie je jasný, ktoré prináša balansovanie medzi možnosťou negatívnych následkov, strát a pozitívnymi následkami, profitom. Všetky formy rizikového správania spravidla obsahujú kompromis medzi krátkodobým ziskom a potenciálnymi dlhodobými negatívnymi následkami.“²⁾

Macek rozdeľuje rizikové správanie na dve skupiny. Prvú tvorí správanie, ktoré nejakým spôsobom poškodzuje fyzické alebo psychické zdravie, v druhej ide o správanie spojené s negatívnym vplyvom a ujmom druhých, teda s ohrozením spoločnosti.³⁾ Hamanová rozlišuje rizikové správanie v psychosociálnej oblasti, v oblasti reprodukčného zdravia a v oblasti zneužívania návykových látok.⁴⁾ Z uvedeného je možné zovšeobecniť, že „rizikové správanie je sociálnym konštruktom,

1) ŠIRŮČKOVÁ, M.: Rizikové chování, 2015.

2) OROSOVÁ, O. a kol.: Rizikové faktory užívania drog dospelievajúcimi, 2007.

3) MACEK, P.: *Adolescence*, 2003.

4) HAMANOVÁ, J.: Rizikové chování v dospívání, 2000.

zahŕňajúcim rozmanité formy správania, ktoré nemusia byť nutne taxatívne vymedzené. Sú však identifikované ako tie, ktoré spôsobujú zdravotné, sociálne alebo psychologické ohrozenie jedinca samotného alebo jeho sociálneho okolia, pričom ohrozenie môže byť reálne alebo predpokladané.“⁵⁾

Ako už bolo spomenuté faktory rizikového správania predstavujú bio-psychosociálny model, teda vplyv genetickej výbavy jedinca, jeho osobnosť a vplyv sociálneho prostredia. Do oblasti osobnostných premenných Richard Jessor vo svojom modeli vzťahu problémového správania k jeho determinantám zahŕňa hodnoty, očakávania, presvedčenia a postoje k sebe i k druhým. Rozdeľuje ich na tie, ktoré rizikové správanie spúšťajú a tie, ktoré jeho rozvoju bránia. Osobnostnú náchylnosť k rizikovému správaniu podporuje vysoká hodnota osobnej nezávislosti, nízke očakávanie úspechu, väčšia sociálna kritika, väčší pocit odcudzenia, nízke sebahodnotenie a vyššia tolerancia k deviantnému správaniu.

Tabuľka 1: Príklady rizík pre duševné zdravie na pracovisku a mimo pracoviska

Zdroj rizika	Rizikový faktor
Osobný a sociálny	genetika predchádzajúce životné skúsenosti životné udalosti traumatické udalosti sociálna podpora schopnosti zvládania záťažových situácií zdroje osobné zdravotné návyky, napr. alkohol a drogy
Pracovisko	náplň práce pracovná záťaž a pracovné tempo pracovný rozvrh kontrola prostredie a vybavenie kultúra a funkcia organizácie medziľudské vzťahy v práci postavenie v organizácii kariérny rast násilie a šikanovanie
Sociálno-ekonomický	hospodárstvo a trh práce, hrozba nezamestnanosti a nezamestnanosť typ pracovnej zmluvy istota zamestnania obmedzenia dostupnosti služieb príjem geografia právne predpisy práca sociálne zabezpečenie BOZP

Faktory uvedené v tabuľke 1 nie sú úplné, ale dobre ilustrujú široké spektrum aspektov, ktoré môžu prispievať k duševným zdravotným problémom a poruchám. Mnohé z týchto faktorov sú dobre známe. Genetika môže mať vplyv na rozvoj psychotických porúch, zatiaľ čo sociálne faktory, ako napr. príjem a úrovne deprivácie, môžu ovplyvniť nielen duševné zdravotné problémy, ale aj choroby. V rámci pracoviska sa psychosociálne rizikové faktory spájajú s duševnými zdravotnými

5) ŠIRŮČEK, J. - ŠIRŮČKOVÁ, M. - MACEK, P.: Sociální opora rodičů..., 2007.

problémami, napr. štrukturálne charakteristiky pracoviska a pracovné metódy môžu mať vplyv na duševné zdravie a pohodu.

Nie všetky tieto faktory však pôsobia negatívne. Napríklad sociálna podpora je faktorom, ktorý funguje na pracovisku aj mimo neho na účely zmiernenia vplyvov rizikových faktorov na duševné zdravie. K zníženiu vplyvu negatívnych rizikových faktorov na duševné zdravie prispievajú aj spôsoby zvládania záťažových situácií a typy správania.

Naviac, tieto faktory nemusia pôsobiť izolovane. Bežne sa vyskytujú zoskupené tak na pracovisku, ako aj mimo neho. Napríklad nízky príjem, zlé pracovné podmienky, vysoké pracovné nároky a negatívne spôsoby zvládania záťažových situácií môžu často vzájomne súvisieť. Tieto zoskupenia rizikových faktorov poukazujú na potrebu intervencií vo viacerých prostrediach v záujme účinnej podpory duševného zdravia a pohody.

Existujú mnohé modely stresu pri práci poukazujúce na rôzne druhy psychosociálnych nebezpečenstiev, ktoré sa môžu vyskytnúť na pracoviskách. Výskum v oblasti psychosociálnych nebezpečenstiev sa uskutočňuje už viac než 40 rokov a panuje všeobecná zhoda o charaktere týchto nebezpečenstiev, ako aj o teóriách týkajúcich sa ich vplyvu na zdravie jednotlivca a na výsledky organizácie, ako napr. produktivita, kvalita práce, spokojnosť s prácou a absencie.

Tabuľka 2: Psychosociálne riziká na pracovisku

Druh nebezpečenstva	Vymedzenie
Náplň práce	Nedostatočná variabilita alebo krátke pracovné cykly, fragmentovaná alebo nezmyselná práca, nedostatočné využívanie zručností, vysoká miera neistoty, neustále vystavenie ľuďom počas práce.
Pracovná záťaž a pracovné tempo	Nadmerná alebo nedostatočná pracovná záťaž, strojové tempo práce, vysoké úrovne časového tlaku, neustále vystavenie termínom.
Pracovný rozvrh	Práce na zmeny, nočné zmeny, nepružný pracovný rozvrh a nepredvídateľný pracovný čas, dlhý alebo nesociálny pracovný čas.
Kontrola	Nízka účasť na rozhodovacom procese, nedostatočná kontrola nad pracovnou záťažou, pracovným tempom, prácou na zmeny a pod.
Prostredie a vybavenie	Nedostatočné vybavenie, nedostatočná dostupnosť, vhodnosť alebo údržba vybavenia, neprimerané prostredie, ako napr. nedostatočný priestor, zlé osvetlenie, nadmerný hluk.
Kultúra a funkcia organizácie	Nedostatočná komunikácia, nízka úroveň podpory v prípade riešenia problémov a osobného rozvoja, nedostatočná dohoda v súvislosti s cieľmi organizácie alebo ich nedostatočná formulácia.
Medziludské vzťahy v práci	Sociálne alebo fyzické vylúčenie alebo izolácia, zlé vzťahy s nadriadenými, medziludské konflikty, nedostatočná sociálna podpora, obťažovanie, šikanovanie.
Postavenie v organizácii	Nejednoznačné postavenie, konfliktné postavenie, zodpovednosť za ľudí.
Kariérny rast	Stagnácia a neistota v kariére, nedostatočný alebo prílišný postup v kariére, nízka mzda, neistota zamestnania, nízka spoločenská hodnota práce.
Rozhranie práce a domova	Konfliktné nároky práce a domova, nízka úroveň pomoci v domácnosti

V projekte PRIMA-EF40, ktorý financuje Európska komisia, sa navrhuje vytvorenie **európskeho rámca pre riadenie psychosociálnych rizík**. V rámci tohto projektu sa poukazuje na 10 hlavných druhov psychosociálnych nebezpečenstiev, ktoré sa vyskytujú na pracovisku.

Tieto riziká sa odlišujú v závislosti od pracoviska, ale menia sa aj postupom času. Objaviť sa môžu nové a vznikajúce nebezpečenstvá a v posledných rokoch sa také problémy, ako napr. obťažovanie, násilie a šikanovanie v práci už výslovne uznávajú ako psychosociálne nebezpečenstvá. Hospodárska recesia má tiež vplyv na vznikajúce psychosociálne nebezpečenstvá. Nebezpečenstvá zahŕňajú v tomto prípade také oblasti ako hrozba nezamestnanosti, zhoršenie kvality pracovných podmienok a práca na takých pracovných miestach, kde panuje nesúlad medzi schopnosťami jednotlivca a využívaním jeho zručností.

1.2 Závislosti verzus rizikové správanie

Psychoaktívne látky nepochybne predstavujú celospoločenský problém, ktorý sa dotýka nielen samotných závislých, ale aj ich rodín či okolitého prostredia. V našej spoločnosti je množstvo problémov v súvislosti s užívaním týchto látok, ale aj veľa možností ich riešenia a nápravy v každej zasiahnutej oblasti. Užívanie psychoaktívnych látok vedie k príjemným pocitom alebo k uvoľneniu negatívnych pocitov, čo môže viesť k opakovanému užívaniu s postupným vznikom závislosti. S týmto spojené riziká sú ovplyvnené viacerými faktormi, ako napríklad spôsob a okolnosti užívania látky, množstvo a frekvencia užitej dávky, súčasne užívanie viacerých psychoaktívnych látok, dĺžka ich užívania a iné.

Podľa typu užívania drogy sa závislosti rozdeľujú na **látkové** – alkohol, opiáty, kanabinoidy, sedatíva a hypnotiká, kokaín a pod. a **nelátkové** – gambling (patologické hráčstvo), závislosť od internetu (chat, hazardné hry, nakupovanie) a závislosť na mobilnom telefonovaní a sms správach. K nelátkovým závislostiam sa môže v súčasnej dobe priradiť aj závislosť od športu alebo závislosť od zdravého stravovania a životného štýlu (ortorexia).

Z pohľadu vplyvu závislostí na rizikové správanie vo vojenskom prostredí bude v článku v rámci látkových závislostí venovaná pozornosť závislosti od alkoholu, kanabinoidov a závislosti od sedatív a hypnotík. Z nelátkových závislostí v rámci vplyvu na rizikové správanie bude pozornosť venovaná gamblingu a online závislostiam (internetový gambling, nekontrolované nakupovanie).

Závislosť od alkoholu

Alkohol je najrozšírenejšou a najdlhšie užívanou látkou. Komplikácie spôsobené alkoholom je možné rozdeliť na *akútne* (po jednorazovom požití alkoholu) a *chronické* (spojené s dlhodobým nadužívaním alkoholu). Pri akútnych sa často stretávame s *akútnou intoxikáciou alkoholom* (opitosť, ebrietas, opica), keď alkohol pôsobí na psychické funkcie (zmena reakčného času, pozornosti, preceňovanie vlastných schopností, euforizujúci účinok, zníženie sociálnych zábran), neurologické a zmyslové (ataxia, hypestezia, hypnotický účinok, rozmazané videnie) a vegetatívne funkcie (tachykardia, polyúria a pod.). Tato intoxikácia často vedie k dopravným nehodám, rôznym napadnutiam či úmyselným sebapoškodeniam, alebo uduseniam v dôsledku aspirácie zvratkov. *Chronická intoxikácia alkoholom* sa podieľa na vzniku neuropsychiatrických (epilepsia, depresia, demencia), srdcovo-cievnych (hypertenzia, ateroskleróza), metabolických (cukrovka), gastrointestinálnych (vredová choroba žalúdka, zápal pankreasu, cirhóza pečene), onkologických (zhubný nádor úst-

nej dutiny, nosohltanu, rakovina pečene, pankreasu), infekčných (zápaly priedušiek a pľúc), vrodených (FAS – fetálny alkoholický syndróm) a iných ochorení (znižená imunita, neplodnosť, kožné choroby, atď.) vrátane samotnej závislosti od alkoholu.

Alkohol má vplyv na konkrétne formy rizikového správania ako sú agresivita, vandalizmus, delikventné správanie, ohrozenie zdravia a života seba i iných a podobne.

Závislosť od kanabinoïdov

Najrozšírenejšou ilegálnou drogou na svete je marihuana. Za hlavné psychoaktívne účinky kanabinoïdov zodpovedá tetrahydrokanabinol (THC) s nepriaznivým neurokognitívnym účinkom a zvýšenou pravdepodobnosťou vzniku psychotickej poruchy z okruhu schizofrénie. Neurokognitívne dôsledky užívania marihuany sa ďalej prejavujú najmä poruchou pozornosti, koncentrácie, pracovnej pamäti či exekutívnych funkcií. Medzi psychické príznaky intoxikácie kanabinoïdmi patrí eufória, smiech, letargia, úzkosť, podráždenosť či podozrievavosť, môžu sa tiež objaviť ilúzie až halucinácie. Pri chronickom užívaní sa často rozvíja psychická závislosť a pozorujeme sociálnu izoláciu, apatiu, hypobúliu, redukciu záujmov, stratu motivácie alebo zníženie sexuálnej apetenencie. Somatické príznaky majú často podobu sucha v ústach, začervenaných spojoviek či zvýšenej chuti do jedla.

Hlavné riziká užívania kanabinoïdov sú zmeny nálad od eufórie po úzkostné stavy, postupné zanedbávanie iných záujmov a pôžitkov v dôsledku uprednostňovania drogy. Najzávažnejšou komplikáciou je riziko vyvolania psychózy, vážnej duševnej poruchy podobnej schizofrénii.

Závislosť od sedatív a hypnotík

Časté symptómy objavujúce sa v lekárskej praxi sú úzkosť, napätie či nespavosť. Zhoršujú kvalitu života pacientov, a preto sú sedatíva a hypnotiká v medicíne veľmi obľúbenou skupinou liečiv s rýchlou úľavou od ťažkostí. Ich užívanie je však spojené s rizikami, ku ktorým patrí aj závislosť, ktorá sa vyvíja nenápadne niekoľko rokov so silnou psychologickou naviazanosťou pacienta. Preto je veľmi dôležité edukovať pacientov liečených práve prípravkami tejto skupiny. Akútne komplikácie užívania sedatív a hypnotík sa prejavujú poruchou pozornosti, pamäti, orientácie, motorickej koordinácie až so život ohrozujúcim útlmom vedomia a dýchania. Chronické komplikácie vedú k vzniku závislostí (medzi varovné príznaky patria časté návštevy lekára, paralelné návštevy viacerých lekárov alebo podvodné vymáhanie receptov), k poškodeniu pečene či kognitívnych funkcií s možným prechodom do demencie.

V rámci rizikového správania pri užívaní hypnotík a sedatív je výrazne ovplyvnená schopnosť viesť motorové vozidlo, čiže jedinec pod ich vplyvom by nikdy nemal šoférovať. Ďalej to môžu byť zmeny správania a nálad, úzkostné správanie. Nebezpečné je predávkovanie a kombinácia s inými látkami, ktoré môžu byť fatálne.

Gambling (patologické hráčstvo)

Podľa klasifikácie chorôb patrí patologické hráčstvo medzi „návykové a impulzívne poruchy“. Porucha spočíva v častých, opakovaných epizódach hráčstva, ktoré prevládajú na úkor sociálnych, materiálnych, rodinných a pracovných hodnôt a záväzkov. Jeho hlavnou črtou je opakujúce sa hráčske správanie, ktoré je maladaptívne, v dôsledku čoho sa rozvracajú osobné, rodinné a pracovné vzťahy. Ide o progresívnu a chronickú poruchu. Patologické hráčstvo je teda porucha,

pri ktorej je hráč čoraz viac zamestnaný hrou a je od nej závislý. Zvyšuje sa tolerancia na hru, a to tým, že neustále zvyšuje vklady. Aby sa dosiahol určitý účinok, dochádza k strate kontroly nad hrou a hra narušuje sociálne vzťahy. Gambling patrí k závažným poruchám osobnosti.

Táto finančne náročná choroba má za následok rizikové správanie, ako je klamanie najbližším, nelegálne aktivity v súvislosti so získaním financií na hranie, stratu zodpovedajúcich sociálnych, pracovných a rodinných kontaktov, práce alebo kariéry v dôsledku hrania, prítomnosť nepokoja a podráždenosti.

Online závislosti

Človek si za istých okolností môže rozvinúť závislý vzťah k rôznym veciam a činnostiam, a to nielen k užívaniu návykových látok. Môže ísť napríklad o nakupovanie, stávkovanie, hráčstvo, sexuálne aktivity, četovanie, obchodovanie, hranie online hier alebo inú aktivitu, ktorá prináša človeku potešenie či úľavu. Môže sa mu napokon vymknúť spod kontroly, získa v jeho živote veľkú dôležitosť a pokračuje v nej aj napriek tomu, že jemu a jeho okoliu zreteľne škodí. Závislosť od internetu alebo online závislosť je nadmerné používanie internetu, ktoré do života jedinca prináša psychologické, sociálne, pracovné alebo školské komplikácie. Ide o závislosť duševnú, nelátkovú, veľmi často pripodobňovanú k poruchám kontroly impulzov, kedy človek nevie dostatočne kontrolovať nutkanie, ktoré sa mu opakovane vynára v mysli (napr. kleptománia alebo nadmerné čistenie rúk). V mozgu však môžu nastať zmeny obdobné zmenám pri látkových závislostiach. Dôsledky závislosti od internetu sa prejavujú v psychosociálnej a telesnej oblasti, ako aj v oblasti pracovnej kariéry. Závislosť od internetu, podobne ako iné závislosti, býva sprevádzaná depresívnymi náladami a stavmi, úzkosťou, zníženým sebahodnotením a väčšou impulzívnosťou. Pocit straty kontroly nad vlastným životom môže viesť k spusteniu alebo výraznému prehĺbeniu vážnych psychických problémov, niekedy ohrozujúcich život.

Rizikové správanie nepredstavuje žiadnu homogénnu kategóriu, ale zahŕňa rôzne typy správania od spoločensky prijateľného, ako sú napríklad extrémne športy, až po závažné prejavy, ako napríklad samovražedné správanie. Toto správanie sa stalo bežnou súčasťou populácie a časť profesionálnych vojakov s ním má vlastnú skúsenosť. Negatívny vplyv závislostí na rizikové správanie jedinca narastá intenzitou a zvyšujúcou sa toleranciou na užívanie drogy. Zvýšená finančná spotreba na uspokojenie závislosti prináša so sebou zvýšené riziko nežiaduceho správania, ktoré má dopad na osobný a pracovný život jedinca, narastá riziko kriminálneho správania s trestno-právnym dopadom. Z tohto dôvodu budú v nasledujúcej časti podrobnejšie popísané niektoré formy rizikového správania.

Delikventné správanie

Pod pojmom delikventné správanie sa chápu všetky typy konania, ktoré porušujú sociálne normy chránené právnymi predpismi vrátane priestupkov.⁶⁾ Samotný pojem delikvencia pochádza z latinského slova delinquere, čo znamená previniť sa, dopustiť sa chyby a pôvodne bol termínom právnickým. Označuje sa ním antisociálne správanie, ktoré môže, ale nemusí byť spojené s právnymi dôsledkami, pričom delikvenciou sa spravidla rozumie miernejšie porušenie právnych alebo morálnych noriem, zatiaľ čo termín kriminalita sa používa pre závažné priestupky, trestné činy.

6) MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*, 1998, s. 309.

V súčasnej psychológii sa pojmom antisociálne správanie označuje také správanie, ktoré je namierené proti normám spoločnosti, ktorej je jedinec príslušníkom. Zo psychologického hľadiska sú všetky jeho formy rovnako závažné, no z hľadiska dopadov na spoločnosť je možné rozlíšiť dve oblasti. Menej závažná forma antisociálneho správania je charakterizovaná najmä nedodržiavaním základných povinností profesionálneho vojaka, porušovaním pravidiel, rôznymi priestupkami, často sem býva radené i klamanie. Spoločensky závažnejšiu formu tvoria činy, ktoré môžu naplniť právnu podstatu trestného činu. Patria k nim majetkové delikty a násilné správanie.⁷⁾

Klamanie

Klamstvo môže byť spôsobom úniku z osobne nepríjemnej, ťaživej situácie, ktorú hlavne človek v mladšom dospelom veku v danej chvíli nevie riešiť inak. Práve klamstvo je zámerné. Človek si uvedomuje, že nehovorí pravdu. Môže ísť o obranný mechanizmus, ktorým sa chce človek vyhnúť nejakým problémom alebo získať určitú výhodu. Iným prípadom sú klamstvá, ktoré poškodzujú inú osobu alebo sú zamerané na získanie osobného prospechu, pričom tým znevýhodňujú ostatných. V tomto prípade nejde o obranu v núdzi. Takéto klamstvá sa spájajú s ďalšími negatívnymi prejavmi alebo osobnostnými vlastnosťami, ako sú egoizmus alebo necitlivosť.⁸⁾

Krádeže

„Krádež je spoločensky nežiaduca činnosť, v ktorej ide o odcudzenie cudzieho majetku bez súhlasu majiteľa.“⁹⁾ Rozlišujú sa menej závažné príležitostné krádeže, závažnejšie plánované krádeže a opakované krádeže v skupine.

Agresívne správanie

Agresívne správanie je obyčajne charakterizované ako správanie, ktoré je vedené s úmyslom niekoho poškodiť, či niekomu inému ublížiť.¹⁰⁾ „Agresia je útočné či výbojné konanie, prejav nepriateľstva voči určitému objektu, úmyselný útok na prekážku, osobu, predmet stojaci v ceste k uspokojeniu potreby.“¹¹⁾ Pokiaľ človeku v niektorej oblasti niečo chýba alebo sa dlhšiu dobu nachádza v situácii, ktorá je pre neho nepriaznivá a nevie ju vhodným spôsobom riešiť, môže reagovať agresívne. Agresívne správanie je vtedy chápané ako spôsob odreagovania sa. Agresia ďalej môže fungovať ako kompenzácia. Ak človek nedokáže uspokojiť určitú potrebu prijateľným spôsobom, môže reagovať negatívne, čím sa zbavuje pocitu bezmocnosti.⁸⁾

Agresívne správanie je možné rozdeliť na fyzické a psychické, priame a nepriame. Medzi jednotlivé spôsoby zaraďujeme urážanie, posmievanie sa, ohováranie, poškodzovanie majetku, bitie, prepadnutie, atď.

Vandalizmus

Vandalizmus je považovaný za bezúčelné nezmyselné ničenie vecí, pretože okrem potešenia z ničenia neprináša žiadny zisk. Ide o primitívne ničenie kultúrnych hodnôt, ktoré je väčši-

7) BLATNÝ, M. a kol.: Prevalence antisociálního chování..., 2006, s. 22.

8) VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 1999.

9) KRAUS, B. - HRONCOVÁ, J. a kol.: *Sociální patologie*, 2007, s. 296.

10) BAUMGARTNER, F.: *Prejavy agresívneho správania dievčat a chlapcov*, 1995.

11) HARTL, P. - HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*, 2000, s. 22.

nou vykonávané v skupinách, často pod vplyvom alkoholu či drog. Príčiny takéhoto správania nie sú zďaleka jasné. Často pramení z nevládnutej akútnej frustrácie či z protestu voči spoločnosti. Za typický prejav vandalizmu bývajú považované i grafity. V tomto prípade nejde o potešenie z ničenia cudzieho majetku, ale o formu sebavyjadrenia, potreby potvrdenia vlastnej existencie či prejav hľadania identity.¹²⁾

Samovražednosť

Termín samovražda bol najpoužívanejším termínom pre označenie dobrovoľného odchodu zo života, ktorý zároveň vyjadroval akúsi morálnu zvrhlosť. Ide v ňom o vyjadrenie nezlučiteľnosti zabitia seba samého s konkrétnou nábožensko-etickou pozíciou. Používanie slova „samovražda“ je na základe novších poznatkov z oblasti empirických vied spochybňované a odmietané. Súčasná nemecká odborná literatúra sa prikláňa k otvorenejšiemu a hodnotovo neutrálnejšiemu pojmu „suicidium“. Je to čin motivovaný rôznymi faktormi. Jednou z hlavných príčin suicidiálneho jednaní sú rôzne depresie a psychické poruchy s prítomnosťou pochybností o zmysle života. Okrem patologicky podmienených suicidií existuje aj suicidium psychicky zdravých ľudí. Všeobecne teda ide o typ nepatologickej samovraždy označovaný ako „bilančné suicidium“. Jedná sa o dokonané suicidium u osôb v podstate normálnych, bez zjavných známkov patológie, ktoré na základe predchádzajúceho rozumového bilancovania doterajšieho života, po zvážení jeho kladných a záporných vyhládok, dochádzajú k záveru, že ich situácia je pre ďalší život neúnosná.

2 STAROSTLIVOSŤ O DUŠEVNÉ ZDRAVIE PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

Duševné zdravie je neoddeliteľnou a nevyhnutnou súčasťou zdravia. Je potrebné sa oň starať rovnako ako o fyzické zdravie, pretože jedno bez druhého nemôže fungovať.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) ho popisuje ako stav psychickej pohody, v ktorom človek:

- využíva svoje schopnosti,
- je schopný zvládať bežné stresy vo svojom živote,
- je schopný užitočne pracovať,
- je schopný byť prospešný pre svoju komunitu a podieľať sa na jej živote.

Dôležité je aj posilňovanie programov podpory duševného zdravia. Každý štvrtý človek v európskom regióne trpí v priebehu života nejakou formou poruchy duševného zdravia. Osobitnú pozornosť si zaslúži podpora včasnej diagnostiky depresí a prevencia samovrážd iniciovaním komunitných intervenčných programov. Výskumy vedú k lepšiemu porozumeniu negatívnych prepojení medzi problémami duševného zdravia so sociálnou marginalizáciou, nezamestnanosťou, bezdomovectvom, alkoholizmom a užívaním iných návykových látok. Čoraz aktuálnejšie sú aj nové formy závislosti týkajúce sa virtuálneho internetového sveta. V kontexte zdravotných dopadov v súvislosti s užívaním a zneužívaním legálnych a nelegálnych drog je nevyhnutné rešpektovanie a realizácia národných programov – národná protidrogová stratégia SR, národný akčný plán pre problémy s alkoholom a národný akčný plán na kontrolu tabaku.

12) JEDLIČKA, R. - KOŤA, J.: *Analýza a prevencia sociálne patologických javů u dětí a mládeže*, 1998.

Starostlivosť o duševné zdravie je ďalšou špecifickou oblasťou, v ktorej sa spájajú rôzne formy poskytovania zdravotnej starostlivosti, a ktorá má nadrezortný charakter. Priority pre duševné zdravie sú definované v dokumente Slovensko 2030:

1. Vytvoriť systém systematickej prevencie, včasnej diagnostiky a intervencie, vrátane systému výchovy a osvetu v oblasti zdravého životného štýlu a duševného zdravia, vrátane boja so závislosťami.
2. Zvýšiť dostupnosť starostlivosti o duševné zdravie v kontinuu zdravia – porucha.

2.1 Psychologická služba

Starostlivosť o duševné zdravie profesionálnych vojakov v podstatnej miere zabezpečujú vojenský psychológovia. Psychologická starostlivosť je poskytovaná pre profesionálnych vojakov a zamestnancov v pôsobnosti Ministerstva obrany SR, vo vymedzenom rozsahu aj pre rodinných príslušníkov profesionálnych vojakov a zamestnancov a pre vojnových veteránov. Nezastupiteľná je prítomnosť vojenského psychológa, ktorý je schopný v prípade mimoriadnej udalosti poskytnúť krízovú intervenciu.

Duševné zdravie personálu spočíva vo vyváženom a bezporuchovom vyrovnávaní sa s požiadavkami sociálneho a pracovného prostredia. Prejavuje sa efektívnym a tvorivým pracovným výkonom, vytvára predpoklady na subjektívne prežívanie pracovnej spokojnosti, odzrkadľuje sa v celkovom pociťovaní životného šťastia a naplnení zmyslu života.

Formovanie a udržanie duševného zdravia v žiaducom stave je založené na priaznivom pomere medzi mierou nárokov vojenskej služby a medzi úrovňou vnútorných predpokladov psychiky vojaka tieto požiadavky splniť. Možnosti rozvoja a upevňovania psychického zdravia sa nachádzajú a mali by sa uplatňovať v rámci každodenných činností vojenského života, teda v priebehu celej vojenskej služby.

Starostlivosť o duševné zdravie nemožno zúžiť iba na odstraňovanie vplyvov narušujúcich jeho úroveň, ich následkov a znovuoobnovenie duševného zdravia. Oveľa dôležitejšia je prevencia psychických porúch a využitie vplyvov, ktoré psychické zdravie posilňujú, a to dôslednou a cielenou psychologickou prípravou. Pozitívny efekt psychologickéj prípravy má podporný vplyv na psychické zdravie vojaka a súčasne má zefektívňujúci vplyv na úroveň dosiahnutej psychickej pripravenosti na zvládnutie všetkých vojenských činností.

Cieľom psychologickéj prípravy je splnenie výcvikových, prípadne bojových úloh za každých podmienok tak, aby bolo preventívne udržané psychické zdravie vojakov na takej úrovni, ktorá umožňuje úspešné plnenie úloh a zvládanie záťaže.

Efekt a dôsledky odborne a účelne organizovanej prípravy vojsk zavádzaním psychologických prvkov do aktivít vojenskej služby a výcviku, regulovaním psychického stavu a sociálnej skupinovej súdržnosti má kladný vplyv na všetky stránky vojenského života a priaznivo formuje duševné zdravie. To znamená, že formovanie a udržanie psychického zdravia nie je len vedľajší produkt psychologickéj prípravy vojsk. Upevňovanie psychického zdravia by malo byť hlavným cieľom vo všestrannej starostlivosti o vojaka ako prioritná podmienka pre plnenie úloh.

Udržiavanie a rozvoj duševného zdravia profesionálneho vojaka je predmetom záujmu nielen psychologickéj, ale i duchovnej a zdravotnej služby. Silami a prostriedkami týchto služieb je zabezpečená psychologická, duchovno-pastoračná a zdravotná podpora vojenského personálu doma aj v zahraničí.

2.2 Prevencia rizikového správania

Najjednoduchšie vysvetlenie pre pojem prevencia je, že ide o predchádzanie vzniku alebo možného vzniku zdravotných, psychických, sociálnych alebo iných problémov.

Levická poňala komplexnú definíciu prevencie pre oblasť sociálnej práce a vymedzila prevenciu ako „činnosť na zabránenie niečomu v pozitívnom zmysle, ako činnosť nasmerovanú na minimalizovanie antisociálnych problémov, ktoré sa vyskytujú v živote jednotlivcov, rodín, skupín, prípadne aj komunít. Prevenciu nazýva konaním, ktoré bráni vzniku týchto problémov“. ¹³⁾

Negatívne javy v spoločnosti predstavujú globálny problém. Prevencia je jedna z ciest, ako ich minimalizovať. Účinná prevencia predstavuje zohľadnenie multifaktorovosti a špecifickosti problematiky. S tým súvisí tvorba preventívnych plánov a ich následná aplikácia do aplikačnej praxe. V prevencii závislosti a rizikového správania akéhokoľvek druhu je dôležitá edukácia v rámci uvedenej problematiky a podpora a starostlivosť odborného personálu.

Psychologické poradenstvo

V kompetencii psychologickej služby je poskytovanie psychologického poradenstva personálu rezortu obrany. Psychologické poradenstvo je poradenskou pomocou orientovanou na riešenie psychických problémov človeka. V psychologickom poradenstve je klientom poskytnutá psychologická pomoc zameraná na osobné problémy súvisiace so životnými úlohami, adaptáciou, socializáciou a personalizáciou človeka.

Dostupnosť odborníkov z radov psychológie je na Slovensku vo všeobecnosti nízka. Dopyt je vysoký, čakacie lehoty dlhé a sedenia finančne náročné. Profesionálni vojaci, zamestnanci, vojnoví veteráni a ich rodinní príslušníci môžu využívať psychologické služby vojenských psychológov na emailovej adrese **psycholog.ossr@mil.sk**. Je možné využiť aj služby individuálneho psychologického poradenstva osobne, ktoré je potrebné dohodnúť s konkrétnym psychológom.

Edukácia

Vzdelávanie v oblasti závislostí a rizikového správania zabezpečujú vojenský psychológovia v rámci už spomínanej psychologickej prípravy prezenčnou formou, ako aj prostredníctvom edukačných materiálov distribuovaných vojenskému personálu. Formou elektronickej pošty je psychologická edukácia poskytovaná v rámci celého rezortu obrany. Zaoberá sa témami ako napr. efektívna komunikácia, vzťahy a zvládanie konfliktov, životná spokojnosť, úzkosť a panika – ako ich rozoznať od bežného strachu, mentálne zdravie a prevencia mentálneho zdravia.

3 ZÁVER

Závislosti a rizikové správanie zasahujú nielen do života jednotlivca a do jeho bezprostredného okolia, ale majú aj celospoločenský dosah vyžadujúci celospoločenské intervencie a riešenia.

Život v dnešnej dobe prináša so sebou veľmi veľa stresových udalostí. Je na každom z nás, ako sa naučí zvládať každodenné aj výnimočné nároky života. Dôležitá je prevencia zahŕňajúca zdravý životný štýl, kvalitné medziludské vzťahy, ale aj aktívne rozvíjanie stratégií zvládania záťažových situácií, ktoré môžu zapríčiniť rizikové správanie. To znamená mať pravidelný režim, robiť si denné plány, ovplyvňovať to, čo ovplyvňovať môžeme, aktívny životný štýl, pobyt v prírode.

13) LEVICKÁ, J.: *Metódy sociálnej práce*, 2003

Veľmi prospešné je i kvalitné trávenie času s najbližšími a rodinou, keďže podpora a pocit bezpečia od najbližších pomáha k úľave od stresu.

Ak sa napriek tomu ocitneme na križovatke schopnosti zvládnuť akúkoľvek náročnú životnú situáciu, neobávajme sa vyhľadať pomoc odborníka.

Nie je slabosťou ocitnúť sa v ťažkej situácii. Slabosťou je nehľadať spôsob, ako ju zvládnuť. Odborník na duševné zdravie môže byť tým pravým sprievodcom náročnosťou života.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ALEXANDERČÍKOVÁ, Z.: Závislosť od iných drog. In: IZÁKOVÁ, Ľ. a kol.: *Závislosti*. 1. vyd. Bratislava : Lundbeck, [2016], s. 152-162. ISBN 978-80-89434-31-2.

BARTOŇKOVÁ, H. - ŠIMEK, D.: *Andragogika : Studijní texty pro distanční studium*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. 65 s.

BAUMGARTNER, F.: Prejavy agresívneho správania dievčat a chlapcov. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, roč. 30, 1995, č. 2, s. 199-208.

BENKOVIČ, J. - MARTINOVE, M. - ĎANOVSKÝ, J.: Nové syntetické látky na drogovej scéne na Slovensku a vo svete. In: *Psychiatria pre prax*, roč. 15, 2014, č. 2, s. 59-63.

BERRYOVÁ, L.: *Psychológia v práci : Úvod do pracovnej a organizačnej psychológie*. Bratislava : Ikar, 2009. 693 s. ISBN 978-80-551-1842-0.

BLATNÝ, M. a kol.: Prevalence antisociálneho chování českých adolescentů z městských oblastí. In: *Československá psychologie*, roč. 50, 2006, č. 4, s. 297-310. ISSN 0009-062X.

BODNAR B.: Závislosť od opioidov. In: IZÁKOVÁ, Ľ. a kol.: *Závislosti*. 1. vyd. Bratislava : Lundbeck, [2016], s. 102-122. ISBN 978-80-89434-31-2.

CREAN, R. D. - CRANE, N. A. - MASON, B. J.: *An Evidence Based Review of Acute and Long-Term Effects of Cannabis Use on Executive Cognitive Functions* [online]. NCBI, 2011 [cit. 2023-08-05]. Dostupné na internete: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3037578/>>.

ČERMÁK, I. - HŘEBÍČKOVÁ, M. - MACEK, P. (eds.): *Agrese, identita, osobnost*. 1. vyd. Brno : Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003. 315 s. ISBN 80-86620-06-9.

ERIKSON, E. H.: *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Doplnené vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s.

DZIAKOVÁ O.: *Vojenská psychologie*. 1. vyd. Praha : Triton, 2009. 544 s. ISBN 978-80-7387-156-7.

GMAZ, J. M. - YANG, L. - AHRARI, A. a kol.: *Binge inhalation of toluene vapor produces dissociable motor and cognitive dysfunction in water maze tasks* [online]. NCBI, 2011 [cit. 2023-08-05]. Dostupné na internete: <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22903072/>>.

GROHOL M.: Závislosť od alkoholu. In: IZÁKOVÁ, Ľ. a kol.: *Závislosti*. 1. vyd. Bratislava : Lundbeck, [2016], s. 49-82. ISBN 978-80-89434-31-2.

HAMANOVÁ, J.: Rizikové chování v dospívání. In: *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence : 1. odborný seminář, SZÚ 5. - 7. 9. 2000*. Praha : Free Teens Press, 2000, s. 15-29.

HARTL, P. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. Praha : Karolinum, 1999. 231 s. ISBN 80-7184-841-7.

- HARTL, P. - HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HAWKINS, Ch.: Literature review : Considerations for Psychedelic Research. In: *UC Merced Undergraduate Research Journal*, roč. 5, 2013, č. 1, s. 58-65.
- HERETIK, A. jr. - HERETIK, A. sr. - NOVOTNÝ V. a kol.: *EPIAF – Epidemiológia alkoholizmu a fajčenia na Slovensku*. Nové Zámky : Psychoprof, 2008. 152 s. ISBN 978-80-89322-01-5.
- JANÍK P.: Závislosť od psychostimulancií. In: IZÁKOVÁ, Ľ. a kol.: *Závislosti*. 1. vyd. Bratislava : Lundbeck, [2016], s. 142-151. ISBN 978-80-89434-31-2.
- JEDLIČKA, R. - KOŤA, J.: *Analýza a prevencia sociálne patologických javů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 169 s. ISBN 80-7184-555-8.
- JUNG, C. G.: *Člověk a duše*. 3. rozšírené a doplnené vyd. Praha : Academia ,1995. 278 s. ISBN 80-200-0543-9.
- KRAUS, B. - HRONCOVÁ, J. a kol.: *Sociální patologie*. 1. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 2007. 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.
- KRYSTOŇ, M. - SABOLOVÁ, G.: *Úvod do andragogiky a psychológie dospelých*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2003. 107 s. ISBN 80-8055-851-5.
- LANGMEIER, J. - KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha : Grada, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
- LEVICKÁ, J.: *Metódy sociálnej práce*. Trnava : Trnavská unbiverzita, 2003. 122 s. ISBN 8-89074-38-3.
- MACEK, P.: *Adolescence*. 2. vyd. Praha : Portál, 2003. 143 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MACHALOVÁ, M.: *Psychológia vo vzdelávaní dospelých*. 1. vyd. Bratislava : Rádio Print, 2004. 224 s. ISBN 80-969339-6-5.
- MATOUŠEK O. - KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 335 s. ISBN 80-7178-226-2.
- OROSOVÁ, O. a kol.: Rizikové faktory užívania drog dospievajúcimi. In: *Československá psychologie*, roč. 51, 2007, č. 1, s. 32-47. ISSN 0009-062X.
- PÁLENÍČEK, T. - JANŮ, L. - DUŠKA, F.: Návykové nemoci vyvolané alkoholom a jinými návykovými látkami. In: SEIFERTO VÁ, D. a kol.: *Postupy v léčbě psychických poruch*. Praha : Academia Medica Pragensis, 2008, s. 42-70. ISBN 80-86694-07-0.
- PATARÁK M. Závislosť od kanabinoidov. In: IZÁKOVÁ, Ľ. a kol.: *Závislosti*. 1. vyd. Bratislava : Lundbeck, [2016], s. 123-141. ISBN 978-80-89434-31-2.
- RÁC, I.: *Sociálna patológia a prevencia sociálno-patologických javov*. 1. vyd. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2011. 141 s. ISBN 978-80-8094-913-6.
- REDHAMMER, R.: *Fajčenie a zdravie*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2007. 158 s. ISBN 978-80-8095-017-0.
- RIOS, B.: *Mental health issues cost EU countries more than €600 billion* [online]. Euractiv, 2018 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <<https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/mental-health-issues-cost-eu-countries-more-than-e600-billion/>>.

Smernica Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. 13/2016 o výkone psychologických činností.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. a kol.: *Přehled vývojové psychologie*. Dotlač 2. nezm. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. 175 s. ISBN 80-244-0629-2.

ŠIRŮČEK, J. - ŠIRŮČKOVÁ, M. - MACEK, P.: Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. In: *Československá psychologie*, roč. 51, 2007, č. 5, s. 476-488. ISSN 0009-062X.

ŠIRŮČKOVÁ, M.: Rizikové chování [Risk behaviour, problem behaviour, risk-taking behaviour]. In: MIOVSKÝ, M. a kol.: *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování II*. 2. preprac. a dopl. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 2015, s. 161-166. ISBN 978-80-7422-393-8.

ŠTELIAR, I.: *Prevalence of drug use in Slovakia* [online]. 2015 [cit. 2023-08-05]. Dostupné na internete: <<http://www.emcdda.europa.eu/countries/slovakia>>.

TURČEK, M.: Závislost od anxiolytík a hypnotík. In: IZÁKOVÁ, Ľ. a kol.: *Závislosti*. 1. vyd. Bratislava : Lundbeck, [2016], s. 83-101. ISBN 978-80-89434-31-2.

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha : Portál, 1999. 444s. ISBN 80-7178-678-0.

VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie II. : Dospělost a stáří*. Praha : Karolinum, 2007. 464 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

WHO report on the global tobacco epidemic, 2009 : Implementing smoke-free environments. Geneva : World Health Organization, 2009. 568 s. ISBN 978-92-4-156391-8.

WYNNE, R. a kol.: *Podpora duševného zdravia na pracovisku : Usmernenie k uplatňovaniu komplexného prístupu*. Luxemburg : Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2017. 76 s. ISBN 978-92-79-66327-7.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte príznaky alkoholovej závislosti.
2. Definujte pojem patologické hráčstvo.
3. Charakterizujte pojem duševné zdravie.
4. Vymenujte hlavné úlohy vojenského psychológa.
5. Aké sú najčastejšie faktory vzniku rizikového správania?

KYBERTERORIZMUS AKO SKUTOČNÝ PROBLÉM PRE MODERNÚ SPOLOČNOSŤ

npor. JUDr. Milan **KUSÁK**, LL.M.

ÚVOD

V posledných rokoch sa kybernetický svet stáva čoraz zložitejším a s tým sa zvyšuje aj počet hrozieb, ktoré nové technológie prinášajú. Zatiaľ čo technologický pokrok prináša mnoho výhod a možností, je dôležité si uvedomiť aj tienisté stránky, ktoré sú s ním spojené. Jednou z najväznejších hrozieb, ktorej dnes čelíme v kybernetickom priestore, je kyberterorizmus.

Doposiaľ neexistuje jednotná univerzálna definícia pojmu terorizmus, a taktiež ani jednotná univerzálna definícia kyberterorizmu. Ak sa vychádza z definície, podľa ktorej „*terorizmus predstavuje násilie, resp. vyhrážanie sa násilím a zastrašovanie uplatňované proti odporcovi až do jeho fyzického zničenia,*“ tak potom „*kyberterorizmus tvorí zhodnú činnosť, avšak realizovanú v priestore informačných systémov.*“¹⁾ Preto je možné kyberterorizmus vnímať ako využívanie informačných technológií, najmä internetu, na vykonávanie teroristických činov. Zámerom takýchto činov je vytváranie atmosféry strachu, narušenie kritických infraštruktúr alebo dosiahnutie politických, náboženských či ideologických cieľov prostredníctvom narušenia alebo poškodenia elektronických informačných systémov.²⁾

Rozdiel medzi bežným kybernetickým útokom a kyberterorizmom je v zámeroch a výsledkoch. Kým bežný kybernetický útok môže byť motivovaný finančným ziskom, špionážou alebo jednoducho túžbou po narušení, kyberterorizmus je často spojený s väčšími ideologickými alebo politickými cieľmi a má za cieľ vyvolať v spoločnosti masový strach alebo značné škody.

V dnešnom svete je teda nevyhnutné neustále sa vzdelávať a byť pripravení na možné hrozby, ktoré kyberterorizmus môže priniesť.

1 PREHĽAD SÚČASNEJ SITUÁCIE A DÔLEŽITOSŤ TÉMY

S rastom digitálnej éry je dôležité si uvedomiť, že kyberterorizmus predstavuje vážnu hrozbu. Teroristické organizácie získavajú prístup k sofistikovanejším technikám a nástrojom, čo zvyšuje riziko útokov. V minulosti mohli byť kybernetické útoky považované za obťažovanie, ale dnes môžu spôsobiť vážne škody vrátane výpadkov elektriny, finančných problémov alebo ohrozenia zdravotníckych zariadení.

Kyberterorizmus má priame dôsledky nielen pre jednotlivcov a podniky, ale môže mať aj katastrofálne dôsledky pre celé národy. Stratégie strachu z digitálnych systémov, ekonomické straty a dokonca straty na ľudských životoch sú skutočné scenáre, ktorých sa treba obávať. Psychologicky má kyberterorizmus vplyv na spoločnosť a môže spôsobovať obavy z online transakcií a používania sociálnych médií. Preto je nevyhnutné, aby vlády, súkromný sektor a občania spolupracovali na zlepšení obranných mechanizmov a zvýšení povedomia o kybernetických hrozbách. S rastom technológií je potrebné byť o krok dopredu pred potenciálnymi teroristami a ich metódami. Je dôležité investovať do bezpečnosti a vzdelávania, aby sa minimalizovalo riziko kybernetických útokov a ochránili sa naše digitálne systémy a životy.

1) PŘIBYL, T.: *Kyberterorizmus*.

2) IVANČÍK, R. - BARIČIČOVÁ, L.: *Kybernetické hrozby ako súčasť asymetrických bezpečnostných hrozieb v 21. storočí*, 2019.

2 TYPY ÚTOKOV

2.1 Malware a ransomware

Malware je všeobecný termín, ktorý označuje rôzne formy škodlivého softvéru, ktoré majú často za cieľ poškodiť počítačové zariadenie používateľa. Existuje mnoho názvov pre malwarové programy – vírusy, červy, trojské kone, keyloggery, droppery, scareware, spamery, zadné vrátka, rootkity, spyware, adware, ransomware, skripty, makrá a ďalšie. Každý antivírusový program používa iné označenia pre rovnaké malwarové varianty. Komplexné malwary zahŕňajú rôzne programy a techniky, ktoré sú kombinované s cieľom dosiahnuť úspech útoku. Napríklad trojský kôň môže spolupracovať s červom na šírenie malwaru. Výraz „vírus“ sa najčastejšie používa na označenie rôznych typov škodlivého kódu, hoci väčšina malwarov spadá do viacerých kategórií.³⁾ ⁴⁾ Vírus sa pripája k programom alebo súborom a môže sa replikovať a infikovať ďalšie počítačové zariadenia.⁵⁾ Červy dokážu replikovať samy seba bez akcie používateľa a šíria sa cez počítačové siete. Trójske kone sa vydávajú za legitímne programy, ale v skutočnosti sú škodlivým softvérom. Rootkity skrývajú súbory a procesy pred detekciou a môžu získať vzdialený prístup k systému. Zadné vrátka poskytujú neoprávnený prístup k systému. Boty sú zariadenia, ktoré sú súčasťou botnetov a môžu byť využité na rôzne útoky. Je dôležité chrániť sa pred malwarom a využívať bezpečnostné opatrenia ako sú aktualizácie softvéru, antivírusové programy a informovanosť používateľov.⁶⁾

2.1.1 Skutočné prípady

Conficker (známy tiež ako Downup, Downadup a Kido) je počítačový červ, ktorý sa zameriava na operačný systém Windows a prvýkrát bol objavený v novembri 2008. Jeho pôvodná verzia, Conficker A, sa šírila prostredníctvom zraniteľnosti vo Windows Server Service. Neskôr objavené varianty, Conficker B a C (objavené v decembri 2008 a februári 2009), pridali schopnosť šírenia cez zdieľané súbory Windows so slabými heslami, ako aj cez funkciu „Autorun“ na USB zariadení. Ešte novšie varianty Conficker D a E (objavené v marci 2009 a apríli 2009) zahrnovali systém komunikácie peer-to-peer, pričom varianta E stiahla a nainštalovala aj spambot Waledac, ako aj SpyProtect 2009, čo je falošný antivírusový produkt. Vzhľadom na meniaci sa spôsob šírenia Confickeru bolo ťažké odhadnúť počet infekcií počas vrcholu jeho šírenia. Odhaduje sa, že v januári 2009 bol počet infekcií medzi 9 až 15 miliónmi.

Skupina bezpečnostných výskumníkov a spoločností, vrátane Microsoftu, Symantecu a VeriSignu, vytvorila na začiatku roka 2009 Conficker Working Group (CWG) v snahe bojovať proti šíreniu Confickeru a vystopovať hackera alebo hackerov, ktorí ho vytvorili. Od vzniku CWG blokujú servery príkazy a kontroly (C&C) Confickeru registráciou určitých kľúčových doménových mien. Takto sa botnet Conficker stáva pre jeho majiteľov bezcenným. Zastavenie týchto aktivít by mohlo umožniť Confickeru znovu získať kontrolu. Microsoft momentálne ponúka odmenu 250 000 dolárov za informácie vedúce k zatknutiu tvorcov Confickeru.

3) BAILEY, M.: *Complete Guide to Internet Privacy, Anonymity & Security*, 2015.

4) SZOR, P.: *Počítačové viry : analýza útoku a obrana*, 2006.

5) *Types of Malware*, 2012.

6) *Communication from the Commission to the European Parliament...*, 2006.

2.1.2 Ransomware

Ransomware je škodlivý softvér navrhnutý na vykonávanie nelegálnych aktivít, ako je obmedzenie prístupu k osobným údajom alebo požadovanie výkupného. ⁷⁾ Výkupné je zvyčajne požadované v kryptomene, čo utajuje identitu útočníka a umožňuje mu uniknúť spravodlivosti. V posledných rokoch došlo k značnému nárastu ransomwarových útokov.

Existujú rôzne formy ransomware vrátane lockeru, crypto a scareware. Scareware zavádza užívateľov pomocou vyskakovacích reklám, aby si mysleli, že musia stiahnuť určitý softvér, a tým si nainštalujú malware. Táto forma ransomwaru je založená skôr na zastrašovaní užívateľov, než na uzamknutí zariadenia alebo šifrovaní údajov. Locker ransomware blokuje základné funkcie počítača ako je napríklad prístup k súborom. Obyčajne je ľahko prekonateľný. Crypto ransomware šifruje citlivé súbory užívateľa a je často nezvratný v dôsledku použitia silných šifrovacích techník.

Pri hybridnom šifrovaní, čo je najťažšie dešifrovateľná forma, sa používajú symetrické aj asymetrické šifrovacie metódy. Ransomware najprv vytvorí náhodný symetrický kľúč, ktorý potom použije na šifrovanie súborov obete. ⁸⁾ Následne sú vygenerované verejné a súkromné kľúče zo servera príkazov a kontroly, ku ktorému je ransomware pripojený. Verejný kľúč slúži na šifrovanie symetrického kľúča, zatiaľ čo súkromný kľúč je uložený na serveri C&C. Obete sú následne vyzvané k zaplateniu výkupného, pričom dešifrovací proces sa spustí až po jeho úhrade. Ak je výkupné zaplatené, obeť získa prístup k dešifrovaciemu kľúču a pomocou neho súbory obnoví. ⁹⁾

Zvyčajne sa pre každú infekciu generuje unikátny pár verejných a súkromných kľúčov, aby sa obetiam znemožnilo zdieľanie súkromných kľúčov na obnovenie súborov. Ransomware je vážnou hrozbou, ktorá má negatívne dôsledky pre jednotlivcov a podniky.

2.2 DDoS útoky

Útoky typu odopretie služby (Denial of Service, skr. DoS) sú druhom kybernetického útoku zameraného na konkrétnu aplikáciu alebo web s cieľom vyčerpať zdroje cieľového systému, čo následne spôsobí, že cieľ bude nedosiahnuteľný alebo neprístupný, čím sa legitímnym používateľom odoprie prístup k službe. Existuje mnoho foriem DoS útokov, ale najbežnejšie sú nasledujúce typy:

1. Preťaženie sieťových zdrojov spotrebuje všetok dostupný hardvér, softvér alebo kapacitu cieľa.
2. Preťaženie zdrojov protokolu spotrebuje dostupné zdroje relácie alebo pripojenia cieľa.
3. Preťaženie zdrojov aplikácie spotrebuje dostupné výpočtové alebo úložné zdroje cieľa. ¹⁰⁾

Útok DoS sa klasifikuje ako útok distribuovaného odopretia služby (Distributed Denial of Service, skr. DDoS), kedy preťažujúca premávka pochádza z viac ako jedného útočiaceho zariadenia (všetky spolupracujú súčasne). Útočníci DDoS často využívajú botnet na vykonávanie útokov veľkého rozsahu, ktoré sa zo strany cieľovej entity zdajú akoby pochádzali od väčšieho množstva rôznych útočníkov. Do botnetu môže patriť široká škála zariadení vrátane zariadení internetu vecí (Internet of Things, skr. IoT). Zariadenia IoT sú pripojené k internetu, často používajú predvolené heslá a chýba im dobrá bezpečnostná politika, čo ich robí zraniteľnými voči kompromitácii a zneužitiu.

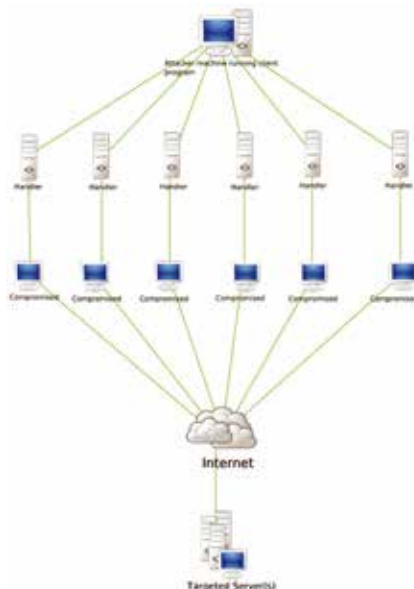
7) PETROWSKI, T.: *Bezpečí na internetu pro všechny*, 2014.

8) *Ransomvér CryptoWall 3.0 zarobil stovky miliónov : Jedinej skupine*, 2015.

9) *Internet Security Threats*, 2015.

10) TRIPATHI, N. - MEHTRE, B. M.: *DoS and DDoS Attacks...*, 2013.

Kedže infekcie zariadení IoT často unikajú pozornosti používateľov, útočník môže ľahko zoskupiť stovky tisíc týchto zariadení do silného botnetu schopného vykonávať útok veľkého objemu. Ďalej, po vytvorení botnetu môže kybernetický aktér prenajímať ho iným potenciálnym útočníkom v schéme „útok za nájom“, čo umožňuje neskúseným používateľom spúšťať DDoS útoky.¹¹⁾

Obrázok 1: Diagram útoku DDoS
(Zdroj: <https://en.wikipedia.org>)

Hoci dopad DDoS útokov môže byť často zanedbateľný (v závislosti od rozsahu útoku), ale mohol by byť aj vážny a zahŕňať stratu alebo degradáciu kritických služieb, stratu produktivity, rozsiahle náklady na nápravu a akútnu škodu na povesti.

Cieľom DDoS útoku je nemožné vyhnúť sa úplne. Existujú však proaktívne kroky, ktoré môžu organizácie podniknúť, aby zmiernili účinky útoku na dostupnosť ich zdrojov.

2.2.1 BOTNET

BOTNET je výraz, ktorý je odvodený od termínu bot, čo je skrátenie slova robot. Útočníci používajú rôzne trikové techniky na šírenie škodlivého softvéru, ktorý dokáže počítač premieňať na bota alebo zombíka. V situácii, keď počítač nie je ovládaný používateľom, ale ovláda ho hacker, vykonáva počítač na internete niekoľko podozrivých úloh bez vedomia používateľa. Útočníci zvyčajne využívajú boty na infikovanie veľkého počtu počítačov. Tieto počítače tvoria skupinu známu ako BOTNET. Tieto zombíky možno využiť na šírenie nevyžiadanych e-mailov, šírenie vírusov, útoky na servery a páchanie rôznych druhov podvodov a kybernetických trestných činov. Veľkosť BOTNETu je premenná a závisí od sofistikovanosti a zložitosti použitých botov. Veľký BOTNET pozostáva z desiatok až stoviek tisícov zombíkov. Na druhej strane menší BOTNET pozostáva z niekoľko tisíc zombíkov. Majiteľ, ktorého počítač sa stal zombíkom nevie, že postihnutý počítač a všetky jeho zdroje sú na diaľku ovládané, podrobené a zneužívané, a to jedným alebo skupinou prevádzkovateľov škodlivého softvéru, ktorí používajú Internet Relay Chat (IRC) ako podstatný nástroj pre tieto škodlivé útoky. Existuje niekoľko druhov škodlivých softvérov a aplikácií. Veľké boty sa používajú na šírenie vírusov, zatiaľ čo menšie druhy botov takéto schopnosti nemajú.

11) ROSSOW, Ch.: *Amplification Hell...*, 2014.

2.2.2 Detekcia

Detekcia BOTNETov je zložitá a veľmi náročná. Dôvodom je, že boty fungujú v sieti alebo v infikovanom stroji bez predchádzajúceho informovania majiteľa. Existujú však bežné indikátory rutinného fungovania počítača, na základe ktorých môže majiteľ určiť, či je stroj napadnutý alebo nie. Tieto indikácie sú:

1. Využitie Internet Relay Chat (IRC) monitorovaním prevádzky.
2. Časté pokusy o pripojenie k známym C&C serverom.
3. Viacero strojov generuje identické DNS požiadavky.
4. Odchádzajúca SMTP prevádzka je veľmi vysoká.
5. Neočakávané vyskakovacie okná.
6. Pomalá rýchlosť spracovania, využitie procesora je na maxime, keď nie je spustená žiadna ťažká aplikácia.
7. Vysoké a opakujúce sa špičky v dátovom prenose cez sieť. Konkrétne Port 6667 používaný pre IRC. Port 25 obvykle používaný pre nevyžiadané e-maily. Port 1080 používaný proxy servermi.
8. Odchádzajúce správy odoslané používateľom bez jeho vedomia, napríklad v e-mailoch, instantných správach, sociálnych médiách atď.
9. Prístup na internet je bez zjavného dôvodu nedostupný. Webové stránky nie je možné otvoriť.¹²⁾

2.2.3 Obrana

Existuje mnoho metód, techník a opatrení, ktoré môže majiteľ infikovaného zariadenia podniknúť, aby predišiel útokom BOTNET. Hlavným problémom pri premene normálneho stroja na BOTNET je škodlivý softvér. Odporúčané postupy od rôznych poskytovateľov bezpečnosti sietí:

1. inštalácia a povolenie Windows Firewall,
2. zakázaná funkcia Auto-Run,
3. rušenie dôvery v heslá,
4. kompartmentalizácia siete,
5. poskytovanie najmenšieho oprávnenia,
6. inštalácia aplikácie Host-based Intrusion Prevention,
7. zlepšenie monitorovania prevádzky v sieti,
8. filtrovanie odchádzajúcich dát zo siete,
9. použitie proxy serverov,
10. monitorovanie dotazov generovaných DNS.

2.2.4 Skutočný prípad útoku DDoS – Dyn

Dňa 21. októbra 2016 sa odohral najväčší útok typu DDoS, ktorý na väčšinu dňa zastavil fungovanie mnohých častí internetu vrátane služieb ako Twitter, Amazon, GitHub a New York Times.¹³⁾

12) SRINIVASAN, S. - DEEPALAKSHMI, P.: *Enhancing the security in cyber-world...*, 2023.

13) GREENE, T.: *How the Dyn DDoS attack unfolded*, 2016.

Cieľom útoku bola spoločnosť Dyn, ktorá zabezpečuje veľkú časť infraštruktúry systému doménových mien (DNS) na internete. Malvér použitý v útoku využil zariadenia IoT namiesto počítačov, čo viedlo k mimoriadne škodlivému útoku, ktorý bol „približne dvakrát silnejší ako akýkoľvek podobný zaznamenaný útok“. ¹⁴⁾

To, čo robilo útok na Dyn jedinečným bola skutočnosť, že páchatelia použili špecifický typ malvéru – „botnet“, ktorý infikuje sieť počítačov a koordinuje ich tak, aby sa na konkrétne servery obrátilo obrovské množstvo webovej prevádzky, až kým servery nezlyhajú. Pri útoku na Dyn bol použitý „Mirai botnet“, ktorý využíval zariadenia IoT namiesto počítačov. Táto stratégia poskytla hackerom na výber oveľa viac zariadení (medzi 50 000 a 100 000) vrátane domácich smerovačov a video rekordérov. ¹³⁾

Páchatelom sa podarilo zariadenia IoT napadnúť tak, že sa do nich hackli. Väčšina zariadení IoT použitých pre Mirai botnet bežala na predvolených povereniach. Po útoku bol online zverejnený zdrojový kód Mirai, ktorý obsahoval predvolené poverenia pre viac ako 60 zariadení. ¹⁵⁾

Tento útok znamenal niekoľko cenných ponaučení o bezpečnosti zariadení IoT:

1. Zariadenia by mali mať vždy možnosť aktualizovať svoj softvér, heslá a firmware. Ak tieto funkcie nie je možné aktualizovať, nemali by sa tieto zariadenia používať, pretože sú príliš náchylné na útoky.
2. Užívateľom by nemalo byť dovolené ponechať si predvolené poverenia.
3. Zariadenia IoT by mali vyžadovať jedinečné heslá pre každé zariadenie.
4. Zariadenia IoT by mali byť vždy aktualizované najnovším softvérom a firmware. ¹⁶⁾

Okrem lekcii o bezpečnosti útok na Dyn ukázal aj potrebu zvýšenej ostražitosti vo vzťahu k zariadeniam IoT. Zariadenia predstavovali nový bod zraniteľnosti pre celý internet.

2.3 Sociálne Inžinierstvo

Phishing je činnosť, pri ktorej sa útočník pokúša získať informácie ako používateľské meno, heslo alebo údaje o kreditnej karte tak, že sa v elektronickej komunikácii predstavuje ako dôveryhodná entita. Phishingové e-maily môžu obsahovať odkazy na webové stránky infikované škodlivým softvérom.

Obrázok 2: Informácie, ktoré útočníci najčastejšie získavajú phishingom
(Zdroj: <https://www.esferize.com>)

14) WOOLF, N.: *DDoS attack that disrupted internet was largest of its kind in history, experts say*, 2016.

15) LEWIS, D.: *The DDoS Attack Against Dyn One Year Later*, 2017.

16) DUNLAP, T.: *The 5 Worst Examples of IoT Hacking and Vulnerabilities in Recorded History*, 2020.

Phishing je príkladom sociálneho inžinierstva a najčastejšie sa využíva pri hackovaní e-mailov. Pri phishingu cez e-mail hacker pošle používateľovi odkaz napríklad na údaje o banke alebo osobné informácie cez e-mail. Keď používateľ klikne na tento odkaz a vyplní všetky údaje, hacker získa všetky jeho informácie. Phishing v jednotlivých krokoch:

1. útočník pošle e-mail obeti,
2. obeť klikne na e-mail a presmeruje sa na phishingovú webovú stránku,
3. útočník zhromažďuje prihlasovacie údaje obete,
4. útočník použije prihlasovacie údaje obete na prístup k webovej stránke.

Niekedy sa na počítač cieľovej osoby stiahne aj škodlivý softvér.

V oblasti sociálneho inžinierstva môže útok prichádzať rôznymi spôsobmi: cez e-mailovú správu, telefonáty alebo predstieranie dôveryhodnej entity. Telefonát komplikuje overovací proces identity. Z rovnakého dôvodu sa používa e-mail, ktorý tiež zjednodušuje proces predstierania identity.¹⁷⁾

2.3.1 Návnada

Útočník v tejto forme sociálneho inžinierstva zbiera informácie o záujmoch obete a potom využíva tieto informácie, aby obeť zlákal do pasce, ktorá vedie k odcudzeniu citlivých informácií alebo ohrozeniu počítačov. Návnadový útok sa zakladá na vzbudení zvedavosti a chamtivosti obetí.¹⁸⁾ Napríklad, ak má obeť záujem o filmy, môže útočník ponúknuť bezplatné sťahovanie filmov, aby obeť zlákal k prezradeniu informácií o sebe. Iný príklad, útočník môže poselať darček obsahujúci flash pamäť so škodlivým malwarom, aby zvýšil zvedavosť obete. Obeť ho otvorí a spustí útok.

2.3.2 Hrozba vytvárania predpokladov (Pretexting)

Útočník v tejto situácii predstiera a vytvára predpoklady na získanie prístupu k obeti, a potom jej ukradne informácie. Najpopulárnejším príkladom pretextingu je, keď zločinecká osoba predstiera, že volá z banky a potrebuje potvrdiť identitu obete.¹⁹⁾ Je to umenie, ktorého cieľom je ukradnúť kritické informácie ako sú zdravotné údaje, údaje o platobnej karte, adresa alebo získanie výhod ako sú napríklad peniaze. Útočník obvykle cieľi na skupiny ľudí a komunikuje s nimi prostredníctvom mnohých kanálov ako sú e-maily, sociálne médiá, telefonáty a textové správy.¹⁹⁾ Existuje veľa dôvodov, prečo ľudia môžu byť ľahko zneužití. Je to napríklad nedostatok vedomostí o počítačovej bezpečnosti, vizuálne klamné triky alebo nedostatok záujmu o bezpečnostné indikátory.

Špecifický phishing (spear-phishing) je typ phishingu, pri ktorom útočník cieľi na konkrétnu obeť. Keďže tento typ phishingu používa pokročilé metódy, má vyššiu úspešnosť ako tradičný phishing.¹⁹⁾

Význam vzdelávania a povedomia v oblasti sociálneho inžinierstva je nesmierny. Keďže mnohé útoky sociálneho inžinierstva cieľi priamo na ľudský faktor, vedomosti a povedomie zamest-

17) SALAH DINE, F.- KAABOUCH, N.: *Social engineering attacks : A survey*, 2019.

18) PARTHY, P. P. - RAJENDRAN, G.: *Identification and prevention...*, 2019, s. 89.

19) PARTHY, P. P. - RAJENDRAN, G.: *Identification and prevention...*, 2019, s. 1-5.

20) HADNAGY, C.: *Social engineering : The art of human hacking*, 2010.

nancov môžu často predstavovať prvú a poslednú obrannú líniu proti týmto hrozbám. Preto je veľmi dôležité neustále sa vzdelávať a trénovať zamestnancov v oblastiach, ako sú:

1. rozpoznávanie pokusov o phishing a iných útokov sociálneho inžinierstva,
2. správne postupy pri nakladaní s citlivými informáciami,
3. postup pri konfrontácii s podozrivou komunikáciou alebo žiadosťou,
4. Dôležitosť zachovávanía silných a jedinečných hesiel a pravidelnej zmeny týchto hesiel.

V konečnom dôsledku, keď sú zamestnanci informovaní a vedomí si rizík spojených so sociálnym inžinierstvom, stávajú sa aktívnymi účastníkmi v obrannej stratégii organizácie, čím zvyšujú celkovú bezpečnosť a odolnosť voči útokom.

2.3.3 Obrana proti sociálnemu inžinierstvu

Pre organizáciu je veľmi dôležité mať jasné a presne definované bezpečnostné politiky a protokoly. Tieto pravidlá by mali obsahovať postupy pre príjem, spracovanie a odosielanie citlivých informácií, ako aj pravidlá pre komunikáciu s tretími stranami. Implementáciou týchto pravidiel a protokolov môže organizácia výrazne zredukovať riziko, že jej zamestnanci sa stanú obeťami sociálneho inžinierstva. Pravidelným prehodením a aktualizáciou týchto politik sa tiež zabezpečí, že organizácia je pripravená na nové hrozby a taktiky, ktoré môžu útočníci využiť.

Niektoré svetové spoločnosti si uvedomujú vážnosť hrozieb sociálneho inžinierstva a investujú do vzdelávania svojich zamestnancov, ako aj zavedenia silných bezpečnostných opatrení. Napríklad Google je známy svojimi rozsiahlymi testami a tréningami, ktoré sú zamerané na ochranu pred phishingovými útokmi. Tieto tréningy často zahŕňajú simulované phishingové útoky na zamestnancov, aby sa overilo, či sú schopní rozpoznať podvodné e-maily a nereagovať na ne. Tiež upozorňujú zamestnancov na najnovšie hrozby a spôsoby ako sa brániť. Vďaka týmto opatreniam dosiahol Google výrazné zníženie úspešnosti phishingových útokov proti svojim zamestnancom.

3 GENERÁLNE PRINCÍPY OBRANY PRED KYBERTERORIZMOM

Generálne princípy obrany pred kyberterorizmom sa zakladajú na prevencii, ktorá je základným kameňom v stratégii ochrany pred kybernetickými hrozbami. Prevencia zahŕňa rôzne opatrenia, ktoré majú za cieľ predchádzať útokom a zabezpečiť digitálne aktíva a informačné systémy. Jedným z dôležitých opatrení je využitie firewallov a bezpečnostných opatrení siete. Firewally slúžia ako prvá línia obrany medzi počítačovými systémami a externými hrozbami z internetu. Sledujú sieťovú premávku a filtrovaním a kontrolovaním pravidiel rozhodujú o pripojení.²¹⁾ Existuje viacero typov firewallov, ktoré zabezpečujú blokovanie neoprávneného prístupu a ochranu sietí a systémov. Ďalším dôležitým opatrením je využitie antivírusových programov. Tieto programy sa zameriavajú na detekciu, karanténu a odstránenie škodlivého softvéru z počítačových systémov. Poskytujú skenovanie systému, funkciu karantény a heuristickú analýzu na zistenie nových hrozieb. Firewally a antivírusové programy tvoria základ kybernetickej bezpečnosti a poskytujú silnú ochranu proti rôznym kybernetickým hrozbám.²²⁾

21) MITRA, A.: *Digital Security : Cyber Terror and Cyber Security*, 2010.

22) MATEJKA, M.: *Počítačová kriminalita*, 2002.

Okrem týchto opatrení je dôležitá aj pravidelná aktualizácia softvéru. Poskytovatelia softvéru vyhodnocujú svoje produkty, identifikujú ich slabé miesta a vydávajú aktualizácie obsahujúce vylepšenia, opravy chýb a bezpečnostné opravy. Aktualizácie sú nevyhnutné z dôvodu zabezpečenia softvéru pred známymi hrozbami. Rovnako dôležité je aj opravovanie softvéru, ktoré sa vykonáva v prípade identifikácie slabostí.²³⁾ Automatizované aktualizácie a testovanie pred nasadením zabezpečujú správnu funkčnosť softvéru a minimalizujú riziko útokov. Rýchla reakcia je tiež nevyhnutná pri detekcii a odozve na bezpečnostné hrozby. Systémy detekcie a prevencie (IDS/IPS) monitorujú sieťovú prevádzku a upozorňujú na podozrivé aktivity. Systémy správy informačnej bezpečnosti a udalostí (SIEM) zhromažďujú a analyzujú logovacie dáta z rôznych zdrojov a umožňujú tak identifikáciu potenciálnych hrozieb. Tímy na reakciu na bezpečnostné incidenty sú špecializované skupiny, ktoré majú skúsenosti s riešením kybernetických útokov. Ich úlohou je izolovať postihnuté systémy, analyzovať útok, obnoviť dáta a komunikovať so zainteresovanými stranami.²⁴⁾

Pri riešení bezpečnostných incidentov je kľúčové mať pripravený plán reakcie na incidenty, ktorý stanovuje postupy, zodpovednosti a komunikačné kanály. Detekcia a rýchla odozva sú nevyhnutné, aby sa minimalizovalo riziko útokov a škôd spôsobených kybernetickými hrozbami. Forezná analýza je tiež dôležitá na zistenie príčin incidentov a zabezpečenie, aby sa podobné incidenty neopakovali. Celkovo je dôležité kombinovať rôzne bezpečnostné opatrenia a stratégie pre efektívnu obranu proti kyberterorizmu. Prevencia, využívanie firewallov a antivírusových programov, pravidelné aktualizácie a opravy softvéru sú rozhodujúce pre ochranu digitálnych aktív a informačných systémov. V súčasnom kybernetickom svete je kľúčové mať pripravené opatrenia a tímy na riešenie bezpečnostných incidentov a zabezpečenie vysokého stupňa kybernetickej bezpečnosti.²⁵⁾

Monitorovacie systémy sú neoddeliteľnou súčasťou kybernetickej obrany organizácií. Poskytujú prehľad o aktuálnom stave, aktivite a bezpečnosti IT prostredia. Existujú rôzne typy monitorovacích systémov vrátane sieťového monitorovania a SIEM systémov. Sieťové monitorovanie sa zaoberá sledovaním komunikácie v sieti, zatiaľ čo SIEM systémy zhromažďujú a analyzujú logovacie dáta na detekciu potenciálnych hrozieb v reálnom čase. Ochrana organizácie zahŕňa nielen monitorovanie siete, ale aj aplikácií, databáz, koncových zariadení a fyzických aktív. Používanie technológií ako sú kamerové systémy a biometrika pomáhajú zabezpečiť fyzickú ochranu aktív. Incident Response tímy sú nesmierne dôležité pre koordinovanú reakciu na bezpečnostné incidenty. Ich úlohou je identifikovať, izolovať, analyzovať, opraviť a komunikovať o incidentoch. Prítomnosť takýchto tímov pozitívne ovplyvňuje dôveru zákazníkov a partnerov v organizácii, pretože ukazuje, že organizácia je pripravená čeliť a riešiť bezpečnostné problémy.²⁶⁾

Pre účinnú ochranu aktív a zabezpečenie dôveryhodnosti organizácie je nevyhnutné kombinovať proaktívnu prevenciu, rýchlu detekciu a efektívnu odozvu. Je dôležité si uvedomiť, že najzraniteľnejším článkom v obrannom reťazci organizácie je ľudský faktor. Preto je školenie a vzdelávanie zamestnancov a partnerov nevyhnutnou súčasťou kybernetickej obrany. Moderné technologické riešenia sú síce kritické pre detekciu a ochranu pred hrozbami, ale často to sú ľudské chyby alebo nedbanlivosť, ktoré umožňujú vniknutie hrozieb. Preto je dôležité zvyšovať povedomie o rôznych

23) ABEYWARDANA, K. - PLUEGEL, E. - TUNNICLIFFE, M.: A layered defense mechanism..., 2016.

24) ABRAMOV, M. - AZAROV, A.: Social engineering attack modeling..., 2016.

25) SOKOL, P. - BAČO, L. - BAJTOŠ, T.: *Digitálna forezná analýza I.*, 2020.

26) *Use of information technology: Masaryk University Directive No. 10/2017*, 2017.

hrozbách a naučiť zamestnancov bezpečnostné postupy. Kľúčové komponenty účinného školenia v oblasti kybernetickej bezpečnosti zahŕňajú povedomie o rôznych hrozbách, bezpečnostné postupy, simulácie a testovanie a pravidelnú aktualizáciu vzdelávacích materiálov. Je dôležité, aby zamestnanci mali vedomosti ako rozpoznávať a minimalizovať riziká spojené s phishingom, ransomwarom a sociálnym inžinierstvom. Praktické cvičenia a simulované útoky pomáhajú zamestnancom získať skúsenosti s reakciou na hrozby v reálnom prostredí. Aby bolo vzdelávanie účinné, materiály by mali byť pravidelne aktualizované, aby reflektovali nové hrozby.

Ľudský faktor je dôležitý nielen pri kybernetickej bezpečnosti, ale aj pri fyzickej bezpečnosti. Aj keď technologické riešenia chránia informačné systémy, zločinné aktivity sú často smerované na jednotlivcov. Ľudské správanie je rôznorodé a ovplyvnené rôznymi faktormi, preto je nevyhnutné investovať do vzdelávania a školenia ľudí v oblasti kybernetickej bezpečnosti. Keď sú ľudia oboznámení s rizikami a odolnými postupmi, stávajú sa dôležitou súčasťou obranného reťazca organizácie. Okrem digitálnej bezpečnosti je potrebné venovať pozornosť aj fyzickej bezpečnosti. Táto oblasť zabezpečuje ochranu infraštruktúry a kritických aktív pred fyzickými hrozbami a prírodnými katastrofami. Ochrana dátových centier, prístupových bodov a pracovných staníc sú dôležité aspekty fyzickej bezpečnosti. Integrácia fyzickej bezpečnosti s kybernetickým zabezpečením je kľúčová pre komplexný prístup k ochrane informačných aktív.²⁷⁾

Celkovo je dôležité kombinovať technologické riešenia s vzdelávaním ľudí pre vytvorenie efektívnej kybernetickej obrannej stratégie. Vzdelávanie zamestnancov a partnerov, povedomie o hrozbách a zlepšovanie bezpečnostných postupov sú kľúčové pre ochranu organizácie pred kybernetickými hrozbami. Fyzická bezpečnosť je neoddeliteľnou súčasťou kybernetickej bezpečnosti a vyžaduje investície a implementáciu opatrení. Je dôležité uvedomiť si, že ľudský faktor je kľúčový pri ochrane pred hrozbami a že technologické riešenia sú len časťou celého obranného reťazca.

4 PRÍKLADY PRÍPADOVÝCH ŠTÚDIÍ ÚSPEŠNEJ OBRANY

4.1 Operácia Aurora a obrana Google

V druhej dekáde 21. storočia sa kybernetická bezpečnosť stala kritickou oblasťou záujmu pre korporácie na celom svete. Jedným z najvýznamnejších príkladov kybernetickej špionáže, ktorý zdôrazňoval túto skutočnosť, bola operácia Aurora, ktorá sa odohrala koncom roka 2009. Cieľom tejto masívnej kampane bol celý rad prominentných technologických spoločností vrátane spoločnosti Google. Útočníci sa zameriavali na získanie prístupu k cenným informáciám, najmä k intelektuálnemu vlastníctvu a osobným údajom. Google, ako jeden z hlavných cieľov tohto útoku, začal okamžite analyzovať neoprávnený zásah do svojich systémov. Rýchle a dôkladné forenzné vyšetrenie umožnilo spoločnosti identifikovať a porozumieť technikám a nástrojom, ktoré útočníci použili, čo bolo zásadné v boji proti invázii a pri náprave kompromitovaných systémov.²⁸⁾

Spoločnosť Google následne aktivovala svoj interný bezpečnostný tím a vytvorila multidisciplinárnu stratégiu na riešenie hrozby. Táto stratégia zahrnovala nielen technické riešenia, ako izoláciu kompromitovaných systémov a odstraňovanie malvérov, ale aj spoluprácu s externými bezpečnostnými spoločnosťami a úradmi na zdieľanie informácií a spoločné úsilie na zastavenie útoku. Rovnako dôležitá bola aj komunikácia spoločnosti s verejnosťou a ostatnými napadnutý-

27) *Global Terrorism Index 2019: Measuring The Impact Of Terrorism*, 2019.

28) ADHIKARI, R.: *In Google Attack Aftermath, Operation Aurora Keeps On Hacking*, 2012.

mi organizáciami. Transparentnosť Google v tomto období bola významná, pretože informovala ostatné spoločnosti o existujúcich hrozbách a pomáhala vytvárať širšiu spoluprácu v boji proti kybernetickým hrozbám.²⁹⁾

Operácia Aurora predstavuje názorný príklad toho, ako možno úspešne čeliť aj dokonca veľmi dobre financovanému a sofistikovanému útoku. Reakcia Google na túto hrozbu zdôrazňuje význam rýchlej detekcie, efektívnej odozvy a transparentnosti vo vzťahu k verejnosti a partnerom počas kybernetického útoku.

4.2 Estónska obrana po kybernetickom útoku v roku 2007

Estónsko sa v roku 2007 stalo cieľom jedného z najväčších a najznámejších kybernetických útokov v histórii, ktorý sa často označuje ako prvý „kybernetický vojnový útok“. Útok bol vykonaný formou DDoS a postihol vládne siete, banky, médiá a ďalšie kľúčové infraštruktúry krajiny. Táto kybernetická ofenzíva prišla v čase národného napätia, kedy Estónsko presúvalo sovietsky vojenský pamätník z centra Talinu, čo vyvolalo silné reakcie zo strany Ruska. V dôsledku týchto útokov musela estónska vláda podniknúť rýchle a rozhodné kroky ako reakciu na túto krízu:

1. Izolácia: Estónsko dočasne izolovalo niektoré zo svojich národných webových serverov od medzinárodného internetu, aby obmedzilo dosah útokov a zabezpečilo kontinuitu kritických služieb.
2. Mobilizácia expertov: Estónsko mobilizovalo svojich domácich IT odborníkov a bezpečnostné tímy, aby analyzovali útoky, identifikovali zraniteľné body a implementovali obranné stratégie.
3. Medzinárodná spolupráca: krajina požiadala o pomoc a spoluprácu svojich medzinárodných partnerov vrátane členských štátov NATO, aby im pomohli riešiť situáciu a poskytli expertízu v oblasti kybernetickej obrany.³⁰⁾

Estónsko po skončení útokov a stabilizácii situácie uznalo potrebu posilniť svoju kybernetickú obranu na trvalom základe. Krajina investovala do vývoja pokročilých kybernetických obranných kapacít a založila Estónske centrum kybernetickej obrany pri Technickej univerzite v Taline. Okrem toho, v roku 2008 bola v Taline založená NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE), čo Estónsku poskytlo príležitosť stať sa svetovým lídrom v oblasti kybernetickej obrany.

5 BUDÚCNOSŤ KYBERTERORIZMU A OBRANA VOČI NEMU

V budúcnosti sú očakávané výrazné zmeny v oblasti kyberterorizmu a obrany proti nemu. Technologický vývoj a nové stratégie obrany budú zohrávať kľúčovú úlohu v boji proti kybernetickým hrozbám. Jedným z možných riešení je kvantová kryptografia, ktorá využíva kvantovú mechaniku na vytváranie spojení, ktoré by boli v teórii nemožné dešifrovať bez odhalenia útočníka. Toto by poskytlo vysokú mieru ochrany voči kybernetickým útokom, ktoré sa sústreďujú na tradičné kryptografické metódy. Ďalším dôležitým faktorom je integrácia umelej inteligencie.³¹⁾ Obranné technológie budú stále viac využívať umelú inteligenciu na identifikáciu a riešenie hrozieb v reálnom čase. S pomocou predchádzajúcich útokov sa tieto technológie budú učiť a prispôbovať novým stratégiám útočníkov.

29) CUTLER, T.: *The Anatomy of an Advanced Persistent Threat*, 2010.

30) SCHMIDT, A.: *The Estonian Cyberattacks*, 2013.

31) MANJOO, F.: *The case of the missing code...*, 2002.

Zero Trust architektúry sú založené na predpoklade, že v žiadnej sieti nie je žiadne zariadenie, ani používateľ vopred dôveryhodný. Každý prístup musí byť overený a monitorovaný, aby sa minimalizovalo riziko neoprávnenej prítomnosti. Decentralizované siete a technológie ako blockchain môžu tiež prispieť k lepšiemu zabezpečeniu údajov.³²⁾ Tieto technológie poskytujú nové spôsoby overovania a zabezpečenia, pričom útočníci by museli namiesto jedného centra kompromitovať viacero uzlov v sieti. Biometria a multifaktorová autentifikácia majú potenciál poskytnúť silnejšiu ochranu ako tradičné metódy autentifikácie pomocou hesiel. Napríklad rozpoznávanie tváre alebo odtlačkov prstov môže pridať dodatočnú úroveň bezpečnosti.³³⁾

Budúcnosť obrany proti kybernetickým hrozbám bude založená na kontinuálnom monitorovaní a adaptácii. Statické riešenia sa budú nahradzovať dynamickými stratégiami, ktoré umožnia rýchlu reakciu na nové hrozby a meniace sa techniky útokov. Nové technológie však prinášajú aj nové hrozby a výzvy. S nástupom kvantových počítačov budú tradičné metódy šifrovania ohrozené. Zneužívanie umelej inteligencie, autonómne zariadenia, rozšírenie IoT, deepfakes a biotechnologické útoky sú ďalšími potenciálnymi hrozbami, ktoré budeme musieť zvládnuť.

Je dôležité, aby spoločnosti, vlády a jednotlivci rýchlo reagovali na tieto nové hrozby a prispôsobili svoje bezpečnostné protokoly. Prevencia a príprava sú kľúčovými opatreniami na úspešnú obranu proti kyberterorizmu. Konštantné hodnotenie a posilňovanie bezpečnosti budú nevyhnutné, aby sme si udržali krok s rýchlo meniacimi sa technologickými krajinami.

6 ZÁVER

Kybernetický priestor sa stal integrovanou súčasťou našej každodennej existencie. Prináša so sebou nielen nové príležitosti, ale aj značné riziká. Predstava, že informačné systémy môžu byť kompromitované, manipulované alebo úplne zničené kyberteroristickými činmi, je alarmujúca. Význam kyberbezpečnosti sa zvyšuje v kontexte globalizovanej ekonomiky, kde kybernetické útoky môžu mať hlboký vplyv nielen na digitálne prostredie, ale aj na fyzický svet. Príklady rozsiahlych porúch služieb, ekonomických strát alebo kompromitácie citlivých údajov sú čoraz častejšie a ukazujú na krehkosť našich systémov.

V snahe čeliť tejto hrozbe je nevyhnutné investovať do robustných a flexibilných obranných riešení. Je potrebné zvyšovať povedomie o rizikách a neustále zlepšovať naše schopnosti detekcie a reakcie na kybernetické hrozby. Týmto spôsobom môžeme minimalizovať potenciálne škody a zabezpečiť, aby technológie, ktoré si tak veľmi ceníme, zostali bezpečné a dôveryhodné. Na konci dňa je dôležité uvedomiť si, že kyberterorizmus nie je len technologický problém, ale aj sociálny, politický a ekonomický. Je to výzva, ktorej čeliť si vyžaduje koordinovanú a integrovanú reakciu na globálnej úrovni. Technologický pokrok môže priniesť nové nástroje a stratégie na obranu, ale musíme si byť vedomí hlavnej zásady – v oblasti kyberbezpečnosti je kľúčová neustála bdelosť.

Článok sa zaoberá definíciou kyberterorizmu, kybernetickými útokmi, prevenciou a ochranou voči nim. Uvedomujeme si, že v boji proti kyberterorizmu ide o neustály zápas medzi útočníkmi a obhajcami, pričom obidve strany sa neustále vyvíjajú a adaptujú. Dôležité je, aby spoločnosti, vlády a jednotlivci boli vždy o krok dopredu v oblasti kyberbezpečnosti. To zahŕňa neustále vzdelávanie a školenie zamestnancov, investície do najnovších bezpečnostných technológií a nástrojov, ako aj aktívnu spoluprácu na medzinárodnej úrovni na zdieľanie informácií a najlepších

32) *Never forget your PIN again : Mastercard creates credit card with fingerprint scanner*, 2017.

33) ŠČUREK, R.: *Biometrické metódy identifikácie osôb v bezpečnostní praxi*, 2008.

postupov. Rovnako dôležité je chápať, že v kontexte kybernetickej bezpečnosti je kolaborácia nevyhnutná. ³⁴⁾ V súčasnej globálnej kybernetickej krajine je tímovo vypracovaná stratégia tou najlepšou obranou. To znamená budovanie mostov medzi sektorom verejnej a súkromnej sféry, medzi technológmi a politikmi a dokonca aj medzi národmi. Spolupráca a zdieľanie informácií môžu výrazne zvýšiť efektívnosť našich obranných opatrení.

Zatiaľ čo sa technológie neustále vyvíjajú a menia, základné ľudské hodnoty ako sú dôvera, integrita a spolupráca zostávajú konštantné. Budúcnosť kybernetickej bezpečnosti tak závisí nielen od technologických inovácií, ale aj od spôsobu, akým sa ako spoločnosť rozhodneme tieto hodnoty uplatňovať v kontexte ochrany digitálnej budúcnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ABEYWARDANA, K. - PFLUEGEL, E. - TUNNICLIFFE, M.: A layered defense mechanism for a social engineering aware perimeter. In: *Proceedings of the SAI Computing Conference, London, UK, 13–15 July 2016*, s. 1054-1062. ISBN 978-1-4673-8460-5.

ABRAMOV, M. - AZAROV, A.: Social engineering attack modeling with the use of Bayesian networks. In: *Proceedings of the XIX International Conference on Soft Computing and Measurements, St. Petersburg, Russia, 25–27 May 2016*, s. 58-60. ISBN 978-1-4673-8919-8.

ADHIKARI, R.: *In Google Attack Aftermath, Operation Aurora Keeps On Hacking* [online]. Tech-NewsWorld, 2012 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <<http://www.technewsworld.com/story/76109.html>>.

BAILEY, M.: *Complete Guide to Internet Privacy, Anonymity & Security*. 2. vyd. Lexington : A Nerel Publication, 2015, 260 s. ISBN 9783950309348.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Fighting Spam, Spyware and Malicious Software : COM (2006) 688 final. Brussels : Commission of the European Communities, 2006. 12 s.

CUTLER, T.: *The Anatomy of an Advanced Persistent Threat* [online]. Security Week, 2010 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <<http://www.securityweek.com/anatomy-advanced-persistent-threat>>.

DUNLAP, T.: *The 5 Worst Examples of IoT Hacking and Vulnerabilities in Recorded History* [online]. IoT for all, 2020 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete:<<https://www.iotforall.com/5-worst-iot-hacking-vulnerabilities/>>.

Global Terrorism Index 2019 : Measuring The Impact Of Terrorism [online]. ReliefWeb, 2019 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <<https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2019>>.

GREENE, T.: *How the Dyn DDoS attack unfolded* [online]. Network World, 2016 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete: <<https://www.networkworld.com/article/3134057/security/how-the-dyn-ddos-attack-unfolded.html>>.

HADNAGY, Ch.: *Social engineering : The art of human hacking*. New Jersey : John Wiley & Sons, 2010. 416 s. ISBN 978-0-470-63953-5.

Internet Security Threats [online]. Kaspersky Lab, 2015 [cit. 2023-08-20]. Dostupné na internete: <<http://www.kaspersky.com/internet-security-center/threats/all-articles>>.

34) SVRČEK, M.: Kriminologické aspekty obetí počítačovej kriminality, 2015.

IVANČÍK, R. - BARIČIČOVÁ, Ľ.: Kybernetické hrozby ako súčasť asymetrických bezpečnostných hrozieb v 21. storočí. In: *Aktuálne výzvy kybernetickej bezpečnosti (v podmienkach bezpečnostných zložíek)*. Bratislava : Akadémia policajného zboru, 2019, s. 35-47. ISBN 978-80-8054-819-3.

LEWIS, D.: *The DDoS Attack Against Dyn One Year Later* [online]. Forbes, 2017 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete: <<https://www.forbes.com/sites/davelewis/2017/10/23/the-ddos-attack-against-dyn-one-year-later/#47df91f41ae9>>.

MANJOO, F.: *The case of the missing code : Are al-Qaida terrorists hiding their secrets in eBay photographs?* [online]. Salon, 2002 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete:<<http://goo.gl/xMWh63>>.

MATEJKA, M.: *Počítačová kriminalita*. Praha : Computerpress, 2002. 120 s. ISBN 80-7226-419-2.

MITRA, A.: *Digital Security : Cyber Terror and Cyber Security*. 1 vyd. New York : Fact on File, Incorporated, 2010. 120 s. ISBN 9780816067916.

Never forget your PIN again : Mastercard creates credit card with fingerprint scanner [online]. The Telegraph, 2017 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/technology/2017/04/20/mastercard-creates-credit-card-fingerprint-scanner/>>.

PARTHY, P. P. - RAJENDRAN, G.: Identification and prevention of social engineering attacks on an enterprise [online]. In: *The IEEE 53rd International Carnahan Conference on Security Technology (ICCST), October 1-3, 2019, Anna University, Chennai, India*. IEEE, 2019 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete: <<https://sci-hub.se/10.1109/ccst.2019.8888441>>.

PETROWSKI, T.: *Bezpečí na internetu pro všechny*. 1. vyd. Liberec : Dialog, 2014, 243 s. ISBN 978-80-7424-066-9.

PŘIBYL, T.: *Kyberterorizmus* [online]. [cit. 2023-08-03]. Dostupné na internete: <<https://www.virusy.sk/clanok.itc?ID=402.html>>

Ransomvér CryptoWall 3.0 zarobil stovky miliónov : Jedinej skupine. [online]. Zive.sk, 2015 [cit. 2023-08-20]. Dostupné na internete: <<https://www.zive.sk/clanok/109653/ransomver-cryptowall-3-0-zarobil-stovky-milionov-jedinej-skupine>>.

ROSSOW, Ch.: *Amplification Hell : Revisiting Network Protocols for DDoS Abuse* [online]. NDSS, 2014 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete: <<https://www.ndss-symposium.org/ndss2014/programme/amplification-hell-revisiting-network-protocols-ddos-abuse/>>.

SALAHDINE, F. – KAABOUC, N.: *Social engineering attacks : A survey* [online]. Future Internet, 2019 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/332151597_Social_Engineering_Attacks_A_Survey/link/5ca4c0dda6fdcc12ee8fceca/download>.

SCHMIDT, A.: *The Estonian Cyberattacks* [online]. Atlantic Council, 2013 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/264418820_The_Estonian_Cyberattacks>.

SOKOL, P. - BAČO, L. - BAJTOŠ, T.: *Digitálna forenzná analýza I*. [online]. Košice : UPJŠ, 2020. 99 s. [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2020/pf/digitalna-forezna-analyza-1.pdf>>.

SRINIVASAN, S. - DEEPALAKSHMI, P.: *Enhancing the security in cyber-world by detecting the botnets using ensemble classification based machine learning* [online]. Science Direct, 2023 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2665917422002586>>.

SVRČEK, M.: Kriminologické aspekty obetí počítačovej kriminality [online]. In: *Obete kriminality a ich práva*. 1 vyd. Žilina : Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 119-130 [cit. 2023-08-12]. ISBN 978-80-971911-0-8. Dostupné na internete: <<http://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2017/03/obete-kriminality-ich-prava-zbornik-zo-seminara-medzinarodnou-ucastou-6-november-2014-1.pdf#page=119>>.

SZOR, P.: *Počítačové viry : analýza útoku a obrana*. Brno : Zoner Press, 2006, 608 s. ISBN 80-86815-04-8.

ŠČUREK, R.: *Biometrické metódy identifikácie osôb v bezpečnostnej praxi* [online]. VŠB TU Ostrava, 2008 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <http://www.rucnepsanypodpis.cz/PDF/biometricke_metody.pdf>.

TRIPATHI, N. - MEHTRE, B. M.: *DoS and DDoS Attacks : Impact, Analysis and Countermeasures* [online]. Research Gate, 2013 [cit. 2023-08-20]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/259941506_DoS_and_DDoS_Attacks_Impact_Analysis_and_Countermeasures>.

Types of Malware [online]. Kaspersky lab, 2012 [cit. 2016-05-14]. Dostupné na internete: <<http://www.kaspersky.com/internet-security-center/threats/malware-classifications>>.

Use of information technology : Masaryk University Directive No. 10/2017 [online]. MUNI, 2017 [cit. 2023-08-12]. Dostupné na internete: <https://is.muni.cz/do/mu/Uredni_deska/Predpisy_MU/Masarykova_univerzita/Smernice_MU/SM10-17/102278820/MU_Directive_No._10_2017_-_Use_of_Information_Technology.pdf>.

WOOLF, N.: *DDoS attack that disrupted internet was largest of its kind in history, experts say* [online]. The Guardian, 2016 [cit. 2023-08-09]. Dostupné na internete: <<https://www.theguardian.com/technology/2016/oct/26/ddos-attack-dyn-mirai-botnet>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Spolupráca medzi verejným a súkromným sektorom: Ako môže spolupráca medzi verejným a súkromným sektorom efektívne čeliť kyberterorizmu? Aké sú hlavné prekážky tejto kolaborácie a ako sa dajú prekonať?
2. Prípadové štúdie: Ktoré konkrétne prípady úspešnej alebo neúspešnej obrany proti kyberterorizmu by mohli slúžiť ako hodnotné lekcie pre budúce stratégie a taktiky? Je možné z týchto prípadov vyvodzovať obecné zásady efektívnej obrany?
3. Budúcnosť kybernetickej bezpečnosti: Aké sú predpoklady a scenáre pre budúci vývoj kyberterorizmu a kybernetickej obrany? Ako sa budú musieť meniť stratégie obrany, aby efektívne čelili budúcim hrozbám?
4. Význam ľudského faktora: Ako môže vzdelávanie a školenie v oblasti kybernetickej bezpečnosti zvýšiť odolnosť proti kyberteroristickým útokom? Aké sú najlepšie prístupy k zvýšeniu povedomia a pripravenosti na individuálnej a organizačnej úrovni?
5. Technologické inovácie ako dvojsečná zbraň: Ako môžu byť nové technológie, napríklad umelá inteligencia a internet vecí, využité na zlepšenie obrany, ale zároveň predstavovať aj nové hrozby? Ako je možné vyvážiť výhody a riziká týchto inovácií?

1. ČESKOSLOVENSKÁ ARMÁDA V SLOVENSKOM NÁRODNOM POVSTANÍ

Mgr. Lukáš **VOLENTIER**, PhD.

ÚVOD

Obdobie rokov 1939 – 1945 evokuje v ľuďoch druhú svetovú vojnu. O bojových operáciách na východnom alebo západnom fronte sa často vie viac ako o udalostiach, ktoré sa v tomto období odohrali na území dnešnej Slovenskej republiky.

29. august 1944 sa do dejín slovenského národa zapísal zlatým písmom. Je na škodu, že sme akosi zabudli byť hrdí na takéto udalosti alebo brať si pozitívne vzory od ľudí, ktorí sa priklonili k demokratickým a pro-československým princípom. Každá spoločnosť má mať svojho pozitívneho hrdinu. U nás Slovákov sú to napríklad generál Milan Rastislav Štefánik, generál Ján Golian, generál Rudolf Viest alebo Alexander Dubček. Takýchto mien má naša história ešte mnoho, preto je na nás, aby sme boli na nich hrdí a dokázali niešť odkaz ich činov aj dnes.

Odkaz Slovenského národného povstania je stále aktuálny. 29. august by nemal byť len štátny sviatok na konci augusta. Veľa vojakov, ale aj civilných zamestnancov už dlho pred 29. augustom pripravovalo mnoho potrebných aspektov pre fungovanie povstania. Predložený článok približuje obdobie od konca roku 1943. Vtedy bola podpísaná Vianočná dohoda, ktorá spojila odboj a pripravila pôdu pre Povstanie. Článok následne približuje priebeh Slovenského národného povstania úzko previazaného s Východokarpatskou operáciou, ktorá mala za cieľ povstaniu pomôcť. Tento plán však nevyšiel a prešlo sa na oslobodzovanie krajiny. Posledná časť predloženého článku ponúka pohľad na vybrané osobnosti, ktoré sa zapojili do povstania alebo do bojových operácií na východe dnešného Slovenska.

1 PRÍPRAVY POVSTANIA

Definitívny rozpad Československa v marci 1939 viedol k vytvoreniu Slovenského štátu, ktorý bol priamo naviazaný na Nemecko. To si zo Slovenského štátu spravilo exemplárny prípad fungujúceho satelitu, ktorým sa môže chváliť. Mnoho takýchto vecí bol len pozostatok z Československa, kde štát najmä počas vrcholicej hospodárskej krízy investoval nemalé prostriedky do projektov, ktoré by sa s najväčšou pravdepodobnosťou nerealizovali ani dnes. Život na území štátu nebol do polovice roku 1944 zasiahnutý bojovými operáciami. Prvým veľkým znakom, že sa vojna blíži bolo bombardovanie rafinérie Apollo v júni 1944.

Slovensko sa ako verný spojenec postupne zapojilo do bojov druhej svetovej vojny po boku Nemecka. Mnoho Slovákov na východnom fronte však od roku 1941 videlo zverstvá páchané Nemcami. Mnohí o tom rozprávali doma a niektorí sa následne aktívne zapájali do odbojovej činnosti a príprav povstania. Postupné porážky Nemeckej armády na frontoch v období roku 1943 doviedli exilovú vládu v Londýne k rozhodnutiu, že je potrebné pripraviť na území Slovenska povstanie. Prípravami po vojenskej stránke bol poverený pplk. Ján Golian. Ten na čele Vojenského ústredia venoval značnú pozornosť organizačným a materiálnym prípravám povstania s ťažiskom v operačnom priestore Zvolen – Banská Bystrica – Brezno nad Hronom (dnes Brezno). V spolupráci s finančníkmi a národohospodármi ako bol Imrich Karvaš a Peter Zaťko vytvárali zásoby potravín, liekov, pohonných hmôt a ďalšieho vojenského materiálu pre potreby povstalcov.

Obrázok 1: pplk. Ján Golian

Prípravy povstania sa však oneskorovali, a to nielen vo vojenských jednotkách na západnom Slovensku, ale aj v jednotkách Poľnej armády, ktoré sa nachádzali v priestore Duklianskeho a Lupkovského priesmyku. Vzhľadom k vývoju na východnom a talianskom fronte sa Ján Ursíny, zástupca občiansko-demokratického odboja, rozhodol hľadať potencionálnych odbojových partnerov na prípravu likvidácie ľudáckeho režimu a obnovenia Československého štátu. Veľké možnosti ponúkala spolupráca s komunistami, ako značne aktívnu zložku odboja politicky naviazanou na Sovietsky zväz, ktorý veľmocensky vstupoval do stredoeurópskeho priestoru. Vyústením ilegálnych rokovaní viacerých strán domáceho odboja bolo podpísanie Vianočnej dohody v Bratislave. Išlo o programovú platformu zjednotenia komunistického a občiansko-demokratického odboja. Krátko po podpísaní Vianočnej dohody sa jej signatári pustili do príprav ich hlavného cieľa – celonárodného protifašistického povstania.

Partizánske skupiny pôsobili na území Slovenského štátu aj pred vypuknutím samotného Slovenského národného povstania. Skupiny operovali v hornatom teréne a okrem malých diverzných akcií sa sústredili prevažne na zhromažďovania zbraní a streliva. Skupiny dostávali rozkazy až z Kyjeva. Pováčšine boli tvorené komunistami. Našli sa aj iní, ktorí si uvedomovali potrebu zvrhnúť režim, ktorý v ich očiach nemal zmysel. Diverzné a záškodnícke akcie boli mierené proti Nemcom, príslušníkom Hlinkovej gardy a ďalším podporovateľom režimu. Zlomom bol 11. august 1944, kedy bolo v krajine vyhlásené stanné právo. No ani tresty smrti neodradili povstalcov od ďalších operácií. Počas stanného práva mala armáda zakročiť a zastaviť tieto akcie, no k tomu neprišlo nakoľko v nižšom velení už nebola snaha bojovať proti vlastným.

1.1 Slovenská armáda v prvej polovici roku 1944

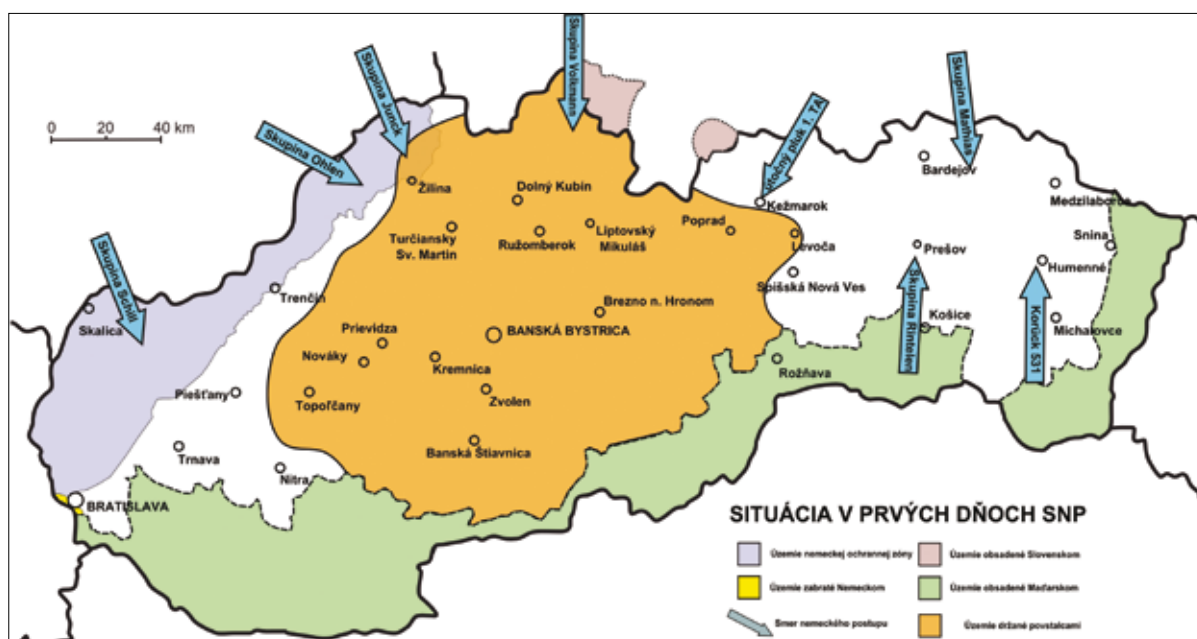
Generál Ferdinand Čatloš predložil začiatkom roka 1944 Najvyššej rade obrany rozpracovaný návrh o obrane východného Slovenska. Plán hovoril o opevnení časti Karpát proti postupujúcej Červenej armáde za pomoci veľkého množstva slovenských vojakov a techniky. Tento plán prijali aj v Berlíne nakoľko si uvedomovali strategický význam pohorí Slovenska. Nemecká strana si však neuvedomovala pravé dôvody vzniku východoslovenskej armády. Jednotky boli od mája 1944 dislokované v priestore Duklianskeho a Lupkovského priesmyku. Od 4. augusta prešiel tento priestor pod velenie nemeckej skupiny armád Severná Ukrajina. Východoslovenská armáda

na čele s generálom Augustínom Malárom mala pred vypuknutím povstania viac ako 35 000 mužov. Ján Golian rátal s týmito jednotkami ako s hlavnou časťou povstaleckej armády.

V čase vypuknutia povstania boli vo vojenských skladoch k dispozícii pušky vz. 23 alebo 24, automatické pušky vz. 41, ľahké guľomety vz. 26, ťažké guľomety vz. 24 alebo 37, samopal vz. 41 Schmeisser. Z ťažkých zbraní boli k dispozícii mìnometry, kanóny, húfnice, tanky Lt.38 alebo PzKp-Fw II a stíhače tankov Marder III. Väčšina spomínaných zbraní bola ešte z čias Československa. Ďalšia časť výzbroje pochádzala z Nemecka. Ako zaujímavosť možno spomenúť aj výzbroj z Talianska ako napríklad lietadlá Savoia Marchetti 84.

2 ZAČIATOČNÁ FÁZA SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

V polovici roku 1944 si vládnuce elity slovenského štátu uvedomovali rastúcu neposlušnosť v radoch Slovenskej armády. Tento stav bol spôsobený viacerými faktormi, ktoré sa postupne nabaľovali a vyústili do samotného povstania. Pplk. Ján Golian mal pripravené dva hlavné plány povstania. Prvý plán rátal s využitím dvoch východoslovenských divízií lokalizovaných na východnom Slovensku. Po vypuknutí povstania mali odzbrojiť nemeckú armádu, ktorá držala obranné pozície v karpatských priesmykoch vo východnej časti krajiny. Tým by výrazne pomohli postupujúcemu 1. a 4. ukrajinského frontu cez hornatý terén. Tento plán sa však koncom augusta 1944 ukázal pre krátkosť času ako nerealizovateľný. Nemecké velenie si uvedomovalo, že ak by prišlo o hornaté Slovensko, tak by stratilo dobrú možnosť brániť sa. Preto kvôli zhoršujúcej sa situácii na Slovensku a okolitých krajinách vydalo rozkaz na vstup svojich jednotiek na územie Slovenska za účelom potlačenia bujnejšej partizánskej aktivity. Nemeckým jednotkám na území Slovenského štátu velil Gottlob Berger, generál Waffen-SS.

Obrázok 2: Vstup nemeckých jednotiek na Slovensko

Po potvrdení prvých informácií, že nemecké jednotky postupujú naprieč Slovenskom sa pplk. Ján Golian rozhodol s vyhlásením povstania počkať, nakoľko spolu s velením čakal na postoj vlády z Bratislavy. Ten sa naplno ukázal po prejave generála Čtloša, ktorý ostro útočil na ľudí, ktorí sa postavili proti postupujúcej nemeckej armáde. Golian sa preto rozhodol 29. augusta 1944

1. ČESKOSLOVENSKÁ ARMÁDA V SLOVENSKOM NÁRODNOM POVSTANÍ

v neskorých hodinách vyhlásiť Slovenské národné povstanie vopred dohodnutým heslom „Začnite s vystaňovaním“. Tento rozkaz bol následne potvrdený aj písomne. Vojenské posádky oboznámené s týmto heslom mali prejsť do aktívnej obrany proti postupujúcim nemeckým jednotkám. Do povstania sa zapojili prevažne posádky na strednom Slovensku. V menšej miere to boli aj jednotky z východu (posádky z Kežmarku a Levoče) a zo západu krajiny (trnavská posádka a časť letcov z Piešťan odišla na Tri duby, dnes letisko Sliač).

Najväčšou stratou pre povstalecké velenie bola absencia východoslovenskej armády. Tá mala pomôcť jednotkám Črevnej armády, ktoré sa snažili prekonať Karpaty. Velenie v Prešove síce už 29. augusta dostalo signál na začiatok odboja, no k bojovým operáciám nedošlo. Na druhý deň bol veliteľ generál Augustín Malár povolaný do Bratislavy. Velenie v čase jeho neprítomnosti prevzal plk. Viliam Talský. Ten dostal rozkaz, aby do návratu generála Malára nič nepodnikal. Talský rozkaz neuposlúchol a zvolal poradu dôstojníkov, ktorí vedeli o prípravách povstania. Na porade sa dohodli na prípravách na boj v tle nemeckej armády. Po príchode do Bratislavy vystúpil generál Malár v rádiu s prejavom, v ktorom označil Povstanie za predčasné a vojakov vyzýval, aby nič nepodnikali. Tento prejav vysokej vojenskej autority spôsobil zmätok vo viacerých vojenských posádkach.

Zlomovým dňom pre jednotky na východe sa stal 31. august 1944. V skorých ranných hodinách odletel plk. Talský na velenie 1. ukrajinského frontu, kde sa chcel dohodnúť o nasledujúcom postupe a spolupráci. V ten istý deň o 13:08 h začali nemecké jednotky odzbrojovať východoslovenskú armádu. V priebehu dvoch dní bola väčšina odzbrojená a do vojenských zajateckých táborov bolo transportovaných 15 000 vojakov. Veliteľ Augustín Malár bol ihneď po návrate z Bratislavy nemeckými jednotkami zatknutý na letisku v Nižnom Šebeši (dnes Nižná Šebastová). Len malá časť sa presunula na povstalecké územie. Nemožnosť zapojiť vojakov z rôznych kútov Slovenska do bojových operácií spolu so stratou vybavenia bolo pre Povstanie veľkou stratou.

Dňa 30. augusta v Banskej Bystrici prisahali povstaleckí dôstojníci vernosť Československej republike. Prišlo k rozdeleniu povstaleckého územia na dve oblasti. Veliteľom prvej obrannej oblasti, ktorej velenie sídlilo v Banskej Bystrici (od 4. septembra v Selciach, obci neďaleko Banskej Bystrice), sa stal plk. Pavol Kuna. Táto oblasť bola ohraničená hrebeňmi Malej a Veľkej Fatry a Nízkych Tatier až po Kráľovu Hoľu. Zabezpečovala obranu údolí riek Nitra, Turiec a Hron (od prameňa pri Telgárte až po Zvolen). Druhá obranná oblasť na čele s plk. Ladislavom Bodickým mala sídlo v Liptovskom Mikuláši. Na juhu bola ohraničená hrebeňmi Nízkych Tatier a na východe siahala až po hranicu s priestorom, ktorý mala brániť Východoslovenská armáda. Išlo o priestor Popradskej, Liptovskej a Oravskej kotliny.

Povstalecké územie sa rozkladalo na území približne 22 000 km² (čo bolo 53 % územia vtedajšej Slovenskej republiky) a zasahovalo až do 30 okresov. V prvých dňoch povstania mala povstalecká armáda k dispozícii 18 000 mužov. Po vyhlásení mobilizácie dňa 5. septembra 1944 operovalo na povstaleckom území približne 47 tisíc mužov. Toto číslo koncom septembra, po mobilizácii do štyridsiateho roku života, narástlo až na 60 tisíc vojakov. Tieto jednotky mali k dispozícii 120 tankov, z ktorých len 43 bolo pojazdných. Diel bolo síce viac ako nemeckých, no v horšej kvalite. Okrem vojakov sa do povstania dobrovoľne pridávali aj civilisti, ktorí nesúhlasili s pronemeckou politikou.

V prvý dňoch sa ťažké boje odohrali pri Žiline. Žilinská posádka pod velením majora Jozefa Dobrovodského bránila postupu nemeckej jednotky Tatra. Postupom času sa žilinská posádka

z mesta strategický stiahla do priestoru Strečna. Od 31. augusta spolu s domácimi a francúzskymi partizánmi efektívne využívali terén. Tieto jednotky dokázali zastaviť nemecké jednotky podporované tankami a delostrelectvom až do 4. septembra. Vtedy táto obranná línia padla a zároveň boli obsadené Vrútky. Pokus o protiofenzívu a znovudobytie Vrútok nebol splnený, no tlak na nemeckú armádu dokázal v Turčianskej kotline stabilizovať front na línii Turany – Priekopa až do 20. septembra.

Z Poľska vstúpila na naše územie nemecká jednotka Schäfer pomerne rýchlo. Už 31. augusta obsadila Kežmarok a postupovala na Poprad. Postup sa zastavil až 5. septembra, kedy obsadila Ružomberok. V tomto momente hrozilo nebezpečenstvo, že táto jednotka prejde cez Donovaly do Banskej Bystrice. Vojaci 2. obrannej oblasti zastavili tento postup na línii Sidorovo – Biely Potok. Druhá časť tejto skupiny sa presunula smerom na Horehronie, cez Vernár na Brezno a Banskú Bystricu. Už 3. septembra bol obsadený Telgárt. K zastaveniu postupu nemeckých jednotiek týmto smerom došlo vďaka posineniu vojenských jednotiek, ku ktorým sa pridávali partizánske skupiny zložené aj z obyvateľov Horehronia. Obrannému úseku pri Telgárte velil kpt. Ján Stanek. Povstaleckej armáde sa 5. septembra podarilo oslobodiť Telgárt aj príslušné strategické výšiny na okolí. Nemecké jednotky sa síce snažili získať oblasť naspäť, no nepodarilo sa im to. Oblasť Telgártu sa podarilo stabilizovať takmer až do konca septembra.

Obrázok 3: Obrana Vernáru

Povstaleckej armáde pri stabilizácii frontu pomohla Červená armáda spolu s 1. čs. armádnym zborom. Ich jednotky započali Karpatsko-dukliansku operáciu. Nemecké jednotky sa museli narychlo stiahnuť zo stredného Slovenska a pomôcť nemeckým jednotkám, ktoré už boli umiestnené v Karpatských priesmykoch.

Zo západného Slovenska postupovala na Banskú Bystricu nemecká jednotka Schill. Na prvý vážny odpor narazila 3. septembra neďaleko dnešnej obce Ludanice. Na ďalší deň sa bojovalo o Baťovany (dnes Partizánske), ktoré po dvoch dňoch nemecké jednotky obsadili. Následne boli obsadené Zlaté Moravce, čím sa otvorila ďalšia trasa na Banskú Bystricu. Postup však zastavila trnavská posádka, ktorá v priestore Kozárovskej brány vybudovala obranné postavenia.

3 ORGANIZÁCIA 1. ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY NA SLOVENSKU

Bojové operácie z prvých dní povstania mali prevažne ústupový charakter. Povstalecká armáda prišla o Spiš a Liptov. V prvých bojoch prišla povstalecká armáda o množstvo strategického materiálu, ktorý chýbal v neskorších fázach bojov. Od 10. septembra 1944 prišlo k reorganizácii nepružného velenia povstaleckej armády. Vďaka týmto zmenám dokázali povstalecké jednotky lepšie reagovať a zastaviť alebo spomaliť postup nemeckých jednotiek. Reorganizácia zrušila dve obranné oblasti, vytvorila šesť taktických skupín a jednu leteckú skupinu, ktoré boli sčasti samostatné a rozhodovali o bojovom nasadení.

3.1 I. taktická skupina Kriváň

Hlavnou úlohou I. taktickej skupiny Kriváň bolo zabezpečiť obranu centra povstaleckého územia, Banskú Bystricu v smere z Turca, Liptova, Horehronia a od Zvolena. Okrem toho zabezpečovala výcvikové a strážne úlohy v tyle povstaleckej armády. Velil jej pplk. Josef Tlach.

Do priamych bojových akcií sa zapojila od 21. septembra 1944, kedy prevzala úlohu zabezpečiť obranu centra povstania v smere od Turca. Jednotky I. taktickej skupiny zasiahli do bojov o Čremošné, kde zastavili postup nemeckých jednotiek – tankovej divízie Tatra. Do polovice októbra postup nemeckých jednotiek uviazol aj na tejto obrannej línii. Jednotky I. taktickej skupiny držali obranu až do posledných dní októbra 1944, kedy sa v ústupových bojoch rozpadli.

3.2 II. taktická skupina Fatra

Jednotky zo Spiša, ktoré ustúpili na Horehronie a jednotky z posádky Brezna nad Hronom vytvorili II. taktickú skupinu povstaleckej armády. Skupine velil plk. Michal Širica. II. taktická skupina Fatra chránila strategické časti územia od hrebeňa Nízkych Tatier až po hranicu s Maďarskom.

Obrázok 4: Povstaleckí vojaci pri Telgárte

V septembrových bojoch zaznamenali povstalci najvýraznejší úspech v podobe útoku jednotiek v smere Telgárt – Pusté pole – Hranovnica. Ochranu južného priestoru taktickej skupiny zabezpečovali len slabé krycie sily. Boje pri Tisovci a Revúcej sa naplno rozohreli až s príchodom 18. SS divízie Horst Wessel z územia Maďarska. Nasledujúci postup donútil povstalcov stiahnuť sa z Horehronia smerom na Brezno nad Hronom. Jednotky II. taktickej skupiny sa v ústupových bojoch rozpadli.

3.3 III. taktická skupina Gerlach

Skupina vznikla z jednotiek 3. pešieho pluku Zvolen a jednotiek 1. pešieho pluku, ktorý ustúpil na povstalecké územie z Trnavy. Velil jej plk. Pavol Kuna, no od 23. októbra prešlo velenie na plk. Mikuláša Markusa. Doplnili ju mobilizovaní záložníci, ako aj delostrelecké, ženijné, spojárske jednotky a jednotky útočnej vozby. Zodpovedala za obranu pomerne veľkého územia a bola jednoznačne najsilnejšou spomedzi povstaleckých taktických skupín.

Do bojov zasiahla v závere septembra 1944 po prieniku jednotiek skupiny SS Schill z Hornej Nitry a divízie Tatra, ktorá postupovala od Kremnice na Pohronie. K prvým vážnejším bojom došlo v priestore Hronský Beňadik – Žarnovica – Horné Hámre – Svätý Kríž nad Hronom (dnes Žiar nad Hronom). Postup skupiny Schill na Banskú Štiavnicu a Krupinu donútil jednotky III. taktickej skupiny aktivovať aj tieto obranné smery. Od 19. októbra sa už bojovalo o prístup k Zvolenu pri Dobrej Nive a povstalecké jednotky sa museli vysporiadať aj s postupom 18. SS divízie Horst Wessel od Lučenca na Zvolen. V októbrových bojoch boli jednotky III. taktickej skupiny podporené 2. čs. paradessantnou brigádou, ktorá sa tak výrazne podieľala na obrane úsekov III. taktickej skupiny. V závere októbra 1944 ustúpili jednotky na Poľanu, kde prešli na partizánsky spôsob boja.

3.4 IV. taktická skupina Muráň

Z menších vojenských posádok na Ponitří sa na začiatku septembra 1944 vytvorila bojová skupina, z ktorej bola vytvorená IV. taktická skupina Muráň. Velil jej pplk. Ján Malár. Od 14. septembra 1944 velenie prevzal plukovník Mikuláš Markus. Koncom októbra sa jej veliteľom stal plk. Pavol Kuna. Jej úlohou bolo brániť západnú hranicu povstaleckého územia na Hornom Ponitří. Napriek úsiliu sa nepodarilo tento úsek do konca septembra 1944 stabilizovať a bojová skupina Schill obsadila Prievidzu a prenikla do Turca. Pod týmto náporom, ktorý podporila aj tanková divízia Tatra sa museli jednotky IV. taktickej skupiny stiahnuť do priestoru Kremnice, ktorá ale 6. októbra 1944 padla. V nasledujúcich bojoch bránila IV. taktická skupina úsek frontu v priestore Kremnických vrchov, ktorý udržala do posledných dní odporu povstaleckej armády.

3.5 V. taktická skupina Ďumbier

Vznikla z vojenských jednotiek, ktoré začiatkom septembra 1944 bránili Strečniansku tiesňavu pred jednotkami tankovej divízie Tatra. Veliteľom bol pplk. Emil Perko. Napriek silnej snahe nemeckých jednotiek o ovládnutie údolia Váhu sa jednotkám V. taktickej skupiny darilo náporu odolávať až do 21. septembra 1944. Po tom, čo do Turca prenikli jednotky bojovej skupiny Schill od Ružomberka, boli povstalci nútení priestor strategicky vyprázdniť a ustúpiť. Jednotky sa premiestnili na pozície Čremošné – Harmanec, kde ich podchytili a vystriedali jednotky I. taktickej skupiny. V priebehu októbra 1944 pôsobila V. taktická skupina v priestore Banskej Bystrice ako doplňovacia a výcviková skupina.

3.6 VI. taktická skupina Zobor

Skupina vznikla z jednotiek Ružomerskej posádky, ktorým sa podarilo ustúpiť z Liptova a doplnili ich zmobilizovaný záložníci. Veliteľom taktickej skupiny bol pplk. Ján Černek. Skupina bránila priestor Biely Potok – Liptovská Osada – Liptovské Revúce – Veľký Šturec, a tiež niekoľko vedľajších úsekov od Ľubochnianskej po Demänovskú dolinu. Podobne zabezpečovala aj ľavé krídlo skupiny v priestore Veľkej Fatry.

Najťažšie boje skupiny Zobor prebiehali o Biely Potok a strategickú výšinu Ostrô. Jednotky VI. taktickej skupiny úspešne odolávali útokom bojovej skupiny SS Schäffer, tankovej divízie Tatra a útočnej brigády SS Dirlewanger až do 22. októbra 1944. V súvislosti so všeobecným ústupom povstaleckej armády aj VI. taktická skupina začala ustupovať do priestoru Korytnica a následne do Nízkych Tatier, kde postupne zanikla.

3.7 Letecká skupina Kollár

Letecká skupina Kollár vznikla z jednotiek Leteckej školy vzdušných zbraní, Zmiešanej skupiny Delostreleckého protiletadlového pluku a ďalších jednotiek, ktoré ustúpili na povstalecké územie. Jej veliteľstvo bolo v Banskej Bystrici.

Do bojov o povstalecké alebo zasiahli spočiatku letci Kombinovanej letky nadporučíka Mikuláša Šingloviča a od 17. septembra 1944 aj lietadlá 1. čs. samostatného stíhacieho leteckého pluku zo ZSSR. Najmä tento pluk štábného kapitána Františka Fajtla zabezpečil ovládnutie vzdušného priestoru na povstaleckým územím. Obranu letísk, Banskej Bystrice a niektorých úsekov povstaleckého frontu zabezpečovali jednotky Protiletadlovej delostreleckej skupiny majora Ernesta Spišiaka. Spojovaci, hlásnu a výstražnú službu nad povstaleckým územím mal na starosti Prápor hlásnej služby kapitána Štefana Pačesa. Pozemné jednotky predstavovala rota parašutistov – padákových strelcov, rota nadporučíka Michala Minku zostavená z príslušníkov Školy leteckého dorastu a tri úderné roty. Tieto jednotky úspešne zasiahli do bojov v rámci jednotlivých taktických skupín povstaleckej armády a vyslúžili si pomenovanie „*Modrí diabli*“.

4 ZÁVEREČNÁ FÁZA SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

Do mnohých bojových akcií sa okrem domácich jednotiek 1. čs armády a partizánov zapojilo až 35 ďalších národov a národností. Veľkou pomocou boli príslušníci Červenej armády, Rumuni, Francúzi, Američania a mnohí ďalší. Povstalecká armáda však stála proti dobre vyzbrojenej a bojmi zocelenej nemeckej armáde, ktorá bola navyše priamo vycvičená na potláčanie povstaní.

Reorganizácia povstaleckej armády úplne nezastavila postup nemeckej armády, ktorej od 19. septembra 1944 velil generál Wafen SS Herman Höfle. Tá sa pod jeho velením chopila iniciatívy a postupovala na Banskú Bystricu. V noci z 20. na 21. septembra bol na rozkaz generála Goliana opustený priestor Turca, nakoľko hrozila strata veľkého množstva jednotiek. Pod Höfleho velením postupne narastal počet elitných nemeckých jednotiek, ktoré sa pripravovali na generálnu ofenzívu. Začiatkom októbra sa bojovalo v priestore Žiaru nad Hronom a Starej Kremničky. Za pomoci pancierového vlaku Štefánik sa podarilo zadržať postup nemeckej armády. 7. októbra prišiel po generálovi Golianovi prebrať velenie 1. československej armády na Slovensku generál Rudolf Viest. Ján Golian sa naďalej aktívne podieľal na velení spolu s generálom Viestom.

Obrázok 5: Sprava div. gen. Viest, dr. Beneš, gen. Ingr a diplomat Dejean (1939)

Povstalecká armáda začala v polovici októbra 1944 počítať slabnúcu iniciatívu nemeckých jednotiek na všetkých frontových líniah. Nebolo to však spôsobené vyčerpaním jednotiek, ale strategickými prípravami na ofenzívu, ktorá začala 18. októbra 1944. Vplyv na úspešný priebeh generálnej ofenzívy malo aj nastolenie Szálasiho režimu v Maďarsku, čo umožnilo postup nemeckej armády aj južným Slovenskom. V tomto priestore sa predtým nebojovalo. Týmito operáciami bolo povstalecké územie obkľúčené zo všetkých strán. Po necelých desiatich dňoch ukrutných bojov od začatia nemeckej ofenzívy bolo Povstanie porazené. Preto v noci z 27. na 28. októbra 1944 vydal generál Rudolf Viest rozkaz, ktorým nariadil prechod na partizánsky spôsob boja.

Obsadením hlavného mesta Povstania nemeckými jednotkami bojovej skupiny SS Schill 27. 10. 1944 sa fakticky končí odpor povstaleckej armády ako organizovaného celku. Po úplnom obsadení Banskej Bystrice nemeckými jednotkami, zorganizoval ich veliteľ Hermann Höfle 30. 10. 1944 v Banskej Bystrici vojenskú prehliadku na znak toho, že Povstanie bolo potlačené. Po príhovore prezidenta Jozefa Tisa prišlo k vyznamenávaniu nemeckých vojakov a príslušníkov Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy. Následne sa v kostole na námestí konala zádušná omša. Vyznamenávané jednotky sa v najbližších dňoch podieľali na terore voči civilnému obyvateľstvu, ktorý zavládol po potlačení SNP.

Mnoho partizánov z obkľúčenia vyviazlo a dostalo sa do blízkych pohorí Veľkej Fatry, Nízkych Tatier či Slovenského Rudohoria a pokračovalo v ďalšom partizánskom boji. Nemecké jednotky spolu s príslušníkmi Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy tieto pohoria systematicky prehľadávali a snažili sa zajať čo najviac partizánov. Partizánske jednotky sa po prvých problémoch postupne reorganizovali a pripravovali na malé diverzné akcie proti nemeckej armáde. Tieto akcie vyvolali veľkú nevoľu zo strany nemeckej armády, čo sa odzrkadlilo na prenasledovaní civilistov, ktorí pomáhali povstalcovi. Na území Slovenska bolo v tomto období vypálených viac ako 100 obcí a v 211 masových hrobách bolo nájdených viac ako 5 300 osôb. Medzi nimi boli aj obeť rasového prenasledovania.

4.1 Pancierové vlaky v SNP

V priebehu Slovenského národného povstania začali bojujúce jednotky 1. čs. armády pociťovať nedostatok ťažkých zbraní. Ako náhrada za bojovú techniku boli v dielňach Slovenských železníc vo Zvolene narýchlo, za takmer nepretržitej prevádzky, postavené tri improvizované pancierové vlaky. Pri ich výrobe boli použité vyradené tanky Lt. vz. 35. Do výbavy vlaku taktiež pribudli delá a ťažké guľomety. Každý z vagónov bol obložený kotlovými plátmi vyrobenými vo Švermových železiarňach v Podbrezovej. Cieľom pancierových vlakov bola priama podpora postupujúcej pechoty v strategických bodoch obrany územia.

Obrázok 6: Guľometný vozeň improvizovaného pancierového vlaku Štefánik

Výstavba prvého pancierového vlaku Štefánik začala 4. septembra 1944. Dokončený bol po dvoch týždňoch práce. Výstavba všetkých troch improvizovaných pancierových vlakov trvala dovedna päť týždňov. Každý z nich mal vytýčenú trasu, ktorú mal brániť. Štefánik pôsobil v juhozápadnom smere frontu od Zvolena po Hronskú Dúbravu a od Zvolena po Krupinu. Pancierový vlak Hurban bránil severný priestor Harmanec – Čremošné a Brezno – Červená Skala. Posledný pancierový vlak Masaryk pôsobil od konca októbra na trati Brezno – Červená Skala. Všetky tri vlaky boli tesne pred koncom povstania znehodnotené v priestore stanice Harmanec a posádky vlakov ustúpili do hôr, kde sa pridali k partizánom.

5 KARPATSKO-DUKLIANSKA OPERÁCIA

Prvou bojovou operáciou Červenej armády na dnešnom území Slovenska bola Karpatsko-duklianska operácia, ktorá trvala od 8. septembra 1944 do 28. októbra 1944. Cieľom 1. a 4. ukrajinského frontu Červenej armády, pod velením maršala I. S. Koneva a generála I. J. Petrova, a 1. československého armádneho zboru bolo prelomenie bojových postavení nemeckej a maďarskej armády v Karpatských priesmykoch. Po splnení tohto cieľa mali pomôcť Slovenskému národnému povstaniu. Jednotky mali postupovať na trase Dukla – Prešov. Počiatočná masívna ofenzíva síce dokázala prelomiť obranné postavenia, no získané pozície sa nepodarilo udržať. Karpatsko-duklianska operácia sa do dejín zapísala ako jedna z najťažších a najkrvavejších bojových operácií

na území Slovenska. Nepriateľské jednotky efektívne využívali terén a bojovali o každú dedinu či kopec. Jednotky Červenej armády nedokázali v hornatom teréne využiť tankové ani jazdecké jednotky, ktorými disponovali. Po ústupe z Duklianskeho priesmyku nemecké jednotky kládli míny a zakopali sa v údolí medzi obcami Kapišová, Kružľová a Nižná Písaná. Tento priestor dostal neslávne pomenovanie Údolie smrti. Krvavé boje trvali od 21. do 27. 10. 1944.

V tomto období bolo nemeckými jednotkami obsadené hlavné mesto povstania, Banská Bystrica. Karpatsko-duklianska operácia bola preto ukončená a po doplnení mužov a munície sa plynule prešlo na oslobodzovanie slovenského územia. Boje si na strane Sovietskeho zväzu a 1. československého armádneho zboru vyžiadali približne 109-tisíc obetí. Z toho 88-tisíc bolo zranených a 21-tisíc mŕtvych. Na strane Nemecka bolo dokopy 77-tisíc obetí, z toho približne 11-tisíc mŕtvych. Paralelne s Karpatsko-duklianskou operáciou prebiehala od 13. 9. 1944 Karpatsko-užhorodská operácia, ktorá mala za úlohu zmenšiť manévrovací priestor nemeckej armády. Cieľom tejto operácie bolo zničenie jednotiek v priestore Humenné – Michalovce. Pod tlakom týchto jednotiek boli nemecké jednotky prinútené ustúpiť. Ich odpor bol definitívne zlomený až koncom septembra. Prvou oslobodenou obcou na Slovensku bol Kalinov dňa 21. 9. 1944.

6 VELITELIA SNP

6.1 Ján Golian

Ján Golian sa narodil 26. januára 1906 v Dombóváre (dnes Maďarsko). Po absolvovaní ľudovej školy a Vyššej priemyselnej školy strojníckej v Bratislave sa prihlásil do Vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave, ktorú ukončil v roku 1927 ako poručík delostrelectva. O 10 rokov neskôr bol prijatý na Vysokú školu válečnú (VŠV) v Prahe, kde absolvoval 1. a 2. ročník. Potom bol pridelený k 10. divízii v Banskej Bystrici. Vzhľadom na medzinárodnú situáciu 3. ročník VŠV neabsolvoval a bol natrvalo pridelený k 10. divízii, kde od 2. 10. 1938 vykonával funkciu prednostu 2. oddelenia štábu divízie v Krupine.

Po vzniku Slovenského štátu bol ako kapitán delostrelectva priradený k veliteľstvu 1. divízie v Trenčíne. O niekoľko mesiacov neskôr ho už preradili k dôstojníkom generálneho štábu ako stotníka. Dňa 1. 7. 1940 bol povýšený na majora generálneho štábu a od 1. 1. 1943 na podplukovníka. V rokoch 1941 – 1943 sa viackrát zúčastnil na východnom ťažení v Sovietskom zväze, kde sa iba upevňovalo jeho protinacistické a protiludácke presvedčenie. To sa prejavovalo napríklad tým, že pomáhal pri útekoch českých dôstojníkov a iných utečencov z Protektorátu cez Maďarsko na Západ. Okrem toho poskytoval rôzne dôverné informácie československému zahraničnému odboju v Londýne.

Od začiatku roka 1944 zastával dôležitú funkciu náčelníka štábu Veliteľstva pozemného vojska v Banskej Bystrici. Postupne sa okolo neho vytvorila skupina protifašisticky ladených dôstojníkov (pplk. Mikuláš Ferjenčík, pplk. Miroslav Vesel, pplk. Dezider Kišš-Kalina, mjr. Július Nosko). Na jar 1944 bol exilovým prezidentom Benešom, ako aj Slovenskou národnou radou vymenovaný za veliteľa príprav Povstania v slovenskej armáde. So svojimi odbojovými spolupracovníkmi vypracoval vojenský plán Povstania. V optimálnom variante počítal s koordinovaním Povstania s útokom sovietskej Červenej armády na Nemcami dobre bránené karpatské priesmyky. Povstalecká armáda mala rozrušiť nemeckú obranu z jej tyla, čím malo dôjsť k rýchlemu oslobodeniu Slovenska. Menej výhodný druhý variant Povstania počítal s ozbrojeným odporom v prípade priamej nemeckej okupácie Slovenska.

Keď na Slovensko vstúpili nemecké okupačné vojská, Ján Golian sa vojensky postavil na čelo odbojovej časti Slovenskej armády. Vydal heslo na ozbrojený odpor voči nacistickým vojskám. Až do príchodu exilového generála Viesta v prvej polovici októbra, ktorý ho vystriedal na čele povstaleckej armády, Golian riešil najdôležitejšie a veľmi zložité vojenské povstalecké situácie. Zaslúžil sa o postupnú konsolidáciu spočiatku málo úspešnej povstaleckej obrany. Priamo sa zúčastnil aj na niektorých bojových akciách, aby tak zvyšoval bojové sebavedomie povstaleckých vojakov. Keď bolo koncom októbra 1944 zrejmé, že povstalecké územie sa už nedokáže viac kompaktno brániť, odišiel s gen. Viestom a štábom z Banskej Bystrice na Donovaly a ďalej do Nízkych Tatier. V horách plánoval pokračovať v povstaleckom odpore. Pri následných presunoch pred nemeckými jednotkami bol začiatkom novembra 1944 v Pohronskom Bukovci zajatý s niekoľkými ďalšími dôstojníkmi, vrátane gen. Viesta. Po následnom nemeckom vyšetrowaní a mučení skončil v nemeckom zajateckom tábore Flossenbürg, kde sa stopy po ňom strácajú. Pravdepodobne zomrel na jar 1945 v nacistickom Nemecku.

V roku 1946 bol povýšený do hodnosti divízneho generála in memoriam a v roku 1969 do hodnosti generálplukovníka in memoriam. V roku 1995 získal ocenenie Rad Ľudovíta Štúra I. triedy.

6.2 Rudolf Viest

Dňa 7. októbra 1944 prišiel na povstalecké Slovensko člen Štátnej rady a štátny minister československej vlády v Londýne generál Rudolf Viest, aby v Banskej Bystrici prevzal velenie 1. československej armády na Slovensku od generála Goliana. Po piatich rokoch exilu sa vrátil domov, na oslobodené územie Slovenska, k bojujúcim povstaleckým jednotkám v situácii, keď už ostávalo málo času na reorganizáciu armády. Nepriateľ postupoval na všetkých úsekoch povstaleckého frontu. Generálovi Viestovi pripadla úloha, čo možno najlepšie, zabezpečiť obranu a spomaliť postup nepriateľských vojenských jednotiek. Jeho obdobie vo funkcii veliteľa povstaleckej armády na Slovensku bolo krátke. Za svoju činnosť, ako významný predstaviteľ československej armády, účastník 1. svetovej vojny, presvedčený antifašista, ktorý pracoval v protifašistickom odboji v zahraničí a nakoniec aj doma na Slovensku, sa právom radí k osobnostiam, ktoré majú miesto v našich vojenských dejinách.

Základné charakterové vlastnosti generála Viesta formovalo predovšetkým veľmi dobré rodinné prostredie. Rodina pochádzala z Revúcej, kde sa Rudolf narodil 24. septembra 1890. Vyštudoval Vyššiu priemyselnú školu v Budapešti a po krátkom zamestnaní bol 1. októbra 1911 ako dobrovoľník povolaný do jednoročnej vojenskej služby, ktorú si odslúžil v 7. pešom pluku v Štajerskom Hradci. Dňa 1. augusta 1914, po vyhlásení všeobecnej mobilizácie, nastúpil na vojenskú službu v 5. pešom pluku. Ako veliteľ čaty s ním odišiel na front. Formovanie československých vojenských jednotiek v Rusku znamenalo pre podporučíka Rudolfa Viesta novú kapitolu v jeho vojenskom živote. Vojenskú uniformu už nevyzliekol a stal sa vojacom z povolania.

Mobilizácia v septembri 1938 ho zastihla v Košiciach, kde bol od 1. decembra 1937 zástupcom veliteľa VI. zboru. Vyhlásenie samostatného Slovenského štátu bolo pre generála Viesta ťažkým vojenským i osobným úderom. Ešte pred zasadnutím slovenského snemu 14. marca 1939, spolu s Jankom Jesenským, Jozefom Gregorom Tajovským a ďalšími československými legionármi napísali slovenskému snemu memorandum, v ktorom protestovali proti odtrhnutiu Slovenska od Čiech. Od rozbitia republiky sa Viest pripravoval na odchod do zahraničia. Koncom augusta 1939 odišiel na služobnú cestu do Maďarska, z ktorej sa už nevrátil. Cez Juhosláviu sa dostal do Francúzska. V liste rodine, v ktorom vysvetľuje dôvody svojho odchodu píše: „*Po dlhom a ťaž-*

kom duševnom boji rozhodol som sa ku kroku, ktorý znamená začiatok novej kapitoly môjho života... Je možné, že budem prehlásený za dezertéra, že bude na mňa kydaná všemožná hana ako na zradcu, zbabelca, zbeha atď. Odpusťte mi, jestli nepriamo aj Vás sa to dotkne, ale prisahám, že nie zrada na národe, ale naopak, oddanosť a láska k nemu ma ženie ta, odkiaľ podľa môjho presvedčenia jedine mu kynie spása a lepšia budúcnosť."

Po príchode do Francúzska nadviazal kontakty s československými emigrantskými kruhmi. Dňa 15. januára 1940 prevzal velenie pozemného vojska, z ktorého bola vytvorená I. čs. divízia vo Francúzsku. Po ústupe francúzskej armády a kapitulácii Francúzska boli československé vojenské jednotky presunuté do Anglicka. V rokoch 1941 – 1944 pracoval generál Viest v Anglicku v najvyšších československých zahraničných orgánoch. Dňa 12. októbra 1941 bol vymenovaný za člena Štátnej rady v Londýne a dekrétom prezidenta Beneša z 27. októbra 1941 za štátneho ministra.

Generál Viest sa intenzívne zaujímal o dianie v Slovenskom štáte. Sledoval všetky správy, zvlášť o narastajúcom protifašistickom odboji. Začiatok Slovenského národného povstania ho zastihol v Moskve, kde odletel v druhej polovici augusta 1944 z Londýna s československou vládnu delegáciou. Po vytvorení 1. československej armády na Slovensku, ktorá sa stala súčasťou československých vojenských jednotiek bojujúcich na strane spojencov proti fašistickému Nemecku, bol generál Viest na návrh ministra národnej obrany dekrétom prezidenta Beneša z 10. septembra 1944 vymenovaný za jej veliteľa. Spolu s jednotkami 2. čs. paradasantnej brigády v ZSSR priletel z Moskvy cez Kyjev a Duklu na Slovensko. V Banskej Bystrici 7. októbra 1944 prevzal velenie nad bojujúcimi jednotkami povstaleckej armády. Na druhý deň ráno v Slobodnom slovenskom vysielaci predniesol rozhlasový prejav, ktorý adresoval dôstojníkom, poddôstojníkom a vojakom československej armády a povedal: „*Správne ste pochopili, že nastala dejinná chvíľa zúčtovať s naším odvekým nepriateľom. Váš obranný boj za oslobodenie našej vlasti má historický význam a sleduje ho s uznaním celý svet. Dnes je každému jasné, že útočiace Nemecko vojnu prehralo. Spoločným úsilím nášho domáceho a zahraničného vojska dosiahneme víťazstvo a naša sloboda nezahynie, ale zosilnie...*"

Generál Viest po oboznámení sa so situáciou na povstaleckom území spolu s velením armády a partizánov robil všetko pre zastavenie postupu nepriateľa. Lenže udalosti v októbri 1944 sa nevyvíjali priaznivo. V druhej polovici októbra 1944 začali nemecké jednotky ofenzívu proti povstalcovi prakticky zo všetkých strán. Napriek húževnatému odporu bojujúcich vojenských a partizánskych jednotiek, museli pred veľkou presilou nepriateľa ustúpiť k Banskej Bystrici. Velenie 1. čs. armády na Slovensku s predstaviteľmi Slovenskej národnej rady, Komunistickej strany Slovenska a Hlavným štábom partizánskych oddielov odišlo na Donovaly. V noci z 27. na 28. októbra 1944 vydal generál Viest posledný rozkaz: „*Vel. čs. armády oznamuje, že boj za slobodu Slovenska a celej československej republiky sa vedie ďalej a bude pokračovať do víťazného konca.*" Tento rozkaz však bol vydaný príliš neskoro a nemohol byť prakticky vykonaný. K jednotkám sa nedostal. Tie sa na vlastnú päsť prebýjali cez nepriateľské obklúčenie. Pri ústupe sa buď rozpadli, alebo ustúpili do hôr a prešli na partizánsky spôsob boja.

Generál Viest s generálom Golianom sprevádzaní Vysokoškolským strážnym oddielom (VSO) odišli 28. októbra 1944 o 6.00 hod. z Donovál smerom na Bully. Pochod v ťažkom teréne najťažšie znášal 54-ročný Viest. Jeho zdravotný stav bol zlý, trpel trombózou dolných končatín. Pochodovali smerom na Hiadeľské sedlo cez úbočia Prašivej. Ráno 2. novembra sa dostali do Supotnickej doliny, kde sa ocitli uprostred sústredenej nepriateľskej paľby. Celú oblasť mali Nemci dokonale obsadenú. Došlo k boju, ktorý trval až do odpolednia. VSO bol rozbitý, časť príslušníkov padla

1. ČESKOSLOVENSKÁ ARMÁDA V SLOVENSKOM NÁRODNOM POVSTANÍ

do zajatia. Medzi nimi bol i ranený poručík Petro, pobočník generála Viesta. Golian sa so skupinou príslušníkov VSO počas boja dostal na horský hrebeň Vrátnej. Pokračovali po hrebeni a prišli nad Pohronský Bukovec. Po preskúmaní situácie v dedine obidvaja generáli so skupinou vojakov zišli večer 2. novembra do Bukovca, kde si chceli oddýchnuť, prenocovať a ráno pokračovať v pochode. Ráno 3. novembra 1944 Bukovec obklúčili Nemci. Zrejme už mali informácie, že sa tam nachádzajú najvyšší vojenský predstavitelia Povstania. Počas dopoludnia urobili v dedine päť razií, pri ktorých zatkli niektorých príslušníkov VSO. Pri poslednej, keď zhromaždili obyvateľov dediny a vyhrážali sa im zastrelením a vypálením obce, generáli Viest a Golian vyšli z úkrytu, aby zabránili represáliám na obyvateľoch Bukovca. Oboch, ako i ďalších zatknutých dôstojníkov z ich sprievodu, najprv vypočúvali v Banskej Bystrici. Po prevoze do Bratislavy ich vypočúval SS obergruppenführer Herman Höfle. Aj pri ťažkých výsluchoch sa správal generál Viest dôstojne a čestne, hodný povesti vysokého dôstojníka československej armády. Jednou z mnohých jeho odpovedí na otázku generála Höfleho bolo, že pevne verí vo víťazstvo spojencov nad fašistickým Nemeckom. Jeho neochvejná viera v toto víťazstvo sa splnila. Žiaľ, on sa už toho nedožil. Po výsluchoch v Bratislave boli obidvaja velitelia povstaleckej armády prevezení do Berlína na Hlavný ríšsky úrad pre bezpečnosť, kde ich odsúdili na smrť. Ich životné osudy skončili na neznámom mieste.

Generál Rudolf Viest, presvedčený antifašista, vlastenec a dôstojník československej armády, sa počas celého obdobia 2. svetovej vojny významnou mierou zúčastňoval na protifašistickom odboji doma i v zahraničí. Roku 1947 bol za vynikajúce zásluhy o oslobodenie republiky prezidentom republiky vyznamenaný Čs. vojenským krížom 1939 In memoriam.

7 ODKAZ SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA – MÚZEUM SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

Po oslobodení v roku 1945 si predstavitelia štátu uvedomovali význam Povstania. Preto bolo treba archivovať predmety a dokumenty o protifašistickom odboji. Tieto myšlienky vyústili do založenia Múzea Slovenského národného povstania v roku 1955. Prvá expozícia bola v Banskej Bystrici v mestskom hrade. Za medzník v činnosti Múzea SNP je možné pokladať jeho presídlenie v roku 1969 do architektonicky impozantnej budovy Pamätníka Slovenského národného povstania. V novej budove jeho múzejná, vedecko-výskumná, expozičná, výstavná, ako aj kultúrno-osvetová činnosť získala nové možnosti rozvoja. V priestoroch Pamätníka SNP v roku 1969 otvorilo múzeum svoju novú stálu expozíciu. V netradičnom priestore pamätníka jej úroveň dosahovala európske parametre. A to po stránke obsahovej, technickej, ako aj výtvarnej. Súčasťou expozície boli, v tom čase v múzejníctve ojedinelé, štyri audiovizuálne programy. Táto expozícia bola v mnohých oblastiach netradičnou múzejnou expozíciou v stredoeurópskom priestore. Obdobie normalizácie sa prejavilo aj na činnosti Múzea SNP. Rozhodnutia normalizačných komisií už koncom roka 1969 zmenili obsah a výtvarné stvárnenie len nedávno otvorenej expozície múzea. Svoju tvár zmenila aj pietna sieň Pamätníka SNP, odkiaľ v roku 1972 bolo demontované súsošie Obete varujú.

Nové podmienky vytvárajúce sa v spoločnosti a v každodennom živote po roku 1989 zasiahli aj oblasť kultúry, a tým aj múzea a ich činnosť. Ponúkli slovenskej verejnosti nové možnosti vzdelávania, prezentácie a kultúrno-spoločenského vyžitia. Nové pomery mali za následok zníženie návštevnosti v múzeách a galériách. A tak, pred Múzeom SNP stála úloha ako získať návštevníka späť do múzea.

Obrázok 7: Múzeum SNP v Banskej Bystrici

Expozícia Múzea SNP z roku 1984 už nedokladovala a nedokumentovala najnovšie poznatky historickej vedy a nespĺňala ani požiadavky väčšiny návštevníkov múzea. Z uvedeného dôvodu múzeum zrealizovalo v roku 1992 rozsiahlejšie zmeny. Vlastnými silami a v histórii múzea s najnižšími finančnými nákladmi pripravilo novú stálu expozíciu múzea s názvom Slováci na bojiskách 1. a 2. svetovej vojny. Toto obdobie je charakteristické hľadaním nových smerov rozvoja zbierkotvornej, vedecko-výskumnej, prezentačnej a vzdelávacej činnosti múzea.

Ďalšie zmeny v expozícii boli vykonávané priebežne v rokoch 1996 – 1997 nepredstavovali radikálny zásah do výtvarného riešenia expozície. Dopĺňali a rozširovali dané problematiky o výsledky vedecko-výskumnej a akvizičnej činnosti pracovníkov múzea o novo získané poznatky z oblasti dejín slovenskej spoločnosti v rokoch 1938 – 1945, Slovenského národného povstania a dejín 2. svetovej vojny. V roku 1999 bola expozícia skompletizovaná 1. a 2. audiovizuálnym programom so sprievodným slovom v šiestich jazykoch.

Najradikálnejšou zmenou prešla stála expozícia múzea umiestnená v Pamätníku SNP v roku 2004. Úplne nová expozícia niesla názov Slovensko v protifašistickom hnutí odporu Európy v rokoch 1939 – 1945. V porovnaní s predchádzajúcimi expozíciami ide o tematicky, obsahovo a materiálne najrozsiahlejšiu expozíciu v dejinách múzea. Expozícia prezentuje rozhodujúce politické, vojenské a spoločenské udalosti v histórii Slovákov a Slovenska v kontexte s dejinami Európy rokov 1918 – 1948. Expozícia z pohľadu prezentácie múzejnej činnosti obsahuje viacero nových prvkov, a to výrazových aj komunikačných. Využíva ojedinelý tvar interiéru budovy Pamätníka SNP a necháva ho preniknúť do pocitov návštevníka. Expozícia má viacero prezentačných rovín. Prioritne prezentuje prierez slovenských a svetových dejín. Doplnená je stručnou historiografiou z období rokov 1918 – 1948. Najnovšou expozíciou je multimedialná výstava z roku 2018, ktorá prepája historickú expozíciu s prvkami digitalizácie. Múzeum Slovenského národného povstania ročne navštívia tisíce návštevníkov z viacerých krajín sveta. Pre príslušníkov ozbrojených síl je múzeum otvorené bezplatne.

8 ZÁVER

Dňa 29. augusta 2024 uplynie presne 80 rokov od vyhlásenia Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. Povstalecká armáda na čele s generálom Jánom Golianom sa dokázala postaviť na odpor voči postupujúcej nemeckej armáde, ktorá začala vstupovať na územie Slovenska. Odkaz týchto činov by mal poznať každý občan i profesionálny vojak, aby si mohli uctiť pamiatku padlých, ktorí zaplatili tu najväčšiu daň, aspoň tichou spomienkou. Každý vojak by mal navštíviť Múzeum Slovenského národného povstania alebo aspoň, ak to lokalita dovoľuje, nájsť vo svojom okolí pamätník pripomínajúci si SNP.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

JANOTKOVÁ, Z.: *Po stopách a historických pamiatkach SNP v okresoch Banská Bystrica a Brezno*. 1. vyd. Banská Bystrica : SIMPRESS & R. G. T. PRESS, 1999. 200 s. ISBN 80-967779-3-9.

MIČEV, S. a kol.: *Slovenské národné povstanie 1944*. 1. vyd. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2009. 208 s. ISBN 978-80-970238-3-6.

CSÉFALVAY, F. - MIČEV, S.: *Deň po dni SNP*. 1. vyd. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2012. 107 s. ISBN 978-80-89514-18-2.

HRUBOŇ, A.: *„Za slovenský štát, za novú Európu!“ : Hlinkova garda v období nemeckej okupácie*. 1. vyd. Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, Anton Solutions, 2015. 222 s. ISBN 978-80-89514-35-9.

MIČEV, S. a kol.: *Texty k multimedialnej výstave SNP 1944*. Interný dokument Múzea SNP.

BABUŠÍKOVÁ, T.: *Texty o výstavbe pamätníka a expozíciách MSNP*. Interný dokument Múzea SNP.

SEGEŠ, V. a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha : Ottovo nakl., 2015. 591 s. ISBN 978-80-7451-469-2.

KMEŤ, L.: *Povstalecké pancierové vlaky*. Zvolen : EM DESIGN, 1999. 126 s.

UHRÍN, M.: *Texty k výstave Armáda v Povstaní*.

TÉMY K VEDENIU ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Zhodnoťte a charakterizujte vojenský význam Slovenského národného povstania.
2. Aký prínos mali improvizované pancierové vlaky na obranu povstaleckého územia?
3. Aké boli hlavné úlohy pplk. Jána Goliana pri prípravách povstania?
4. Zhodnoťte hlavné dôvody prečo sa veľká časť armády pridala na stranu Povstania.
5. Pripomeňte si udalosti z roku 1944 návštevou pamätníka venujúceho sa odkazu SNP.

SLOVÁCI NA BOJISKÁCH PRVEJ SVETOVEJ VOJNY

Mgr. Peter **CHORVÁT**, PhD.

ÚVOD

Prvá svetová vojna bola po Tridsaťročnej vojne najničivejším konfliktom, ktorý dovedy ľudstvo postihol. Vojna, ktorá mala ukončiť všetky vojny, ako sa tento svetový konflikt zvykne nazývať, trvala štyri roky a zasiahla všetky kúty sveta. Jeden atentát spôsobil neskutočné utrpenie, zničil mnoho rodín a zmaril nespočetné množstvo životov. Na druhej strane však tento konflikt priniesol aj nádej, a to najmä pre národy, ktoré žili v Rakúsko-Uhorsku. Práve vojna priniesla perspektívu aj pre Slovákov a Čechov a ich snahu o národnú a štátnu samostatnosť. Za možnosť mať vlastný štát bojovali tisíce Čechov a Slovákov na bojiskách celej Európy. Ich vznešený cieľ sa naplnil vznikom Československej republiky. Prvá svetová vojna sa tak dotkla aj našich slovenských predkov aj územia Slovenska.

1 VŠEOBECNÁ MOBILIZÁCIA RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDY

Mesiac po atentáte na následníka trónu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku rakúsko-uhorská monarchia pod tlakom Nemecka vyhlásila vojnu Srbsku. Stalo sa tak 28. júla 1914. Tým došlo k realizácii variantu, ktorý bol v rakúsko-uhorských vojnových a mobilizačných plánoch označovaný ako „B“ (teda Balkán, vojna proti Srbsku, resp. Čiernej Hore). Po oboznámení sa s ruskou zainteresovanosťou vo vojne na strane Srbska a eskaláciou konfliktu v nasledujúcich dňoch však bolo nutné počítať s plánom boja na dvoch frontoch (srbskom a ruskom). Na jeho realizáciu bola potrebná už všeobecná mobilizácia. Tá bola vyhlásená 31. júla 1914, pričom ako prvý mobilizačný deň bol určený 4. august 1914.

Zo zachovaných archívnych dokumentov vyplýva, že záložníci, ktorí narukovali sa v rámci denného zamestnania venovali viacerým aktivitám. Po vystrojení bol niekoľko dní vykonávaný výcvik jednotlivca, neskôr výcvik v čate a rote. Z ďalších aktivít, ktoré velitelia náhradných jednotiek s mužstvom cvičili, možno spomenúť poradovú prípravu, službu predných stráží, boj s bodákom, strelby na figuríny alebo terče. Teoretické vyučovanie prebiehalo v popoludňajších hodinách alebo počas oddychu. V rámci neho sa velitelia snažili mužstvu vysvetľovať podstatu vojny, a to aj v slovenskom jazyku.

Všeobecná mobilizácia znamenala pre vojenskú, ale aj civilnú správu obrovské množstvo administratívy. Jednotliví velitelia poľných jednotiek boli okrem toho nútení neraz deklarovvať svoje vlastenectvo a cit k monarchii, a to pri viacerých príležitostiach. Konali sa napríklad rozličné fakľové sprievody civilných osôb, došlo k opätovnému skladaniu vojenskej prísahy a napokon prebehli aj oficiálne rozlúčky s predstaviteľmi mesta, župy atď. Napríklad dňa 6. augusta 1914 pri príležitosti odchodu z posádky sa za hladký priebeh mobilizácie poďakoval úradom verejnej správy aj veliteľ 6. zboru v Košiciach generál S. Borojevič.

Mobilizácia v podstate prebiehala bez problémov, čo sa odzrkadlilo aj vo viacerých správach reprezentantov vojenskej i civilnej správy. Drobné prejavy nesúhlasu majúce podobu protištátnych výrokov sa objavili napríklad v Prešove, Smoleniciach a inde. Ich autori boli neskôr súdení podľa zákonného článku 34 (urážka panovníka).

Poľné jednotky na vojnových počtoch boli po emóciami nabitých scénach lúčenia sa s príbuznými transportované vlakmi na front. Niektoré jednotky spomínaného 6. zboru dosiahli pevnosť Przemysl už 7. augusta 1914 a okamžite sa presunuli do nástupových priestorov. Ďalšie jednotky tohto zboru pricestovali do tejto pevnosti v priebehu nasledujúceho týždňa. O niekoľko dní neskôr, 11. augusta 1914, dosiahli Rzeszów v Haliči aj jednotky bratislavského 5. zboru. Okamžite po ich odchode z posádok sa začali formovať ďalšie pochodové prápory označené číslom I. Mnohí záložníci, ktorí narukovali v rámci všeobecnej mobilizácie, odišli na front s týmito prvými pochodovými jednotkami a viacerí z nich ešte v tom istom mesiaci padli v boji. Vzhľadom na obrovské straty, ktoré rakúsko-uhorská armáda utrpela v bojoch na ruskom i srbskom fronte už v roku 1914, musela mobilizačná činnosť pokračovať aj ďalej. Už v nasledujúcom roku do kasární narukovali aj príslušníci ročníka 1865, teda 50-roční muži.

1.1 Vpád ruskej armády na Slovensko v rokoch 1914 – 1915

Po porážke rakúsko-uhorských armád v Haliči v prvej polovici septembra 1914 sa severný (ruský) front začal v nasledujúcich týždňoch postupne približovať ku Karpatom, a teda aj k slovenskému úseku.

Už začiatkom tretej dekády septembra 1914 ustúpili pod ruským ofenzívnym tlakom na územie Slovenska jednotky rakúsko-uhorskej armády. Po neprestajnom pochodovaní v nepriaznivom počasí boli mimoriadne vyčerpané. Napríklad hlásenie 102. domobraneckej brigády z obce Ublá zo dňa 22. septembra hovorí o tom, že vzhľadom na žalúdočné problémy, nedostatok ubikácií a menáže je bojaschopnosť brigády „pochybná“. Viacero vojakov tejto brigády pritom od vyčerpania dokonca zomrelo. Zároveň sa vo vzťahu k civilnému obyvateľstvu vplyvom porážky a ústupu prejavovala zo strany armádnych veliteľov nedôvera. Napríklad 24. septembra 1914 bol v obci Šarišské Čierne zastrelený tamojší starosta Michal Bača, ktorý odmietal vypovedať o okolnostiach poplašného bitia na zvon.

Do ústupu vyšších jednotiek rakúsko-uhorskej armády z Haliče na Slovensko negatívne zasiahla súhra viacerých okolností. Pomerne daždivé počasie a nedostatok adekvátnej stravy pre obrovské množstvo vojakov stáli aj za vznikom infekčných chorôb. Jeden z duchovných, ktorý ostal v Stropkove, v spomienkach na koniec septembra 1914 napísal: „Bože, veď takých vyhladovaných vojakov, ako boli títo, muži 7. zboru, som ešte nikdy nevidel, a o to viac som ničoho nelutoval.“ Dôsledkom boli prvé prípady cholery, ktorá sa začala šíriť vo vojsku a potom aj v civilnom sektore. Treba pritom zdôrazniť, že pandémie sa prísnyimi hygienickými opatreniami nakoniec podarilo zabrániť.

Do procesu intenzívneho budovania obrany v karpatských priesmykoch okrem poľných jednotiek, ktoré tam ustúpili, zasiahlo aj Vojenské veliteľstvo v Košiciach. Napríklad na prelome septembra a októbra 1914 vydalo rozkaz na prehradenie priestoru v pásme od Užoku po cestnú komunikáciu Bardejov – Gorlice, a to najmä prostredníctvom vlastných náhradných jednotiek. V uvedenom rozkaze sa bližšie špecifikovala úloha jednotiek v pridelených úsekoch, pričom dôraz bol položený aj na spravodajskú činnosť, aktívnu (produktívnu) spoluprácu s civilným sektorom a ochranu vojenských osôb pred nepriazňou počasia. Realita vzhľadom na vývoj, charakter a dĺžku bojov napokon vyzerala inak.

Dňa 13. novembra 1914 dostala ruská 8. armáda generála Alexeja A. Brusilova rozkaz, aby podporila činnosť vlastnej 1. a 3. armády a vytlačila ustupujúce jednotky nepriateľa za karpats-

ské priesmyky. Útok 8. ruskej armády sa začal síce ešte v uvedený deň, no naplno sa rozvinul až 21. novembra. Krok za krokom, v ťažkých podmienkach mrazivej karpatskej jesene, vytlačali jednotky tejto ruskej armády rakúsko-uhorské vojská z ich výhodných obranných postavení.

Adekvátne s tým boli bezpečnostnými orgánmi v Šariši a Zemplíne v polovici novembra 1914 zaznamenané prvé prejavy paniky. Napriek tomu, že ústredné vojenské orgány vydávali pokyny na uvážlivé konanie v prípade evakuácie, realita na miestach ohrozených nepriateľským vpádom bola diametrálne odlišná. Šírili sa správy o sile a rýchlosti postupu ruskej armády znásobené zveličenými informáciami o jej krutosti, najmä zo strany „kozákov“.

V posledných novembrových dňoch sa rakúsko-uhorská armáda napokon z karpatských priesmykov stiahla. Do pohraničných obcí Zemplína začali vstupovať prvé ruské jednotky. Napríklad obce Borov (dnes súčasť Medzilaboriec) a Habura boli obsadené už 24. novembra 1914.

Podobná a pre rakúsko-uhorskú armádu rovnako nepriaznivá situácia sa črtala aj v susednom Šariši. Dňa 30. novembra 1914 bol Rusmi obsadený Zborov. Tým bol bezprostredne ohrozený aj Bardejov a jeho pádu v danej situácii nebolo možné zabrániť. Ruská armáda do tohto historického mesta prenikla po krátkom boji už 1. decembra 1914. Ruský ofenzívny tlak bol taký prudký a rýchly, že nestihli z mesta evakuovať dôležité komodity. Aj mešťanosta zostal na svojom mieste, keď okolo 14:00 hodiny nepriateľ vtiahol do mesta. Rakúsko-uhorský 9. zbor po neúspechu v obrannom boji o Bardejov ustúpil až k Raslaviciam, pričom bolo kriticky konštatované, že jeho bojová hodnota bola len „minimálna“.

Úsek Prešov – Bardejov bol operujúcou 3. rakúsko-uhorskou armádou, ktorá niesla hlavné bremeno obranných bojov na Slovensku v rokoch 1914 – 1915, považovaný za „líniu najväčšej dôležitosti“. Pád Bardejova, odkiaľ viedla železničná trať do Prešova, primäl velenie rakúsko-uhorskej armády k sérii ďalších opatrení. V rovnaký deň (1. decembra 1914) vo večerných hodinách boli vydané rozkazy na evakuáciu vojenských posádok s náhradnými jednotkami v Prešove a dokonca aj Košiciach. Evakuované tak bolo aj košické Vojenské veliteľstvo, ktoré po niekoľkých dňoch presunu začalo svoju ďalšiu činnosť až v meste Stoličný Belehrad (Székesfehérvár). Tieto presuny boli z dôvodu rýchlosti realizácie mnohými civilistami vnímané ako „útek“ a vydanie sa napospas „moskaľom“.

Panika dosahovala značné rozmery aj v Prešove. Viacerí, najmä zámožní obyvatelia narýchlo, len s najnutnejšími vecami, utiekli k príbuzným do vnútrozemia. Hoci sa z Bardejova, vplyvom úspechu v bitke pri Limanovej, začali Rusi 8. decembra 1914 sťahovať, v pohraničných karpatských vrchoch na dnešnom slovensko-poľskom pomedzí, si vybudovali pásмо obrany.

Na konci prvej a začiatkom druhej decembrovej dekády 1914 boli prvýkrát zaznamenané škody, požiare a iné „násilenstvá“, ktorých sa pri ústupe v Šariši dopustila najmä vlastná, teda rakúsko-uhorská armáda. Úradníci to neraz trpkoko konštatovali v správach pre hlavných županov. Dňa 10. decembra 1914 bolo napríklad poukázané na hrozbu hladomoru v okrese Gíraltovce, ak nedôjde k intervencii štátu, a takisto na nutnosť tvrdo trestať poklesky vlastnej armády. Podobné hlásenie s alternatívou hladomoru bolo spísané aj v obci Ľubotín, ktorá vyzerala tak, akoby cez ňu Rus „aspoň dvakrát bol býval tiahol“. V januári 1915 zas farár v obci Becherov skoncipoval sťažnosť na neúmerané rekvirácie krmovín rakúsko-uhorskou armádou. Objavilo sa tu dokonca kritické konštatovanie, že časť spoločnosti pozná vojnu len na základe toho, čo sa o nej píše v novinách.

Boje sa na severovýchodnom Slovensku skončili až koncom prvej dekády mája 1915 pod vplyvom úspešnej ofenzívy centrálnych mocností pri Gorliciach. Napríklad 85. peší pluk rakúsko-uhorskej armády dostal rozkaz na prenasledovanie ruského nepriateľa až 8. mája, pričom ešte v ten deň sa vydal na pochod z obce Príslop v smere Stakčín – Ruské. Boje sa tak definitívne vzdávali z územia Slovenska. Nastal čas bilancovania niekoľkomesačných bojov.

O správaní sa civilného obyvateľstva v čase ruského vpádu existuje množstvo správ. Na jednej strane boli zaznamenané prejavy podpory ruskej armády, na druhej strane úsilie a podpora armády vlastnej – rakúsko-uhorskej. Ďalej sa ukázalo, že cestná a železničná sieť v regióne Šariša a Zemplína je slabá. Citeľne chýbali napríklad komunikácie Giraltovce – Stropkov (cesta) a Bardejov – Zborov, resp. Kapušany – Medzilaborce (železnice). Existujúce komunikácie boli vystavené neúmernému zaťaženiu v dôsledku vojenských transportov, ktorým musela byť dávaná prednosť pred civilnou dopravou. Bodkou boli exumačné a rekonštrukčné práce, ktoré trvali do konca 1. svetovej vojny. Obrovské straty rakúsko-uhorskej armády, ktoré utrpela v bojoch v Karpatoch, mali v konečnom dôsledku aj vplyv na stratu jej prestíže, a to najmä vo vzťahu k nemeckému „spojencovi“.

2 SLOVÁCI V RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDE NA BOJISKÁCH VEĽKEJ VOJNY

Po prvých bitkách na ruskom (severnom) a srbskom (južnom) fronte v auguste 1914 sa Slováci v rovnošatách rakúsko-uhorskej armády postupne dostávali aj na ďalšie bojiská. Bojovali a umierali napríklad v údolí rieky Soča (Isonzo) v dnešnom Slovinsku a Taliansku, pôsobili v tyle západného frontu v Alsasku – Lotrinsku, niektorí boli s poľnými jednotkami odvelení až do exotической Palestíny. Mobilizačný rozkaz postupne povolal do víru vojny až okolo 400 000 slovenských mužov v brannom veku.

Ako už bolo spomenuté, väčšie „slovenské“ jednotky 5. a 6. zboru boli na začiatku Veľkej vojny (1. svetová vojna) nasadené proti Rusku v zostave 1. a 4. rakúsko-uhorskej armády. Bitky pri Komarówe a Krašniku na prelome augusta a septembra roku 1914 pritom naplno potvrdili, že Slováci sú statoční, schopní a pritom nenároční vojaci. Ich bojové úspechy sa v prvej etape vojny odzrkadľovali nielen v slovenskej, ale dokonca aj v maďarskej alebo rakúskej tlači. Napríklad časopis *Die Neue Zeitung* konkrétne uviedol, že *„rozhodnutie vo veľkej bitke pri Komarówe priniesli Slováci pod velením starého rytiera, generála Borojeviča“*. Maďarský časopis *Alkotmány* zas v roku 1915 na margo ich bojových výkonov konštatoval, že *„...z roľníckeho stavu pochodiaci slovenský vojak je nepremožiteľný.“* Denník *Reichspost* v čísle 426 z roku 1914 ďalej obdobne chválil našich vojakov: *„Chrabrí Slováci na severnom bojisku dokázali, že vedia za zdedený panovnícky dom zmužile umierať.“* Spokojnosť so Slovákami v roku 1915 potvrdzuje aj fakt, že rakúske vojenské obranné spravodajstvo ich hodnotilo ako najspoľahlivejšiu „národnosť“ armády na fronte.

Bojová činnosť oboch armádnych zborov (5. a 6.) na ruskom fronte mala vplyv na to, že Slováci na srbskom fronte v rokoch 1914 – 1915 bojovali len v menšej miere. To isté sa týkalo aj talianskeho frontu, na ktorom boje vypukli v máji 1915.

Aj vzhľadom na túto skutočnosť boli pritom zriaďované ďalšie vyššie jednotky, a tým sa úmerne zväčšovala aj zainteresovanosť Slovákov v bojovej činnosti na frontoch. Do roku 1916 bola väčšina jednotiek rakúsko-uhorskej armády s väčším zastúpením Slovákov nasadená na ruskom fronte. V spomínanom roku (1916), po vypuknutí vojny s Rumunskom, boli niektoré rakúsko-uhorské vyššie jednotky so zastúpením Slovákov, napríklad 39. vlastibranec (honvédska) pešia divízia, prevelené aj na tento front.

Od roku 1917 do konca 1. svetovej vojny sa do popredia dostalo nasadenie Slovákov na talianskom fronte. Slováci sa na toto bojisko dostávali postupne. Najskôr v niektorých delostreleckých a horských jednotkách, resp. v práporoch poľných strelcov. Až jar 1917 konečne priniesla markantné zastúpenie Slovákov aj na tomto bojisku. Bol to predovšetkým presun poľných jednotiek 71. a 72. pešieho pluku. Nasadené boli na strednom úseku frontu pri Vrtojbe v zostave 5. rakúsko-uhorskej armády pod velením spomínaného generála S. Boroeviča. V rámci tejto armády bojoval aj 14. pluk poľného delostrelectva z Bratislavy (62 % Slovákov) a 16. pluk poľného delostrelectva z Lučenca (27 % Slovákov). Ich „krst ohňom“ súvisí s 10. talianskou ofenzívou na Soči, ktorá sa začala 12. mája 1917. „Slovenským“ jednotkám rakúsko-uhorskej armády sa za cenu veľkých strát podarilo odraziť prvý nápor vojsk 3. talianskej armády. Celkovo táto ofenzíva skončila veľmi problematickým talianskym územným ziskom v podobe 2 – 4 km hlbokého pásu, pričom straty na oboch stranách boli pomerne veľké. Talianska strana stratila približne 150 000 mužov, rakúsko-uhorská o niečo menej, asi 130 000 mužov.

V nasledujúcej 11. ofenzíve (19. august 1917 – 13. september 1917) sa Talianom síce podarilo vytvoriť si až dvojnásobnú prevahu síl a zatlačiť rakúsko-uhorskú armádu južne a severne od Gorice, no rozhodný výsledok tu opäť dosiahnutý nebol.

Po týchto dvoch ofenzívach boli rakúsko-uhorské jednotky vyčerpané a do istej miery aj demoralizované. V tejto situácii museli, tak ako sa to stalo opakovane na ruskom fronte, opäť „pomôcť“ Nemci. Tí poskytli sedem divízií. Spolu s ôsmimi rakúsko-uhorskými tak bola vytvorená nová nemecká 14. armáda pod velením generála von Belowa. Jej cieľom bolo prelomiť taliansky front v lokalite Kobarid (Caporetto). Úder, ktorý sa začal 24. októbra 1917 bol veľmi dobre naplánovaný. Smeroval z horského priestoru obcí Bovec a Tolmin do tyla talianskej armády na Soči a spôsobil jej ťažkú porážku hraničiacu až s debaklom. Typickým symbolom tejto talianskej katastrofy sa okrem iného stalo aj vykrikovanie demoralizovaných talianskych vojakov počas ústupu v mestách: „*Mešťania, teraz si tiahnite na Terst sami!*“

Postup rakúsko-uhorskej armády to talianskeho tyla sa napokon nečakane zastavil na prírodnej prekážke – rieke Piave. Tu pri rieke, v regiónoch zamorených maláriou sa obidve nepriateľské armády zakopali a prezimovali.

Po celej dĺžke talianskeho frontu boli vtedy rozmiestnené dve skupiny rakúsko-uhorských armád. Conradova na severe a Boroevičova na východe. Do Conradovej skupiny armád patrili 10. a 11. armáda, Boroevičovu zas tvorili 6. armáda a tzv. Sočská armáda.

Hlavný útok na Piave bol naplánovaný na 15. júna 1918 a mala ho viesť 6. armáda generála arcikniežaťa Jozefa a predovšetkým Sočská armáda generála Wurma. Pomocný útok na Brentu mala viesť spomínaná 11. armáda. Aj v Sočskej armáde boli do boja opäť nasadené známe jednotky so zastúpením Slovákov, napríklad trenčiansky 71. peší pluk, bratislavský 72. peší pluk a takisto 11. a 19. prápor poľných strelcov.

Rakúsko-uhorské velenie verilo v plný úspech tejto operácie. Jej strategickým cieľom mal byť prielom nepriateľského frontu, zničenie talianskej armády, prekročenie rieky Pád, dosiahnutie francúzskych hraníc a preniknutie do tyla francúzskej armády. Plány rakúsko-uhorskej armády narušila nielen talianska spravodajská služba a taktiež počasie (dlhotrvajúce dažde).

Dňa 15. júna 1918 o 2. hodine 50. minúte sa bitka na Piave začala. Pre úspech ofenzívy bol rozhodujúci druhý až štvrtý deň bitky, keď vrcholil boj o predmostie Ponte di Piave. Práve tu bojovali

Slováci zo 71. a 72. pešieho pluku. Oba pluky patrili k tým jednotkám, ktorým sa podarilo zložiť až tri obranné pásma protivníka. V predmostí postúpili až k obci Martini, pričom napríklad len 71. peší pluk zajal zhruba 1 200 vojakov 3. talianskej armády.

Za osem dní krvavých bojov sa rakúsko-uhorská ofenzíva na Piave napriek čiastkovým úspechom úplne vyčerpaná. Dňa 23. júna 1918 vydalo rakúsko-uhorské velenie svojim jednotkám rozkaz stiahnuť sa za rieku do východiskových pozícií. Situácia sa tu následne stabilizovala až do októbra 1918.

Rakúsko-uhorské velenie po neúspechu ofenzívy postupne zmenšovalo počty svojich jednotiek na tomto fronte. Na začiatku októbra 1918 tu disponovalo už len zhruba 250 000 vojakmi. Tento údaj pritom ostro kontrastuje s tým, že v poslednom vojnovom roku mala rakúsko-uhorská armáda v zbrani stále až 4 000 000 vojakov.

Koncom októbra 1918 odmietli na talianskom fronte bojovať viaceré, aj Slováckmi doplnované bojové jednotky. Rovnako ako v zázemí, tak aj na fronte sa začal postupný proces rozpadu rakúsko-uhorskej armády. Významnú úlohu v týchto záverečných dňoch vojny zohrali aj slovenskí vojaci 27. pešej divízie, ktorá dovtedy bojovala v zostave 11. armády v priestore Asiaga. Dňa 24. októbra 1918 v lokalite Mont Sisemol odmietol nastúpiť do protiútoky „jej“ 25. peší pluk z Lucenca s odôvodnením, že jeho vojaci už nechcú bojovať za monarchiu. Vzbur sa potom preniesla aj na ďalšie jednotky. To znamenalo konečný kolaps rakúsko-uhorskej armády na talianskom bojisku a živelný odchod vojakov „domov“.

V bojových operáciách rakúsko-uhorskej armády v období 1. svetovej vojny a následkom útrap z nich padlo okolo 69 000 Slovákov a vyše 61 000 ich bolo trvale zmrzačených. Ďalšie tisíce vojakov zostali nezvestné, pričom z právneho hľadiska sa ich osud riešil dokonca v 20. rokoch 20. storočia, keď boli úradne vyhlásení za mŕtvych.

V prvých rokoch vojny u slovenských vojakov rakúsko-uhorskej armády dominovala spoľahlivosť a dobrá bojová morálka. V jej závere sa aj v prípade slovenskej účasti prejavila vyčerpanosť reprezentovaná vojenskými vzburami a odmietaním poslušnosti.

3 SLOVÁCI V ČESKOSLOVENSKÝCH LÉGIÁCH (1914 – 1918)

Účasť Slovákov v československom zahraničnom vojsku (légiách) súvisí s obdobím prvej svetovej vojny rovnako ako ich účasť na bojových operáciách rakúsko-uhorskej armády.

Československé légie boli ozbrojenou formou boja Slovákov a Čechov za národnú slobodu a štátnu samostatnosť. Prvé, menšie jednotky zložené z Čechov a Slovákov – dobrovoľníkov pritom boli integrálnou súčasťou francúzskej Cudzineckej légie alebo ruskej armády (Rota „Nazdar“ a Česká družina).

Stretnutie Milana Rastislava Štefánika s Eduardom Benešom 13. decembra 1915 v Paríži je považované za začiatok jeho aktívnej činnosti vo vedení československého zahraničného odboja. Prostredníctvom Eduarda Beneša Štefánik zároveň nadviazal úzku spoluprácu so svojim bývalým pedagógom z čias pražských štúdií Tomášom Garrigueom Masarykom. Štefánik ako dôstojník francúzskej armády, ale i ako známy vedec mal vďaka svojim osobným stykom prístup do vplyvných spoločenských a vojenských kruhov vo Francúzsku a Taliansku. Svoje postavenie a styky využíval na to, aby pripravoval podmienky pre budúce pôsobenie Československej národnej rady v Paríži. Od konštituovania tohto orgánu vo februári 1916 bol Štefánik jej podpredsedom a zároveň v ňom zastupoval slovenskú zložku odboja.

Uvedení vedúci predstavitelia čs. zahraničného odboja vynakladali mimoriadne úsilie, aby presvedčili vojenských a politických predstaviteľov dohody, že Rakúsko-Uhorsko treba rozbiť, a že česko-slovenská samostatnosť je možná iba po porážke Nemecka a na troskách habsburskej monarchie. Propagačné a diplomatické akcie samy osebe nestačili na medzinárodné uznanie práva Slovákov a Čechov na samostatný štát. Práve preto si Československá národná rada v Paríži stanovila za cieľ vytvoriť československé dobrovoľnícke vojsko, ktoré by na frontoch svetovej vojny bojovalo za národnú slobodu. Pomerne presne to vyjadril práve Tomáš Garrigue Masaryk, keď konštatoval: „*Ak postavíme armádu, dostaneme sa tým do nového právneho postavenia k Rakúsku i Spojencom... Bez rozhodného boja i vojenského však nedostaneme nič od nikoho.*“

Veľké možnosti sa pritom rysovali hlavne v Rusku, kde žili početné kolónie krajanov, a kde boli aj desaťtisíce rakúsko-uhorských vojnových zajatcov. Dňa 29. augusta 1916 Štefánik, ktorý krátko predtým pricestoval do cárskeho impéria, sformuloval stručný program zahraničného odboja v tejto krajine. Od začiatku svojej misie v Rusku musel zároveň potláčať a korigovať akcie cárofilsky orientovaného podpredsedu Československej národnej rady J. Düricha. Štefánikovo poslanie v Rusku sa tak čiastočne zmenilo aj na zápas o jednotu čs. zahraničného odboja. Aby Štefánik eliminoval Dürichovu pozíciu, rozhodol sa ho vo februári 1917 vylúčiť z Československej národnej rady. Po páde cárskeho režimu v Rusku sa situácia zmenila, čo prinieslo aj v riešení situácie českých a slovenských zajatcov kvalitatívne i kvantitatívne novú situáciu.

Spomínaná februárová revolúcia v Rusku priniesla niekoľko demokratických opatrení v spoločnosti, ale začal sa tiež prejavovať vzrastajúci odpor radových ruských vojakov k predlžujúcej sa vojne. Evidentne sa to prejavilo už počas príprav poslednej, neúspešnej Kerenského ofenzívy ruských armád proti vojskám centrálnych mocností v lete 1917. Československá brigáda, aj keď ešte nie celkom sformovaná, podala ruskému veleniu žiadosť o nasadenie na front. Po súhlase ruského velenia bola československá brigáda začlenená do 49. armádneho zboru 11. ruskej armády v oblasti Zborova, severozápadne od mesta Tarnopol.

Útok československej brigády sa začal 2. júla 1917. Brigáde sa podarilo preniknúť až do tretieho pásma nepriateľskej obrany, približne do hĺbky piatich kilometrov. Front bol prelomený a len únava a neochota susedných ruských jednotiek spôsobili, že úspech nebol ďalej využitý. Straty brigády boli vtedy okolo 185 padlých a 800 ranených.

Úspech v zborovskej bitke výrazne prispel k zmene postoja ruskej dočasnej vlády k už existujúcim čs. vojenským jednotkám a k formovaniu ďalších. V súvislosti s diplomatickým úsilím Tomáša Garriguea Masaryka, ktorý sa od mája 1917 taktiež zdržiaval v Rusku, sa podarilo dosiahnuť povolenie na nábor v zajateckých táboroch. Pre informáciu možno uviesť, že v týchto táboroch bolo okolo 200 000 – 250 000 zajatcov českej a slovenskej národnosti, z toho približne 30 000 Slovákov. Na získanie čo najväčšieho množstva slovenských zajatcov vyvinuli veľkú iniciatívu najmä Ivan Markovič, Vladimír Hurban, Janko Jesenský, Ján Janček ml., Jozef Gregor Tajovský a ďalší. Do leta roku 1917 sa v čs. brigáde sústredilo okolo 7 000 vojakov, do septembra tohto roku sa už prihlásilo približne 22 000 dobrovoľníkov, ďalšie tisícky vstúpili do radov čs. vojska v Rusku v zvyšných mesiacoch roka. Takto sa po zborovskej bitke okolo konštituovanej 1. čs. divízie začal postupne vytvárať armádny zbor, ktorý mal približne 40 000 príslušníkov. Na rozdiel od Českej družiny, ktorá bola súčasťou ruskej armády, bol armádny zbor už skutočným československým vojskom.

Boľševická revolúcia začiatkom novembra 1917 zvrhla dočasnú vládu. Separátny Brest-litovský mier bol po dlhých rokovaníach uzavretý 3. marca 1918. V dňoch 8. – 14. marca zvädzali čs. jednotky (5., 7. a 4. pluk) tvrdé ústupové boje s nemeckou 91. divíziou o železničný uzol Bachmač. Napriek mnohým komplikáciám a pod silným tlakom sa tieto jednotky dokázali odpútať od nepriateľa a prebojovať si cestu na východ za cenu 90 mŕtvych a 200 ranených. Do bojov pri Bachmači výrazne zasiahli aj Slováci sústredení v 7. československom streleckom pluku „Tatranskom“.

Tomáš Garrigue Masaryk ešte začiatkom roku 1918 na rokovaníach s hlavným veliteľom boľševickej armády Muravjom dosiahol uznanie neutrality a voľného odchodu československých jednotiek z Ruska. Túto dohodu však bolo potrebné doplniť aj o súhlas sovietskej vlády v Moskve. Obojstranné rokovania následne vyústili do zmluvy, ktorú 26. marca 1918 podpísal J. V. Stalin ako ľudový komisár národností. Zmluva zaručovala československým légiám voľnú cestu cez Sibír do Vladivostoku, no zároveň čs. legionárov zaväzovala, aby odovzdali väčšinu svojich zbraní. Komplikovaný presun pritom sťažoval nielen rozvrat na ruských železniciach, ale aj obštrukcie, ktoré légiám kládli do cesty miestne politické orgány (soviety), často z neznalosti situácie.

Keď sa na prelome apríla a mája 1918 presun legionárskych vlakov zastavil úplne, napätie aj vplyvom množstva dezinformácií prerástlo do ozbrojeného konfliktu. Hoci sa napríklad tzv. čelabinský incident ešte podarilo urovnať diplomatickou cestou, napokon sa sovietska vláda rozhodla čs. légie odzbrojiť a ako samostatné vojsko zlikvidovať. Na toto rozhodnutie reagoval zjazd delegátov čs. armádneho zboru. Dňa 23. mája 1918 jednomyselne rozhodol, že vojsko, nehľadiac na odpor, bude pokračovať do Vladivostoku podľa „vlastného poriadku“, teda i so zbraňou v ruke.

V priebehu roku 1918 vstúpilo do čs. légii v Rusku ďalších 3 394 Slovákov a v Irkutsku bol koncom tohto roka zriadený Výchovný tábor pre Slovákov. Vykonávala sa v ňom jednak vojenská, a jednak výchovná činnosť, ktorú zabezpečoval takmer tridsaťčlenný inštruktorský zbor dôstojníkov a poddôstojníkov – Slovákov. Medzi nimi boli napríklad dôstojníci Vladimír Ballo, Ferdinand Čatloš, Pavel Kuna, Jozef Kustra, Branislav Manica, Michal Širica.

Situácia čs. légii na Sibíri v druhej polovici roku 1918 bola mimoriadne komplikovaná. Légie sa zaplietli do ruskej občianskej vojny a úlohy, ktoré boli na toto vojsko kladené presahovali možnosti približne 60 000 jeho príslušníkov. V légiách sa začal šíriť pocit sklamaní, dezilúzie a obavy prameniacej z pocitu, že sú na Sibíri ponechaní napospas osudu. To ešte umocňovali správy o vzniku samostatnej Československej republiky 28. októbra 1918. V tejto situácii prišiel na Sibír v sprievode generála M. Janina generál Milan Rastislav Štefánik. Hoci na Sibír pricestoval vážne chorý, snažil sa navštíviť čo najviac poľných jednotiek. Chcel sa pokúsiť o krátkodobú ofenzívu smerom na západ. Čoskoro však zistil, že armádny zbor nie je schopný plniť žiadne nové bojové úlohy. V januári 1919 preto Štefánik z Ruska odcestoval a po návrate do Paríža vynakladal maximálne úsilie, aby urýchlil presun čs. légii z Ruska do vlasti.

Počas existencie čs. légii v Rusku prešlo ich radmi približne 71 000 dobrovoľníkov, z toho približne 6 000 Slovákov. Podľa štatistiky, ktorú v roku 1933 zostavil legionár Matej Miškóci, a ktorú redigoval Jozef Gregor Tajovský, koncom roka 1919 bolo v légiách 5 104 Slovákov. Najviac slovenských legionárov pochádzalo z Trenčianskej župy (1 050). Z Nitrianskej župy pochádzalo 969 legionárov, z Bratislavskej 488, z Liptovskej 279, z Tekovskej 272, z Turčianskej 258, zo Zvolenskej 245 a najmenej z Ostrihomskej (11) alebo Komárňanskej župy (8). Straty českých a slovenských legionárov v Rusku predstavovali 3 652 padlých a 739 nezvestných.

V Taliansku, ktoré vstúpilo do vojny na strane Dohody až v máji 1915, neexistovala väčšia česká alebo slovenská krajanská kolónia. Taliansko bolo medzi mocnosťami Dohody najslabším článkom a na taliansky front bolo, neprávom, nazerané ako na vedľajší a podradný úsek frontu, ktorý nemôže ovplyvniť výsledok celej vojny. Na konci roku 1917 sa počet zajatých Čechov a Slovákov v Taliansku, bývalých príslušníkov rakúsko-uhorskej armády, odhadoval na približne 30 000.

Talianske úrady o týchto zajatcov spočiatku neprejavovali žiadny záujem, čo malo svoje politické a vojenské príčiny. Až po pomerne zdĺhavých rokovaníach predstaviteľov Československej národnej rady, hlavne Milana Rastislava Štefánika, sa najskôr podarilo dosiahnuť umiestňovanie zajatcov českej a slovenskej národnosti oddelene od ostatných zajatcov z rakúsko-uhorskej armády. Dňa 15. januára 1917 vznikol v tábore Santa Maria Capua Vetere spolok zajatcov pod názvom Československý dobrovoľnícky zbor, ktorý do apríla 1918 získal masovú základňu 10 200 členov. V máji 1917 bola väčšina zajatcov presunutá do tábora v Certose di Padua, ktorý sa stal základňou budovania čs. légii v Taliansku.

Odhliadnuc od tejto náborovej práce začali prvé jednotky čs. dobrovoľníkov v Taliansku vznikáť v podstate spontánne, formou dobrovoľníckych prieskumných skupín na fronte. Na prelome rokov 1917 – 1918 sa takéto prieskumné skupiny ustanovili prakticky pri všetkých talianskych armádach v poli. Boli využívané jednak na taktický prieskum a takisto na propagandistickú činnosť v rámci českých a slovenských plukov rakúsko-uhorskej armády. Dovedna išlo o jedenásť prieskumných rôt. Takáto činnosť prinášala pre ich príslušníkov mimoriadne nebezpečenstvo, nakoľko v prípade zajatia rakúsko-uhorskými jednotkami boli popravení.

Taliansky postoj k formovaniu československých vojenských jednotiek bol síce ovplyvnený porážkou talianskych jednotiek pri Caporette, no rozhodujúcim momentom bolo uzavretie zmluvy o zriadení čs. vojska v Taliansku. Zmluvu za taliansku stranu 21. apríla 1918 podpísali ministerský predseda Orlando a minister vojny Zuppeli. Československú národnú radu v Paríži na tomto rokovaní reprezentoval M. R. Štefánik. Táto zmluva určovala, že vytvorené čs. vojenské jednotky síce budú súčasťou samostatnej čs. armády vo Francúzsku a politicky budú podliehať ČSNR v Paríži, no po vojenskej stránke budú poliehať veleniu talianskej armády. Velením nad čs. jednotkami bol poverený generál Andrea Graziani.

Centrom organizácie čs. légii v Taliansku bola oblasť severne od Ríma, v regióne Umbrie, hlavne vo Foligne a v neďalekých mestách Spello, Spolletto, Asisi, Perugia a Varni. Tu všade sa začal náročný výcvik. Formovali sa strelecké pluky a špeciálne guľometné roty. Dňa 23. apríla 1918 boli čs. strelecké pluky (1. – 4.) zjednotené do 1. čs. divízie s 1. a 2. brigádou. Už v polovici mája 1918 mala československá divízia približne 14 000 mužov, z toho 320 dôstojníkov. Ďalší dobrovoľníci neprestajne prichádzali.

O mesiac neskôr, v júni 1918 mala československá divízia už približne 15 680 mužov, pričom popri jej streleckých plukoch sa formovali aj jednotky iných druhov vojsk a tylové zložky. V deň tretieho výročia vstupu Talianska do vojny 24. mája 1918 došlo v Ríme k slávnostnému odovzdaniu bojovej zástavy z rúk plukovníka M. R. Štefánika generálovi Grazianimu. Stalo sa tak za prítomnosti mnohých významných predstaviteľov talianskej vlády a zástupcov vlád ostatných dohodových štátov.

Výcvik československých jednotiek prebiehal intenzívne a talianske velenie sa snažilo čo najrýchlejšie ich nasadiť do bojov. Tu treba zdôrazniť, že zástupcovia Kancelárie ČSNR v Ríme to predbežne, až do augusta 1918, odmietali s odôvodnením na nedostatočnú pripravenosť

jednotiek divízie. Ako mnoho chýbalo k ich skutočnej pripravenosti potvrdilo neuvážené rozhodnutie z 27. mája 1918 o odoslaní jedného práporu na Piavu na posilnenie čs. výzvedných rôt. Toto rozhodnutie spôsobilo, že tento prápor hneď v prvých dňoch svojho nasadenia utrpel ťažké straty. Len energický zásah M. R. Štefánika u hlavného veliteľa talianskej armády generála Diaza zabránil, aby sa neprijali ďalšie obdobne unáhlené rozhodnutia.

Vzhľadom na rozhodnutie ČSNR v Paríži o jednotnom číslovaní čs. zahraničného vojska sa 8. júla 1918 prišlo k prečíslovaniu 1. divízie talianskych légii na 6. divíziu, pričom jej pluky dostali čísla 31 až 34. Presun 6. divízie na front sa uskutočnil v polovici augusta 1918 a bola nasadená v priestore medzi Gardským jazerom a riekou Adiža, kde zaujala postavenie v úseku Altissima. Tento úsek patril k najkritickejším miestam obrany 1. talianskej armády, lebo práve tu sa nepriateľovi ponúkala možnosť preniknúť do Lombardskej nížiny. Kľúčovým bodom obrany bola kóta 703 Doss Alto. Dňa 21. septembra 1918, po krátkej delostreleckej príprave, práve na túto kótu bránu 33. streleckým plukom zaútočili jednotky rakúsko-uhorskej armády. Boj trval celý deň. Československým legionárom sa podarilo udržať predný okraj obrany. Za to zaplatili stratami 7 mŕtvych a 119 ranených. Po tomto boji už divízia na fronte dlho nezostala a začiatkom októbra 1918 ju stiahli z frontu do tyľa, kde sa pripravovala na záverečnú ofenzívu dohodových armád na Piave. Vzhľadom na podpísanie prímeria s Rakúsko-Uhorskom dňa 3. novembra 1918 pri Padove však k jej nasadeniu už nedošlo.

Československý armádny zbor v Taliansku mal približne 19 400 osôb, z toho približne 600 Slovákov. Z nich bolo 15 dôstojníkov napríklad Rudolf Gabriš, Ján Papánek, Ján Imro, Augustín Malár, Eduard Sadloň, Pavol Višňovský a ďalší.

Koncom roka 1918 sa zbor skladal zo šiestich streleckých plukov (č. 31 – 35 a 39), dvoch delostreleckých plukov a jednej jazdeckej eskadróny. Straty čs. vojska v bojoch 1917 – 1918 na talianskom fronte boli pomerne značné – 625 padlých, 55 nezvestných a skoro 500 ranených vojakov. V polovici decembra 1918 zbor v Padove navštívil prezident T. G. Masaryk. Následne sa zbor začal presúvať do Českých Budějovic a odtiaľ na Slovensko.

Koncom roka 1917 a v prvom polroku 1918 boli konečne vytvorené dostatočné personálne podmienky aj pre vznik samostatného československého vojska vo Francúzsku. V januári 1918 bol zriadený 21. čs. strelecký pluk. V máji bol potom sformovaný ďalší – 22. čs. strelecký pluk. Oba pluky boli nasadené na fronte. Vo francúzskych jednotkách čs. zahraničného vojska slúžilo napokon 12 000 dobrovoľníkov, z toho približne 2 600 našich krajanov (nie všetci získali štatút legionára).

Na konci prvej svetovej vojny sa čs. zahraničné vojsko rozrástlo na samostatnú čs. armádu, v ktorej slúžilo takmer 110 000 Slovákov a Čechov. Podľa tzv. legionárskeho zákona č. 462/1919 Sb. z 24. júla 1919 sa však legionársky štatút priznal iba 88 701 dobrovoľníkom, ktorí vstúpili do čs. zahraničného vojska do 28. októbra 1918. Z toho pripadlo 60 109 dobrovoľníkov na ruské légie, 9 367 na francúzske légie a 19 225 na talianske légie.

4 ZÁVER

Politické, diplomatické a vojenské úsilie Slovákov a Čechov v zahraničí počas prvej svetovej vojny bolo významnou zložkou odboja proti rakúsko-uhorskej monarchii. Dohodové veľmoci od leta 1918 uznávali čs. légie za súčasť svojich ozbrojených síl. Bojové úsilie légii a diplomacia čs. zahraničnej akcie mali rozhodujúci podiel na tom, že v období od 29. júna do 2. septembra 1918 vlády Francúzska, Veľkej Británie a USA uznali Československú národnú radu v Paríži de facto ako predstaviteľku spojeneckého národa.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HECHT, R.: *Fragen zur Heeresergänzung der gesamten bewaffneten Macht Österreich – Ungarns während des ersten Weltkrieges : Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien*. Wien : Universität Wien, 1969.

HRONSKÝ, M.: *Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci*. Martin : Osveta, 1982. 184 s.

HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 (1914 – 1939)*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996. 264 s. ISBN 80-88842-05-0.

CHORVÁT, P.: Rozpad rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska. In: PEKNÍK, M. a kol.: *Republika Česko-Slovensko : Od monarchie k vlastnému štátu : Ilúzie verus realita, I. časť*. 1. vyd. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV : Ústav politických vied SAV, 2021, s. 272-280. ISBN 978-80-224-1890-4.

PICHLÍK, K. - KLÍPA, B. - ZABLOUDILOVÁ, J.: *Českoslovenští legionáři (1914 – 1920)*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1996. 282 s. ISBN 80-204-0580-1.

Schematismus für das k. u. k. Heer und für die k. u. k. Kriegsmarine für 1914. Amtliche Ausgabe. Wien : Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1914.

ŠIMKO, L.: Vzbura prešovskej posádky. In: *Slovensko a prvá svetová vojna, II : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Humenné : Klub vojenskej histórie Beskydy, 2019, s. 230-243. ISBN 978-80-973444-1-2.

ZIMÁK, J. (ed.): *Vpád maďarských bolševikov na Slovensko v roku 1919*. Bratislava : Slovenský Chýrnik, 1938. 322 s.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. V stručnosti charakterizujte priebeh všeobecnej mobilizácie rakúsko-uhorskej armády na Slovensku v roku 1914.
2. Aké boli dôsledky bojovej činnosti ruskej armády na Slovensku v rokoch 1914 – 1915?
3. Aká bola bojová morálka Slovákov v rakúsko-uhorskej armáde v prvých dvoch rokoch konfliktu a v jeho závere?
4. Vymenujte tri hlavné štáty, v ktorých boli počas prvej svetovej vojny organizované československé zahraničné jednotky (légie).
5. Aká bola úloha Milana Rastislava Štefánika pri vytváraní československého zahraničného vojska?
6. Stručne zhodnoťte prínos československého zahraničného vojska pri vzniku Československej republiky v roku 1918.

Slovensko v NATO

Slovenská republika mala záujem o vstup do Organizácie Severoatlantickej zmluvy (NATO) od svojho vzniku 1. 1. 1993. Oficiálne sa stala jej členom 29. 3. 2004. Jedenásť rokov trvajúca cesta do NATO priniesla Slovenskej republike istoty v bezpečnostnej a obrannej politike, ako aj v celkovom rozvoji spoločnosti. Vstupom do najsilnejšieho systému kolektívnej obrany na svete sme získali bezprecedentné bezpečnostné záruky. Získali sme spojencov, ktorí sa zaviazali brániť našu krajinu pred akýmkoľvek útokom. Vďaka nášmu členstvu v NATO sme získali možnosť sprofesionalizovať Ozbrojené sily Slovenskej republiky personálne aj technologicky. OS SR majú zároveň možnosť spolupracovať s najvyspelejšími bezpečnostnými silami sveta.

Vďaka štruktúre NATO je Slovensko rovnocenným partnerom ostatných členských krajín aliancie. Tým získalo aj väčší vplyv, ale aj zodpovednosť, na medzinárodnej politickej scéne. Vstup Slovenskej republiky do NATO a zlepšenie bezpečnostnej situácie v regióne strednej Európy zjednodušilo aj príchod nových investorov a našej krajine tak prinieslo ekonomický rast. V neposlednom rade snaha o naše členstvo v NATO uľahčila aj prístupové rokovania do Európskej únie. Členstvom v Organizácii Severoatlantickej zmluvy sme sa tak zaradili do štruktúr, v ktorých sa spolu s nami nachádzajú najvyspelejšie krajiny sveta.

ISBN 978-80-89609-33-8

